

KASPARS KLAVIŅŠ

VĀCU ORDENIS

UN
LIVONIJA

30722

2001-3

L 61

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0304040404

L
9

KASPARS KĻAVIŅŠ

Vācu ordenis un Livonija

ieskats

Vācu ordeņa ideoloģijā un mentalitātē 13. un 14.gs.
Livonijas vēsturisko notikumu kontekstā

māksliniece

Jeļena Antimonova

apgāds *Garā pupa*

Ziemassvētkos 2000

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0304040042

KASPARS KĻAVIŅŠ

Vācu ordenis un Livonija

Ieskats

Vācu ordeņa ideoloģija un mentalitāte 13. un 14. gs.

Livonijas ordenis un tās ietekme

Datorsalikums un makets

Dainis Banders

Māksliniece

Jeļena Antimonova

ISBN 9984-530-66-3

© Kaspars Kļaviņš, 2000

© Jeļena Antimonova,

vāka zīmējums un

dizains, 2000

© Apgāds *Garā pupa*, 2000

SATURS

- Ievads 5
- Avotu un literatūras apskats 9
- 1. nodaļa**
Vācu ordeņa darbības sākumposma raksturojums 17
- 2. nodaļa**
Vācu ordeņa ideoloģija krusta karu ideoloģijas kontekstā 19
- 3. nodaļa**
Garīgo bruņinieku ordeņu specifiskā ideoloģija
Vācu ordenī 30
- 4. nodaļa**
Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes saikne ar
Rietumeiropas bruņniecības ideāliem 13.gadsimtā «Atskaņu
hronikas» izgaismojumā 38
- 5. nodaļa**
Vācu ordenis un Eirpoas bruņniecība 14.gadsimta
vēsturiskajās norisēs 49
- 6. nodaļa**
Rietumeiropas bruņinieku kultūra un
Vācu ordenis 14.gadsimtā 54
- 7. nodaļa**
Vācu ordeņa aizstāvēšanas traktāts kā
tā ideoloģijas atspoguļotājs 62
- 8. nodaļa**
Vācu ordeņa brāļu sociālās izcelsmes ietekme
uz viņu mentalitāti 71
- 9. nodaļa**
Pagānisma elementi Vācu ordeņa mentalitātē 86
Nobeigums 100
Avotu un literatūras saraksts 102

44.004.002
SATURS

1. nodaļa
 Vēstnieciskās nozīmes 49
 Vācu ordenis un Eiropas prototipā 14. gadsimta
 stāstam un arhitektūrai

2. nodaļa
 Rietumnieces priekšzinātnes kultūras un
 Vācu ordenis 14. gadsimtā 54

3. nodaļa
 Vācu ordeņa ietekmes izvērtēšana un
 tā ideoloģijas atspoguļojums 63

4. nodaļa
 Vācu ordeņa ideoloģija krusta kara ideoloģijas kontekstā 19

5. nodaļa
 Gārgo priekšzinātnes ordeņa specifiskā ideoloģija
 Vācu ordeni 30

6. nodaļa
 Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes saikne ar
 Rietumnieces priekšzinātnes ideāliem 13. gadsimta «Atslēgts»
 kronikas» izpētījumā 38

7. nodaļa
 Rietumnieces priekšzinātnes kultūras un
 Vācu ordenis 14. gadsimtā 54

8. nodaļa
 Vācu ordeņa ietekmes izvērtēšana un
 tā ideoloģijas atspoguļojums 63

9. nodaļa
 Vācu ordeņa ietekmes izvērtēšana un
 tā ideoloģijas atspoguļojums 63

10. nodaļa
 Vācu ordeņa ietekmes izvērtēšana un
 tā ideoloģijas atspoguļojums 63

IEVADS

Vācu ordenis («Ordo Fratrum Domus Hospitalis Sanctae Mariae Teutonicorum in Jerusalem»)¹ ieņem nozīmīgu vietu Eiropas viduslaiku vēsturē. Tam veltīts plašs zinātnisko pētījumu un daiļliteratūras klāsts. Vācu ordeņa Livonijas zars («Livonijas ordenis», «Livländischer Ordenszweig») savukārt nesaraucjami saistīts ar Latvijas viduslaiku vēsturi.

Baltvācu, pirmskara Latvijas un sevišķi padomju vēstures zinātnē Vācu ordenis un līdz ar to Livonijas ordeņzars tika traktēti ļoti šauri, bieži vien atkarībā no autora politiskajiem uzskatiem un attiecīgā laikmeta oficiālās ideoloģijas prasībām. Mūsdienu latviešu lasītājs Vācu ordeni lielākoties iepazīst no daiļliteratūras². Neskatoties uz minētajām negācijām, Latvijā šobrīd pastāv visi priekšnoteikumi plašākai Vācu ordeņa vēstures izpētei un interpretācijai. Piemēram, pēckara gados notika vairāki arheoloģiskie izrakumi Vācu ordeņa pilis, kuru rezultāti šobrīd tiek apkopoti un zinātniski izvērtēti³.

Aizrobežu zinātnē savukārt nav adekvāti izpētīti visi Vācu ordeņa vēstures aspekti. Par ordeņa politisko vēsturi sarakstīta ļoti plaša literatūra, taču tā ideoloģijas un mentalitātes pētniecība palikusi novārtā. Ne velti pat mūsdienu vācu⁴ un poļu⁵ vēsturnieki norāda uz šo jomu dziļākas izpētes nepieciešamību.

Par Vācu ordeņa ideoloģiju un mentalitāti līdz šim nav sarakstīta neviena monogrāfija. Šie jautājumi skarti vienīgi atsevišķās publikācijās, no kurām lielākā daļa tapusi pēdējā laikā. Šajā sakarībā atzīmējams 1993.gadā iznākušais Toruņas Nikolaja Kopernika Universitātes rakstu krājums par garīgo bruņinieku ordeņu spiritualitāti viduslaikos⁶. Vairākas publikācijas šeit veltītas arī Vācu ordenim. Izņemot Viļa Biļķina⁷, Bernda Ulriha Hukera⁸ un Hartmūta Kūglera⁹ pētījumus, Vācu

ordeņa ideoloģija un mentalitāte Livonijas vēsturisko notikumu kontekstā ir līdz šim praktiski nepētīta tēma. Pie tam, neviens no minētajiem pētījumiem nav veltīts tieši Vācu ordeņa ideoloģijai un mentalitātei.

Ideoloģijas un mentalitātes izpēte mūsdienu vēstures zinātnē kopumā kļuvusi zināmā mērā par «modes lietu». Tomēr, iedziļinoties Vācu ordeņa locekļu dzīvesveidā, to sociālajos un reliģiskajos priekšstatos, tiek pavērts ceļš arī vietējo Baltijas tautu vēstures dziļākai izpratnei, ņemot vērā, ka tās integrējās dažādās militārās un saimnieciskās ordeņa struktūrās.

Vācu ordeņa ideoloģija ir ļoti daudznozīmīgs un sarežģīts jēdziens. Tas aptver gan krusta karu un garīgo bruņinieku ordeņu specifisko ideoloģiju, gan Eiropas bruņniecības ideālus kopumā. Šīs tematikas izstrāde bija iespējama vienīgi, izmantojot plašu salīdzinošo materiālu. Savukārt ordeņa mentalitāte pētīta, parādot Vācu ordeņa brāļu sociālās izcelsmes ietekmi uz to, kā arī tai piemītošos pagānisma elementus. Ordeņbrāļu sociālā izcelsme ir izgaismota nopietnos zinātniskos pētījumos, taču pagānisma elementu atsegšanā bija jābalstās galvenokārt uz avotu materiālu.

Iespējams, ka Vācu ordeņa ideoloģiju un mentalitāti varētu skatīt arī citos aspektos. Esošo problemātikas izvēli noteica grāmatas autora mēģinājums pētīt Vācu ordeņa Livonijas atzarojumu plašākā Eiropas bruņniecības un garīgo bruņinieku ordeņu ideoloģijas kontekstā, kā arī Latvijā vērojama interese pieaugums par reliģijas jautājumiem (kristietību, pagānismu utt.). Ņemot vērā, ka vēsturiskā izziņa ir apriori saistīta ar noteiktām cilvēka interesēm attiecībā uz noteiktiem pagātnes fenomeniem¹⁰, grāmatā lielāka vērība pievērsta faktiem, kuri galvenokārt atspoguļo ordeņbrāļu ikdienišķo apziņu un rīcību, vienlaikus neatsakoties no ordeņa kopējās ideoloģijas kritiskas izvērtēšanas. Vienlaikus mēģināts maksimāli objektīvi atsegt ordeņa locekļu mentalitātes saikni ar viņu sociālo statusu, garīgo apvārsni un iespējamām kultūras ietekmēm. Grāmata nekādā

gadījumā nepretendē uz vispusīgu Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes raksturojumu, ņemot vērā tās šauru avotu bāzi, kā arī ierobežotību laikā un telpā. Tā cieši saistīta ar Latvijas vēsturi, jo Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes problemātika aplūkota Livonijas vēsturisko notikumu ietvaros. Grāmata nepretendē uz absolūtas «vēsturiskās patiesības» atsegšanu izvēlētajā jautājumu lokā, saprotot interpretācijas neizbēgamību pagātnes notikumu izgaismojumā.

Kaut arī Vācu ordenis izveidojās 12.gadsimtā Palestīnā, tā darbība Prūsijā un Livonijā sākās vienīgi 13.gadsimtā. Savukārt 15.gadsimtā Vācu ordenis bija transformējies par zemākās vācu muižniecības patversmi («das Spital des deutschen Adels»), kas sakarā ar disciplīnas izirumu, Lietuvas kristīšanos (jau 14.gs.), agrāro krīzi un Tannenbergas katastrofu zaudēja savas ideoloģijas tradicionālos pamatus. Tādēļ grāmata ierobežota ar 13. un 14.gadsimtu. Hronoloģiskais princips visumā ievērots Vācu ordeņa ideoloģijas izpētē. Precīzi ievērot to nebija iespējams, jo daudzas norises nesakrīt ar hronoloģiski ierobežotiem laika ietvariem. Krusta karu ideoloģija ordenī, piemēram, būtiski neatšķīrās 13. un 14.gadsimtā. Vācu ordeņa mentalitātes izgaismojumā hronoloģiskajam principam sekot nebija iespējams, ņemot vērā pētāmās problemātikas neviendabīgo apspoguļojumu 13. un 14.gadsimta avotu materiālā.

1. Mönchtum, Orden, Klöster von den Anfängen bis zur Gegenwart / Hg. von Georg Schwaiger. – München: Verlag C.H.Beck, 1993. – S. 148.

2. Pūrs L. Degošais pilskalns. – R.: Liesma, 1972–1986. –1015 lpp.

3. Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskās liecības par Livonijas ordeņa piļu attīstību Latvijas teritorijā // Arheoloģija un etnogrāfija. – 1994. – Nr.16.–93. – 109.lpp.

4. Boockmann H. Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte. – München: Verlag C.H.Beck, 1989.–S.15;

Hellmann M. Livland und das Reich. Das Problem ihrer gegenseitigen Beziehungen // Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1989. – München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1989. – Heft 6. – S.35.

5. Biskup M. Über Quellenkundliche Fragen und einige Forschungsaspekte der Geschichte des Deutschen Ordens. Ein Beitrag zu den Werkstattproblemen des heutigen Forschers // Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden. Quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1987. – S.16.
6. Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1993. – 295 S.
7. Biļķins V. Die Autoren der Kreuzzugszeit und das Milieu Livlands und Preußens // Acta Baltica. – XIV 1974. – Königstein im Taunus, 1975. – S.231–254;
- Biļķins V. Pētījums par Rīmju chroniku. – R.: Aut. izdevumā, 1935. – 38 lpp.
8. Hucker B. U. Zur Frömmigkeit von Livlandpilgern und – ordensrittern // Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1993. – S. 111–130.
9. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik» des 13. Jahrhunderts // Latvijas ZA Vēstis. – 1993. – Nr.9. – A daļa: (1.–48.lpp.): humanitārās zinātnes. – S.22–30.
10. Rickert H. Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historische Wissenschaften. – Tübingen: Verlag von J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), 1913. – 644 S.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Grāmatas avotu bāzi veido Vācu ordeņa hronikas, avotu izdevumi, kuros skarta Vācu ordeņa vēsture, tā statūti un 14.gadsimtā sarakstīts ordeņa aizstāvēšanas traktāts. Šāda avotu izvēle pamatota ar tēmas specifiku – ideoloģijas un mentalitātes izpēti, kā arī ar tās ierobežotību 13. un 14.gadsimta ietvaros Livonijas vēsturisko notikumu kontekstā.

Kā ļoti būtisks avots Vācu ordeņa ideoloģijās un mentalitātes izpētei izmantota «Atskaņu hronika», kurā atspoguļota Livonijas un līdz ar to arī Latvijas vēsture līdz 1290.gadam¹. Hronika sarakstīta 13.gadsimta beigās vai 14.gadsimta sākumā². Tās autors ir nezināms, taču historiogrāfijā pastāv uzskats, ka viņš ir bijis Vācu ordeņa loceklis³. Sakarā ar grāmatas tēmas specifiku hronikas materiāls izmantots, konkrēto vēsturisko notikumu atspoguļojumam pievēršot mazāku uzmanību. Tas attiecas arī uz citām grāmatā izmantotajām Vācu ordeņa hronikām. Lai nezaudētu «Atskaņu hronikas» autora teiktā būtību, secinājumi izdarīti, balstoties uz vidusaugšvācu (ar viduslejasvācu elementiem) dialektā sarakstīto hronikas oriģināltekstu⁴. Par «Atskaņu hroniku» sarakstīta arī plaša literatūra, kura šeit netiks apskatīta.

Grāmatā izmantota arī ordeņmestra kapelāna Bartolomeja Honekes 14.gadsimtā sarakstītā «Jaunākā Livonijas atskaņu hronika», kura aptver notikumus no 1315. Līdz 1348. gadam⁵. Kaut arī tā saglabājusies vienīgi prozā kā 16.gs. Rennera hronikas sastāvdaļa⁶, tomēr, saskaņā ar K.Hēlbauma viedokli, hronikas saturs pārrakstīts autentiski, saglabājot pat atsevišķus atskaņu elementus⁷.

Kā būtisks Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes avots izmantota 14.gadsimtā sarakstītā ordeņmestra kapelāna Vartberges Hermaņa «Chronicon Livoniae»⁸.

Kā svarīgs salīdzinošs materiāls Vācu ordeņa ideoloģijai

jas pētišanā izmantotas arī Dusburgas Pētera⁹ un Nikolaja Jerošina¹⁰ 14.gadsimta Prūsijas hronikas, kaut gan šis materiāls tiešā nozīmē uz Livoniju neattiecas.

Kā avots, kurā visspilnīgāk redzama Vācu ordeņa ideoloģijas saikne ar Eiropas laicīgās bruņniecības ideoloģiju, izmantota Marburgas Viġanda – Prūsijas ordeņmestra ģerboņu herolda sarakstītā hronika¹¹, kurā paralēli Prūsijas ordeņzara karagājienu tēlojumam aplūkoti daudzi Livonijas notikumi. Sākotnējais Marburgas Viġanda Prūsijas atskaņu hronikas oriģināls gājis zudumā. Saglabājušies tikai atsevišķi fragmenti, 15.gs. tulkojums latīņu valodā un 16.gs. Prūsijas historiogrāfu pārraksti¹².

Vācu ordeņa Livonijas atzarojuma nozīme Rietumeiropas bruņinieku apziņā aplūkota, izmantojot 14.gadsimta vācu bruņinieku poēziju (herolda Pētera Zūhenvirta daiļradi)¹³ un Džefrija Čosera «Kenterberijas stāstus»¹⁴.

Priekšstats par Vācu ordeņa locekļu sadzīves un izturēšanās oficiālo reglamentāciju, kā arī ideoloģijas pamatprincipiem gūts no t.s. «Ordeņa grāmatas» (sarakstīta 13.gs.)¹⁵. Šeit apkopoti Vācu ordeņa statūti latīņu, franču un nīderlandiešu valodās, kā arī vidusaugšvācu un viduslejasvācu dialektos. Statūtu pielikumi savukārt liecina par izmaiņām ordeņbrāļu mentalitātē un tās nesakritību ar oficiālās ideoloģijas normām.

Kā avots, kurā pirmoreiz noformulēti garīgo bruņinieku ordeņu ideāli, noderēja 12.gadsimtā sarakstītais Bernharda no Klervo traktāts «De laude novae militiae» («Jaunās bruņniecības slavinājums»)¹⁶.

Vācu ordeņa ideoloģijas pētniecībā, parādot Livonijas vietu tajā, izmantoti Tīringenes¹⁷ un Hesenes¹⁸ ordeņa baleju avotu krājumi.

Pāvesta bullas par ordeņbrāļu disciplīnas pārkāpumiem izmantotas kā materiāls viņu mentalitātes pētniecībai. Šajā sakarā noderēja Vācu ordeņa Centrālā arhīva (Vīnē) avotu

apkopojums¹⁹. Attiecīgie Tīringenes, Hesenes un Vācu ordeņa Centrālā arhīva izdevumu materiāli nav iekļauti Livonijas vēstures pētnieku sastādītajos avotu krājumos.

Materiāls par ordeņbrāļu statūtu pārkāpumiem Livonijā, dažādas sūdzības par Vācu ordeni, kurās izceltas viņa laicīgās intereses pretstatā reliģiskajām, kā arī tuvākas ziņas par ordeņbrāļu dzīvesveidu Livonijā iegūtas no Frīdriha Georga Bunges izdotā avotu krājuma «Liv-, Esth- und Kurländisches Urkundenbuch»²⁰.

Kā ļoti svarīgs materiāls par pagānisma elementiem Vācu ordeņa mentalitātē noderēja Franciska de Moliano 1312.gada izmeklēšanas protokoli²¹. Šeit apkopotas sūdzības par Vācu ordeni, kuras radās pēc Rīgas arhibīskapa iniciatīvas konflikta rezultātā ar ordeni. Sūdzības izmeklēja pāvesta kapelāns Francisks de Moliano. Augusta Zerafima izdevumā tām pievienotas arī citas liecības²².

Kā avots 14.gadsimta Vācu ordeņa ideoloģijas raksturojumam izmantots traktāts, kuru kāds Vācu ordeņa brālis Ulrihs adresē pāvestam Benediktam²³ ar mērķi – aizstāvēt Livonijas ordeņzaru pret Rīgas arhibīskapa sūdzībām pāvesta kūrījā. Traktāts sarakstīts, lai pāvestam pamatotu Vācu ordeņa eksistences nepieciešamību. Ir zināmi divi šī traktāta eksemplāri. Latīņu valodā sarakstītais pilnais 14.gadsimta teksts saglabāts Vatikāna bibliotēkā Romā²⁴. Otrs ir 15.gadsimta tulkojums vācu valodā. Tas atrodas Vācu ordeņa Centrālajā arhīvā Vīnē ar signatūru Codex 787²⁵. Tajā iztrūkst traktāta trešajā daļā formulētais ordeņa aizstāvēšanās arguments (informācija par iztrūkstošo materiālu sniegta Kurta Forstreitera publikācijā²⁶). Izmantošanai pieejams bija Vīnes teksts, kurš arī citēts grāmatā.

Kā avotu materiāls par Vācu ordeņa un vietējo Baltijas tautu kultūras kontaktiem izmantoti pēckara izrakumu materiāli Livonijas ordeņzara pilīs, kas apkopoti Ēvalda Mugrēviča publikācijās²⁷.

Aplūkojot Vācu ordeņa spiritualitātes paralēles ar

senģermāņu reliģijas izpratni, kā salīdzinošs materiāls izmantoti senvācu eposi («Kudrūna»²⁸, «Nibelungu dziesma»²⁹) un skandināvu sāgas³⁰.

Uz pagānisma elementiem Vācu ordenī norādījis Roberts Klaustiņš Jēkaba Saivas atdzejotās «Atskaņu hronikas» priekšvārdā³¹, Hartmūts Kūglers savā publikācijā par «Atskaņu hroniku»³² un Vilhelms Manharts vācu valodā sarakstītajā monogrāfijā «Latviešu–prūšu mitoloģija»³³.

Ļoti nozīmīgs pētījums, kurš tika izmantots, raksturojot Vācu ordeņa brāļu sociālās izcelsmes ietekmi uz viņu mentalitāti, ir Vācijas vēsturnieku Luca Fenskes un Klausā Milicera sastādītais katalogs par Vācu ordeņa Livonijas atzarojuma bruņiniekiem³⁴. Šeit, balstoties uz plašu nepublicēto un publicēto avotu materiālu, kā arī zinātnisko literatūru, sastādītas visu apzināto Livonijas atzarojuma bruņinieku biogrāfijas, akcentējot to reģionālo un sociālo izcelsmi, saikni ar noteiktu dzimtu un karjeru ordeņa ietvaros. Koncentrēts pētījuma problemātikas kopsavilkums sniegts Klausā Milicera sarakstītajā ievadā. Šis katalogs gan attiecas vienīgi uz ordeņa bruņiniekiem, nevis priesteriem vai kalpotājiem, kuri kopīgi ar bruņiniekiem tika apzīmēti par ordeņbrāļiem. Tātad Vācu ordeņa Livonijas atzarojuma sastāvs šeit pilnībā atspoguļots netiek. Livonijas un Prūsijas atzarojumu ordeņbrāļu sociālajai izcelsmei veltīta arī Klausā Šolca disertācija³⁵. Bendžamina Arnolda monogrāfija³⁶ savukārt noderēja kā papildmateriāls par vācu bruņniecības vēsturi.

Pētot Vācu ordeņa ideoloģiju garīgo bruņinieku ordeņu ideoloģijas kontekstā, ļoti svarīgs grāmatas izstrādē bija latviešu izcelsmes ASV vēsturnieka Indriķa Šterna pētījums³⁷. Krusta karu ideoloģijas analīze tika veikta, balstoties uz Karla Erdmana monogrāfiju³⁸.

Vācu ordeņa saikne ar Rietumeiropas bruņinieku kultūru aplūkota Venera Paravičini monogrāfijā, kas veltīta Eiropas bruņinieku ekspedīcijām uz Prūsiju³⁹.

Kā nozīmīgs materiāls, kurā skarta Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes problemātika, jāmin Ēvalda Folgera publikācija par teoloģiju un spiritualitāti ordeņa statūtos⁴⁰ un Mariana Digo pētījums par varas ideoloģiju un didaktiku Prūsijā 13. un 14.gadsimta mijā⁴¹. No metodoloģiskā viedokļa svarīgs bija Bernda Ulriha Hukera raksts par Livonijas krustnešu un ordeņbrāļu spiritualitāti⁴², kas galvenokārt gan attiecas uz laiku pirms Zobenbrāļu ordeņa sakāves 1236.gadā. Metodoloģiska nozīme grāmatas izstrādē bija arī Viļa Biļķina publikācijai par krusta karu laika autoriem un Livonijas un Prūsijas vāciešu vidi⁴³. Vācu ordeņa problemātika šeit aplūkota kopējā krusta karu ideoloģijas kontekstā Baltijas reģionā. Būtiskāks no grāmatas viedokļa bija šī paša autora «Pētījums par Rīmju chroniku»⁴⁴, kurā, balstoties uz «Atskaņu hroniku», analizēta Vācu ordeņa ideoloģija Livonijā. Tomēr jāatzīst, ka šī analīze veikta, neizmantojot citus vēstures avotus un plašāku papildliteratūru. Tas atstājis iespaidu arī uz autora secinājumiem, kurš «Atskaņu hronikas» traktējumā absolutizējis Augustīna duālisma un galma literatūras ietekmi.

Kā salīdzinošs materiāls grāmatā tika izmantota plaša aizrobežu literatūra, kas veltīta viduslaiku bruņinieku kultūrai, krusta karu ideoloģijas izpētei un garīgajiem bruņinieku ordeņiem.

1. Arbusovs L. Rīmju chronikas // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A.Gulbis, 1938. – 18.sēj. – 32251.sl.

2. Turpat;

Arbusow L. Die mittelalterliche Schriftüberlieferung als Quelle für die Frühgeschichte der ostbaltischen Völker // Baltische Lande / Hg.von Albert Brackmann und Carl Engel. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1939. – Bd.1. – S.168;

Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. – R.:Zvaigzne, 1992. – 30.lpp.

3. Ziesemer W. Die Literatur des Deutschen Ordens in Preußen. – Breslau: Verlag Hirt, 1928. – S.94.

4. Livländische Reimchronik mit Anmerkungen, Namenverzeichniss und

- Glossar / Hg. von Leo Meyer. – Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1876. – 416 S. (turpmāk: Meyer L.).
5. Die jüngere livländische Reimchronik des Bartolomäus Hoeneke 1315–1348 / Hg. von Dr.K.Höhlbaum. – / Leipzig: Verlag Duncker & Humlot, 1872. – 37 S.
 6. Zeids T. Senākie... –78.–79.lpp.
 7. Die jüngere livländische Reimchronik... –S.XI–LIX.
 8. Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae / Hg. von Ernst Strehlke. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1863. – 172S.
 9. Petri de Dusburg Chronica terre Prussie // Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters / Übers. u.erl.von Klaus Scholz u. Dieter Wojtecki. –Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1984. – Bd.25. – 588 S.
 10. Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus v. Jeroschin // Scriptorum rerum Prussicarum (turpmāk: SRP). – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1861. – Bd.1. – S.291–624.
 11. Die Chronik Wigands von Marburg // SRP. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1863. – Bd. 2.– S.429–662.
 12. Arbūzovs L. Marburgas Vīgands // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A.Gulbis, 1935. – 13.sēj. – 25770.–25771.sl.; Zeids T. Senākie... – 80.lpp.
 13. Hermanni de Wartberge Chronicon... – Sk. pielikumā.
 14. Čosers Dž. Kenterberijas stāsti. – R.: Liesma, 1991. – 413.lpp.
 15. Perlbach M. Die Statuten des Deutschen Ordens nach den ältesten Handschriften. – Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag, 1975. –354 S.
 16. Bernhard von Clairvaux. Sämtliche Werke. – Innsbruck: Tyrolia-Verlag, 1990. – Bd.1. – S.258–326.
 17. Thüringische Geschichtsquellen / Neue Folge – Bd.7. // Urkundenbuch der Deutschordensballei Thüringen / Hg. von Karl H. Lampe. – Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1936. – Bd.1. – 808 S.
 18. Hessisches Urkundenbuch. Erste Abteilung // Urkundenbuch der Deutschordens – Ballei Hessen von Arthur Wyss. Neudruck der Ausgabe 1879. – Osnabrück: Otto Zeller, 1965.– Bd.1. (von 1207 – 1299). – 575 S.
 19. Die Urkunden des Deutsch – Ordens – Centralarchives zu Wien / Hg. Von Ed.Gaston Graf von Pettenegg. – Prag: F.Tempsky ; Leipzig: G.Freytag, 1887. – Bd.1 (1170 – 1809). –742 S.
 20. Liv –, Esth – und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten / Hg. von Dr.Friedrich Georg von Bunge. – Reval: Druck von Heinr. Laakmann in Dorpat. – Bd.1: (1093 – 1300). – 1853. – 810 Sp. (turpmāk: LUB. – Bd.1.); Bd.2: (1301 – 1367). – 1855. – 830 Sp. (turpmāk: LUB. – Bd.2.).
 21. Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312) / Bearbeitet von

- August Seraphim // Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. – Königsberg i. Pr.: Verlag von Thomas & Oppermann, 1912. – 229 S.
22. Zeids T.Senākie... – 44.lpp.
23. Forstreuter K. Ein Traktat des Deutschen Ordens aus dem 14. Jahrhundert // Recht im Dienste der Menschenwürde. Festschrift für Herbert Kraus. – Würzburg: Holzner-Verlag, 1964. – S.445–462. 448.lpp. autors izsaka domu, ka traktāts adresēts pāvestam Benediktam XII (1334–42).
24. Turpat. – 446.lpp.
25. Deutschordens – Zentrarchiv (turpmāk: DOZA), Codex 787.
26. Forstreuter K. Ein Traktat ... – S.447.
27. Murgurēvičs Ē. Arheoloģiskās liecības ... ; Murgurēvičs Ē. Latvijas viduslaiku piļu klasifikācijas un arheoloģiskās izpētes jautājumi // Arheoloģija un etnogrāfija. – 1983. –Nr.14. –3.–13.lpp.
28. Kudrun. Ein mittelalterliches Heldenepos. – Berlin: Verlag der Nation, 1971. – 343 S.
29. Das Nibelungenlied. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1941. –360 S.
30. Исландские саги / Редакция, вступительная статья и примечания М.Н. Стеблин–Каменского. – Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1956. – 783 с.; Сага о Сверрире / Издание подготовили М.Н. Стеблин–Каменский и др. – Москва: Наука, 1988. –278 с.
31. Klaustiņš R. Pretstati mūsu hronikās // Atskaņu hronika. Ditleba Alnpeķes "Rīmju chronika". –R.: Valters un Rapa, 1936. – III–XX lpp.
32. Kugler H. Die "Livländische Reimchronik".. – 22.–30.lpp.
33. Mannhardt W. Letto–Preussische Götterlehre / Hg. von der Lettisch–Literarischen Gesellschaft. –R.: W.F.Häcker, 1936. – 674 S.
34. Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens / Hg. von Lutz Feske u. Klaus Militzer // Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. – Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag. – 1993. – Bd.12. – 956 S.
35. Scholz K. Beiträge zur Personengeschichte des Deutschen Ordens in den ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Untersuchungen zur Herkunft livländischer und preußischer Deutschordensbrüder / Inaugural – Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philos. Fakultät der Westf. Wilhelms –Universität zu Münster (Westf.). – Münster, 1969. – 425 S.
36. Arnold B. German Knighthood. 1050–1300. – Oxford: Clarendon Press. – 1985. – 308 P.
37. Šterns I. The Statutes of Teutonic Knights. A Study of Religious Chivalry. – University of Pennsylvania: University Microfilms, 1969. – 329 P.
38. Erdmann C. Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980. – 420 S.
39. Paravicini W.: Die Preußenreisen des europäischen Adels. – Sigmaringen:

- Jan Thorbecke Verlag, 1989. – T.1. – 351 S.
40. Volgger E. Theologie und Spiritualität der Deutschordensstatuten (des "Ordensbuches" aus dem 13. Jahrhundert // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart / Hg. von Ewald Volgger.– Lana b. Meran: Deutschordens- Verlag, 1985. – S.36–59.
41. Dygo M. Die heiligen Deutschordensritter. Didaktik und Herrschaftsideologie im Deutschen Orden in Preußen um 1300 // Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1993. – S.165–176.
42. Hucker B.U. Zur Frömmigkeit ...
43. Biļķins V. Die Autoren der Kreuzzugszeit ...
44. Biļķins V. Pētījums ...

I NODAĻA

VĀCU ORDEŅA DARBĪBAS SĀKUMPOSMA RAKSTUROJUMS

12.gadsimtā Palestīnā izveidojās trīs lieli bruņinieku ordeņi: Templeišu, Joanītu (Hospitāliešu) un Vācu ordenis. Latvijas viduslaiku vēsturē liela nozīme bija Vācu ordenim, par kura sākumu tiek pieņemts 1198.gads, kad tas Akonā izveidojās no slimo svētceļotāju kopšanai paredzēta hospitāļa, ko bija dibinājuši Lībekas un Brēmenas tirgotāji¹. 1199.gadā ordeni apstiprināja pāvests Innocents III². Pāvests Honorijs III to 1221.gadā tiesiski pielīdzināja abiem vecākajiem bruņinieku ordeņiem – templeišiem un joanītiem³, kas Vācu ordenim nodrošināja prestižu viduslaiku Eiropas sabiedrībā. Vācu ordeņa locekļi dalījās trīs lielās grupās: bruņiniekos, priesteros un kalpotājos⁴. Taču kopumā ordeņa struktūra bija daudz sarežģītāka⁵. Tas pārņēma templeišu statūtus atiecībā uz cīņu ar pagāniem un joanītu–slimnieku kopšanai⁶. Ordeņa statūti pilnībā izveidoti laikā no 1244. līdz 1249.gadam⁷. Ordeņbrāļi deva visiem garīgajiem ordeņiem kopīgos mūku solījumus – ievērot paklausību, nabadzību un šķīstību, kā arī sekot kopējās dzīves normām, ar ieročiem rokās aizstāvēt kristīgo ticību un kopt slimniekus⁸. Drīzumā ordenis ieguva īpašumus visā Eiropā⁹. 1211.gadā karalis Endre II (1205.–1235.) bija piešķīris tam teritoriju Ungārijas karalistē ar mērķi – nodrošināt savas robežas pret kumānu uzbrukumiem. Taču sakarā ar tā tieksmi pēc plašas autonomijas karalis savu dāvinājumu anulēja, un 1225.gadā Vācu ordenis tika no Ungārijas padzīts¹⁰. Jauns posms sākās 1226.gadā, kad Mazārijas hercogs Konrāds aicināja ordeni palīgā cīņai ar prūšiem¹¹. Šajā laikā ar «Rimini Zelta bullu» ķeizars Frīdrihs II (1194.–1250.) apstiprināja Vācu ordeņa tiesības uz Kulmas zemi un īpašumiem, kurus tas iekaros

Prūsijā, bet ordeņa virsmestram Hermanim fon Zalcam (1209.–1239.) tika piešķirts impērijas firsta statuss¹². 1231.gadā ordenis sāka aktīvu prūšu zemju iekarošanu¹³, kas tika pabeigta 1293.gadā. Šo notikumu rezultātā izveidojās spēcīga Vācu ordeņa valsts Prūsijā. Pēc Zobenbrāļu ordeņa sagrauves pāvests tā atliekas 1237.gadā inkorporēja Vācu ordenī, tādējādi pievienojot arī Zobenbrāļu ordeņa iegūto Livonijas teritoriju. Tā rezultātā 13.gadsimtā Vācu ordeņa smaguma centrs pārsviedās no Palestīnas uz Prūsiju un Livoniju, piešķirot šim reģionam galveno nozīmi visā turpmākajā ordeņa vēsturē¹⁴.

1. Müller G. Jerusalem oder Akkon? Über den Anfang des Deutschen Ordens nach dem gegenwärtigen Stand der Forschung. – Bad Münstereifel: Verlag Prof. Dr.Udo Arnold, 1989.–S.16.
2. Turpat. – 19.lpp.
3. Turpat. – 19.–20.lpp.
4. Mönchtum, Orden, Klöster... – S.150.
5. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft und Hierarchie im Deutschen Orden unter Berücksichtigung des Gesamtphänomens der geistlichen Ritterorden // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart / Hg. von Ewald Volgger. – Lana b. Meran: Deutschordens-Verlag, 1985. – S.30.–31.
6. Mönchtum, Orden, Klöster... – S.149.
7. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft... – S.28.
8. Turpat.
9. Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden. Von seinem Ursprung bis zur Gegenwart. – Bad Münstereifel: Verlag Prof. Dr. Udo Arnold, 1986. –S.8.
10. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S.69.
11. Turpat.
12. Turpat.
13. Turpat. – 93.lpp.
14. Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden... – S.16.

II NODAĻA

VĀCU ORDEŅA IDEOLOĢIJA KRUSTA KARU IDEOLOĢIJAS KONTEKSTĀ

Lai izprastu Vācu ordeņa darbības oficiālo motivāciju un vienlaikus tā nozīmi Baltijas reģiona vēsturē, nepietiek vienīgi ar kailu faktu konstatāciju. Vācu ordenim kā garīgai korporācijai bija noteikts uzdevums, noteikta, Eiropas viduslaiku sabiedrībā atzīta "misija", kādēļ to sākotnēji atbalstīja gan pāvests, gan Svētās Romas impērijas ķeizars. Tā rezultātā ordenis veiksmīgi pamatoja savu darbību Prūsijā un Livonijā, kā arī saņēma daudzus ziedojumus. Šis uzdevums koncentrētā veidā noformulēts 13.gadsimtā sarakstītās «Ordeņa grāmatas» (statūtu apkopojuma) prologā¹, kur uzsvērta nepieciešamība atbrīvot "Svēto Zemi" (Palestīnu) no pagāniem. Tālāk, atsaucoties uz Vecās Derības Mozu, Jozus, Dāvidu un Makabejiem, uzsvērts, ka viņu pēdās iet Vācu ordenis, kas sastāv no cīņai izvēlētiem bruņiniekiem, kuri Tēvzemei par godu un mīlestību pret ticības ienaidniekiem "ar stingru roku aizstāvas"². Tas pilnībā saskan ar krusta karu ideāliem. Aplūkojamajā periodā, kad Vācu ordenis ieradās Livonijā, krusta karu laikmets vairs nebija pašā plaukumā. Visi pieci lielie krusta karagājieni jau bija beigušies. Zobenbrāļu ordeņa atlieku inkorporāciju Vācu ordenī 1237.gadā, no pāvesta Urbāna II uzsaukuma 1095.gadā, kas aizsāka krusta karus, šķīra krietns laika sprādis. Krusta karu ideoloģija gan neizzuda tik ātri, un atsevišķus tā elementus mēs varam konstatēt arī mūsdienās.

13.gadsimta gaitā Vācu ordenis regulāri izjuta pāvestu atbalstu savai darbībai. Piemēram, 1261.gadā pēc Durbes kaujas pāvests Urbāns IV uzdod Vācijas, Dāķijas un Polijas minorītiem (franciskāņiem) sludināt krusta karu Bohēmijā, Zviedrijā, Dāķijā, Norvēģijā, Frīzijā, Polijā, Pomerānijā, Gotlandē un visā

Vācijā, lai sniegtu atbalstu Vācu ordeņa brāļiem, kuri cīnās ar pagāniem Prūsijā, Livonijā (Līvmē) un Kurzemē³. 1245.gadā pāvests Inocents IV piešķīra pilnas krusta karu indulgences tiem, kuri devās palīgā Vācu ordenim uz Prūsiju un Livoniju⁴. Tāpat formāli viss izskatās nevainojami. Kaut arī Baltija nav Jeruzaleme, Vācu ordenis, saņemot pāvesta atbalstu, cīnās šeit pret pagāniem un izplata "kristīgo ticību". Tā tas vēlāk arī tika uztverts. Šo uzskatu akceptēja ne tikai apoloģētiskie baltvācu vēsturnieki, bet bieži arī tiem naidīgi noskaņotie latviešu sabiedrības pārstāvji, kuri kritizēja veidu, kādā šī "ticība" tika izplatīta, neiedziļinoties tās būtībā. Vienlaikus tomēr latviešu vēsturnieki uzsvēra, ka kristīgā ticība Latvijas teritorijā izplatīta jau pirms vācu misionāru darbības, atzīmējot Skandināvijas un pareizticīgās Krievzemes iespaidus. Kā zināms, ar Vācu ordeni nebūt nesākās "vācu ieceļošana" Baltijā. Vācu ordeņa darbības sākumā Livonijā no Rietumeiropas uz Baltiju jau bija transplantieta viduslaiku pilsēta, baznīca ar tās organizāciju, klosteris un garīgais bruņinieku ordenis. Pie tam, katrs no šiem institūtiem varēja lepoties ar savu vēsturi, kura noritējusi vietējos apstākļos. Tomēr Livonijas iekarošanu pilnībā pabeidza Vācu ordenis, iznesot uz saviem pleciem šīs iekarošanas beigu posma organizatorisko smagumu un veiksmīgi pārdzīvojot pat tādas sakāves kā Durbes kauja 1260.gadā un sakāve uz Peipusa ledus 1242.gadā. Viņš arī aizņēma lielāko iekarotās teritorijas daļu. Tādēļ vēstures zinātnē tas tika uzskatīts par "vācu atnestās kārtības" un kristīgās ticības transplantēšanas nobeidzēju un garantu Livonijā.

Krusta karus vēsturnieki bieži kritizējuši vai vismaz apšaubījuši to rezultātu pozitīvo nozīmi Eiropas civilizācijā⁵. Kritizēta Vācu ordeņa agresija pret Baltijas tautām, atspēkota arī baltvācu vēsturnieku kultūrtrēģerisma teorija. Taču pati «kristietības izplatīšana» Baltijā un Vācu ordeņa loma tajā vēl maz aplūkota. Šai ziņā rodas virkne jautājumu. Pirmkārt, vai kristīgo ticību var sekmīgi izplatīt varmācīgā ceļā ar uguni un

zobenu. Otrkārt, vai tā vispār bija kristīgā ticība, par kuras izplatīšanu cīnījās Vācu ordenis. Treškārt, vai par "pagāniem" var uzskatīt vienīgi Baltijas tautas. Trešajam jautājumam veltīta nodaļa par pagānisma elementiem Vācu ordeņa mentalitātē. Pirmie divi jautājumi tika aplūkoti, iedziļinoties Vācu ordeņa ideoloģijā.

Katram cilvēkam, kurš iepazīsies ar kristīgo ticību, ir zināms, ka viens no desmit baušļiem skan – "tev nebūs nokaut". Šķiet paradoksāli, ka nežēlīga asinsizliešana un plašu teritoriju iekarošana varēja notikt kristīgās ticības vārdā. Atsevišķi momenti no šī viduslaiku paradoksa saglabājušies mūsdienās, piemēram, mācītāju veiktā karavīru iesvētīšana utt. Lai to labāk izprastu, nedaudz jāaplūko krusta karu ideoloģijas ģenēze. Pirmajām kristiešu draudzēm doma par svēto karu varēja likties vienīgi absurda. Kristietība kā miera, mīlestības un universālas misijas reliģija atzina, ka visas tautas ir vienlīdz aicinātas godāt Dievu. No šī viedokļa kādas noteiktas tautas vai valsts vadīts "svētais karš" nebija pieņemams⁶. Taču, kristietībai kļūstot par valsts reliģiju, laika gaitā tika radītas dažādas piebildes un novirzes valsts un oficiālās baznīcas labā, kas būtībā izveidoja pilnīgi jaunu mācību, kurai bieži vien bija maz kopīga ar kristietības principiem. Šī iemesla dēļ viduslaikos notika neskaitāmi kristietības sākotnējo principu ajaunošanas mēģinājumi, kuru iniciatīva nāca no dažādiem sabiedrības slāņiem. Taču bieži vien dažādu principu atjaunošana bija saistīta ar citu, vēl lielāku pārkāpšanu atbilstoši attiecīgā laikmeta sociāli ekonomiskajām, politiskajām un emocionālajām vajadzībām. Konstantīna laikā parādījās oficiāli kristīgās ticības piekritēji, kas pieprasīja pagānu iznīcināšanu ar uguni un zobenu⁷. Taču pirmais, kurš pamatoja «taisnīga kara» iespējamību, bija Aurēlijs Augustīns(354.–430.)⁸. Dzīvodams Romas impērijai draudīgā un karu postītā laikmetā, viņš savā darbā «De civitate Dei» («Par Dieva valstību») 19.grāmatas 7.nodaļā puda savus uzskatus par situāciju, kurā karš akceptējams. Pēc

Augustīna domām, gudrais var piedalīties taisnīgā karā, uz kuru to pamudina pretinieka netaisnība. Citādi karš pats par sevi uzskatāms par lielu nelaimi un gudrajam arī taisnīgs karš nozīmē vienas vienīgas ciešanas⁹. Pilnīgi cita situācija izveidojās pēc ģermāņu tautu kristīšanas, tām nokļūstot Eiropas vēstures degpunktā. Ģermāņu elements vēl ilgi saglabāja savus kara demokrātijas apstākļos rūdītos ideālus, kas bija cieši saistītas ar to mitoloģiskajiem priekšstatiem. Karš ģermāņiem nenozīmēja piespiedu nepieciešamību vai ciešanas. Tieši otrādi, tas tika uzskatīts par augstāku dzīves formu nekā miers. Ģermānis pretinieka nogalināšanu taisnīgā cīņā uzskatīja par svētkiem un savu dzīves apogeju. Tas viss nevarēja neaizēnot no kristīgās ētikas izrietošo mīlestību un miermīlību ar citām, daudz agresīvākas morāles normām¹⁰, kuras pilnībā izkristalizējās Kārļa Lielā impērijas laikā. Franku valdnieka iekarošanas kari norisinājās zem kristietības aizstāvēšanas un izplatīšanas lozunga. Savienība ar pāvestu šajā sakarībā deva iemeslu atkārtotiem kariem Romas baznīcas interesēs. Reliģija šajā kontekstā vairs nebija patstāvīgs motīvs, bet gan valsts atribūts. Vienlaikus ar valsts "kristianizēšanu" arī baznīcas orgāni lielā mērā pārņēma valsts funkcijas un tiesības, bīskapiem un abatiem kļūstot par lēņu kungiem un lēņu turētājiem (pirmām kārtām tas attiecas uz pašu pāvestu)¹¹. Valsts un baznīcas agresīvo nostāju vēl vairāk pastiprināja reakcija uz 9. un 10.gadsimta vēsturiskajiem notikumiem: normāņu, ungāru un musulmaņu iebrukumiem Eiropā¹². Tā rezultātā krusta kariem bija laba augsne, jo 11.gadsimta Rietumeiropas sabiedrības ideāli bija kareivīgi¹³. Tas skaidri redzams senfranču shansons de geste¹⁴. Krusta kari būtībā bija svētceļojuma, «svētā kara» un «taisnīgā kara» sintēze¹⁵. Būtiska krusta karu ideoloģijas iezīme bija iekarošanas karu pamatošana ar "kristietības aizstāvēšanu", kas radīja visai paradoksālas situācijas. Faktiski ekspansija un "kristietības aizstāvēšana" noritēja vienlaikus¹⁶. Uz Livoniju šādas ideoloģijas izpausmes attiecās jau ilgi pirms Vācu ordeņa ierašanās.

Piemēram, 1199.gadā pāvests Innocents III aicināja Saksijas un Vestfāles iedzīvotājus doties krusta karā uz Livoniju, pamatojot to ar jaunkristīto aizstāvēšanu pret pagānu vajāšanām. Zīmīgi, ka «Atskaņu hronikas» autors kā Vācu ordeņa galveno uzdevumu Livonijā pavisam atklāti izceļ jaunu zemju iekarošanu (un kristietības aizsargāšanu pret nelietīgajiem pagāniem):

3261 "...wan uns got hat her gesant
in siner lieben muter lant,
daz sul wir breiten mit unser macht,...

11807 ...und den cristentum bewarn
von der bosen heidenschaft"¹⁷.

Līdzīgi 14.gadsimtā sarakstītajā Dusburgas Pētera hronikā uzsvērts, ka Vācu ordeņa bruņinieki esot "ticības un ticīgo aizstāvji"¹⁸.

Krusta karu ideoloģija sankcionēja ļoti brutālu un agresīvu reakciju pret tautām, kuras nebija padotas Romas baznīcai. Tā spilgti parādās arī «Atskaņu hronikā». Piemēram, aprakstot Dzinteres un Aizputes pilskalnu ieņemšanu kuršu zemē, hronists uzsver, ka ordeņa bruņinieki nogalinājuši katru kursī, kurš vecāks par 11 gadiem, un iesvieduši liesmās¹⁹. Savu stāstījumu viņš nobeidz ar Kristus un Svētās Marijas slavinājumu par palīdzību "nabaga kristiešiem" ("al der armen cristenheit")²⁰. Līdzīgus momentus var konstatēt arī Dusburgas Pētera hronikā. Krasajā "kristiešu" un "pagānu" pretnostatījumā minētajās hronikās jūtama Augustīna duālistiskās mācības par "Dieva bērniem" un "velna kalpiem" ietekme, kas bija svarīga krusta karu ideoloģijas sastāvdaļa.

"Cīņu ar pagāniem" krustneši uzskatīja par ķīlu grēku piedošanai un nokļūšanai paradīzē pēc nāves²¹, kas jau pāvesta Urbāna II spediķos atspoguļojas kā motivācija pirmajam krusta karam²². Arī Vācu ordeņa ideoloģijā Dieva gribas realizācija tiek skaidrota kā "mocekļa nāve" vai "pagānu nogalināšana"²³. Piemēram, par ordeņbrāļiem, kuri krituši cīņā ar žemaišiem pie

Klaipēdas, "Atskaņu hronikas" autors saka, ka tie nožēlojamo zemes dzīvi nomainījuši pret mūžīgo liksmību debesīs, jo tie miruši mocekļu nāvē ("der merterere genoz"):

4519 "... sie haben diz, vil cranke leben
um daz himelriche gegeben"²⁴.

Analoģiska nostāja parādās arī Dusburgas Pētera hronikā. Šajā sakarībā tiek sniegts kāds raksturīgs piemērs grāmatas autora tulkojumā:

"Kad brālim Hermanim, kurš tika saukts par Saracēni, kopā ar citiem brāļiem no Kēnisbergas cietokšņa bija jādodas uz ciņu Kurzemē (runa ir par Durbes kauju – K.K.), tam parādījās svētā Jaunava Marija un teica "Hermani, es ielūdzu tevi uz sava dēla mielastu!" Tādēļ, kad brālis Hermanis devās prom, viņš daži brāļiem sacīja: "Palieciet sveiki, jūs mani vairāk neredzēsiet, jo Jaunava–Dievmāte mani ielūdza uz mūžīgo liksmību!"²⁵

Vai šāda ideoloģija arī kļuva Vācu ordeņa bruņinieku mentalitātes un pasaules uzskata sastāvdaļa, ir ļoti diskutējams jautājums. Drīzāk gan domājams, ka nē, atskaitot varbūt atsevišķus izņēmumus. Vācu ordeņa bruņinieku dievbijība lielākoties uzsvērtā pašu ordeņa brāļu sarakstītājās hronikās. Faktiski šeit dominēja citi, tradicionālajai ģermāņu kara uztverei raksturīgi ideāli, kuri bija izrotāti ar kristietības ārējiem atribūtiem. Tas, ka ciņa norisinājās nevis par Kristus kapa atbrīvošanu Palestīnā, bet gan pret "pagāniem" Eiropas Ziemeļaustrumos, nebūt nemazināja krusta karu ideoloģijas efektīgumu šajā reģionā. Krusta kari jau ilgu laiku tika vērsti pret visdažākajiem Rietumeiropas feodālo senioru un Romas baznīcas ienaidniekiem²⁶. Kā Dienvidfrancijas kataru reliģiskā kustība, tā arī Štēdingu sacelšanās Ziemeļvācijā tika apspiestas zem krusta karu lozunga. Līdzīgu pamatojumu guva Svētās Romas impērijas ekspansija pret saviem Ziemeļaustrumu kaimiņiem: rietumslāviem un Baltijas tautām. Kad vācu bruņniecība neizrādīja sevišķu patiku piedalīties 2.krusta karā

Palestīnā, tā iniciators – Burgundijas Klervo klostera abats Bernhards no Klervo –1149.gadā devās uz Frankfurti pie Mainas un pasludināja krusta karu pret vendiem (rietumslāviem) kā līdzvērtīgu karam Palestīnā²⁷. Pie tam šo uzsaukumu Bernhards no Klervo formulēja kā principu: "piegriezt ticībai vai iznīcināt"²⁸. Tātad Vācu ordenim neko jaunu izdomāt nevajadzēja.

Svētās Romas impērijas baznīcas misijas sākumam Livonijā nav raksturīga varmācība. Tomēr vēsturnieku domās dalās arī pirmā Livonijas bīskapa Meinarda (+1196.) rīcības vērtējumā, ar kuru saistās Ikšķiles bīskapijas dibināšana 1186.gadā. Pastāv viedoklis par Meinarda miermīlīgiem nolūkiem līdz pat viņa darbības beigām²⁹. Vienlaikus eksistē uzskats, ka Meinards tomēr domājis par militāra spēka lietā likšanu³⁰. Būtiskāko avotu – «Indriķa hroniku» – šajā sakarībā var interpretēt dažādi³¹. Vēlāko Livonijas bīskapu darbībā neapšaubāmi dominē militāras metodes.

Jāņem vērā, ka līdz pat 13.gadsimta nogalei misijas jeb "kristīgās ticības izplatīšanas" jēdziens viduslaiku Eiropā nebija saistīts ar tolerances ideālu. Ticības izplatīšanu ar uguni un zobenu atbalstīja kā bruņinieki, tā mūki. Šai ziņā būtu kļūdaini pretstatīt mierīgu baznīcas misiju agersīvai krusta karotāju darbībai³². Piemēram, Templeišu bruņinieku ordeņa garīgais tēvs bija jau minētais cisterciešu mūks – abats Berhards no Klervo (1090. –1153.).Latvijas vēsturē savukārt labi zināma cita cisterciešu klostera abata – Teodoriha (+1219.) nozīme Zobenbrāļu ordeņa dibināšanā. Arī citos Ziemeļaustrumeiropas reģionos varmācīga "misija" ar uguni un zobenu nebija nekas jauns. Atliek vienīgi atcerēties zviedru iebrukumus Somijā vai nežēlīgās metodes, ar kādām Norvēģijas karalis Olafs Svētais 11. gadsimtā "piegrieza kristīgajai ticībai" savus padotos³³.

Bez tam pašā Vācijā lejassakšu pagāniskā reliģija tika apspiesta ar uguni un zobenu Kārļa Lielā vadībā 772.–804. gadā, kas norisinājās vienlaikus ar viņu apdzīvotās zemes

iekarošanu³⁴.

Vācu ordeņa darbība Baltijā bija šī procesa turpinājums. Ordenim, protams, piederēja īpašumi ne tikai Baltijā, bet arī Vācijā, tag. Francijā, Itālijā u.c. Taču, ja kādā no minētajiem reģioniem tam vajadzēja sevi reprezentēt vai papildināt savu sastāvu, bieži neatlika nekas cits, kā atsaukties uz "grūto un varonīgo cīņu Prūsijā un Livonijā", kaut arī potenciālie ordeņa locekļi, kuriem bija domāta šī reklāma, dažkārt nemaz netika sūtīti uz Baltiju. Piemēram, 1274.gadā, uzņemot abati Bertradi un Kvedlinburgas klostera sieviešu konventu Vācu ordeņa rindās, virsmestra pārstāvis – "vācu mestrs" (Deutschmeister) Gerhards fon Hirzbergs ordeni raksturo kā "mūsu brāļu asins izliešanas kopību Svētajā Zemē, Livonijā un Prūsijā, kur tie ziedo savas dzīvības cīņā ar pagāniem par katoļu ticības vairošanu un Jēzus Kristus vārdu: « Insuper largimur vobis communionem effusionis sanguinis fratrum nostrorum in terra sancta, Lyvoniam et Prusiam pro ampliacione fidei catholice coram gentilibus manibus occubentium et pro nomine Jesu Christi»³⁵. Vienlaikus šādā rakursā Vācu ordeņa darbību oficiāli uztvēra arī Svētās Romas impērijas firsti. Piemēram, Tīringas landgrāfs un Saksijas pfalcgrāfs Albrehts, 1289.gadā apstiprinot Vācu ordeņa patronāta tiesības pār Šleicas (Schleiz) draudzes baznīcu, cildina ordeni par to, ka tas "nekavējās izliet savas asinis par kristīgās ticības izplatīšanu Svētajā Zemē, Livonijā un Prūsijā": "...ad ordinem fratrum domus Theutonice hospitalis sancte Marie Ierosolimitanorum, quem speciali dilectione prosequimur et favore eo, quod pro christiane fidei dilatacióne in Terra Sancta, Livonia et Prusiam sanguinem suum continue ac indesinanter fundere non cessant,..."³⁶ Vācu ordeņa cīņas Livonijā, Prūsijā un Palestīnā minētas vienlaikus, tādējādi nozīmes ziņā pielīdzinot Baltiju "Svētajai Zemei", kuras iekarošana bija pirmo krusta karu mērķis. Vairāk par citiem šajā sakarībā sevi cildinājis pats Vācu ordenis. Mārburgas ordeņnama annālu (par 1190.–1290.g.) ievadā lasām: "...Vācu ordenis, kurš [ar] savu

dedzību un lielisko uzvaru un turklāt ar savas asins izliešanu par Krustā Sistā vārdu, katoļu ticību un svētās baznīcas mātes paplašināšanu pret saracēņiem, Prūsijā, Livonijā, un Kurzemes apgabalos [tos] uzveica un vēl ik dienas ar [viņu] uzveikšanu cītīgi nodarbojas". ("... ordo venerabilis milicie beate Marie Jherosolimitani hospitalis domus Theutonice, qui per suam strennuitatem et insignem victoriam ac sui sanguinis effusionem pro crucifixi nomine fidem catholicam et sanctam matrem ecclesiam amplicifando contra Sarracenos, in Pruscie, Liuonie ac Curonie partibus debellavit ac eciam cottidie debellando insistit")³⁷. Krusta karu ideologi pamatojumu savai propagandai rada arī Bībelē. Taču Jaunās Derības pacifistiskā tradīcija tiem nederēja, tādēļ galvenokārt tika izmantoti Vecās Derības kareivīgie tēlojumi, sevišķi atsaucoties uz makabeju cīņām ar Seleikīdiem un to helenizētajiem ebreju sabiedrotajiem. Vācu ordeņa literatūra šai ziņā ir tipisks krusta karu ideoloģijas piemērs, jo makabeju motīvs, salīdzinot ordeņbrāļus ar šiem Vecās Derības apokrifos tēlotajiem cīnītājiem, izmantots gan Vācu ordeņa statūtu apkopojumā, gan arī tā hronikās (Dusburgas Pētera, Nikolaja Jerošina). Kristietības ētiskais ideāls šādā kontekstā tika pilnīgi ignorēts. Tas atjaunojās Eiropā līdz ar tolerances idejas attīstību 13. un 14.gs. gaitā, kura savu kvintesenci sasniedza 15.gadsimtā –Kūzas Nikolaja darbā "De pace fidei"³⁸. Jāpiezīmē, ka jau 5. krusta kara laikā (1228.–1229.) Asīzes Francisks iestājās par kristīgās ticības sludināšanu ar miermīļīgiem līdzekļiem. 13.gadsimta beigās un 14.gadsimtā krusta karu ideoloģija Rietumeiropā pārdzīvoja lielu transformāciju, kas bija saistīta gan ar tolerances idejas izplatīšanos, gan laicīgā momenta pieaugumu bruņinieku dzejā, izceļot intīmo mīlestības liriku un ironiski traktējot karu kā uzticības pārbaudi mīlestībā³⁹. Vācu ordeni neskāra neviens no minētajām garīgajām strāvām. Vēl visā 14.gadsimtā tas nemainīgi sekoja krusta karu ideoloģijai, kuru F.V.Venclavs–Egeberts pamatoti nosaucis par "novēlojušos

svētā kara renesansi, kurai kolonizācijas apstākļos trūka priekšnoteikumi⁴⁰. Šāda sāksta turēšanās pie krusta karu ideoloģijas elementiem nebūt nebija saistīta ar Vācu ordeņa bruņinieku sevišķu reliģiozitāti. Tieši otrādi, tas liecina par atšķirībām starp viņu oficiālo ideoloģiju un patieso mentalitāti, kuras pamatā bija ar Vecās Derības atribūtiem izrotāts tradicionālās ģermāņu sabiedrības kareivīgums. Attiecīgās ideoloģijas nesēji, protams, nevarēja sekmēt kristīgās ticības iesakņošanas Baltijā. Vietējie iedzīvotāji turpināja piekopt savu seno reliģiju. Kristīgās ticības principi šeit iesakņojās daudz vēlāk, pateicoties hernhūtiešu un jezuītu darbībai.

-
1. Perlbach M. die Statuten...
 2. Volgger E. Theologie und Spiritualität... – S.78–81.
 3. Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives... Quelle 390 (a 334). – S.101.
 4. Purcell M. Papal Crusading Policy. The Chief Instruments of Papal Crusading Policy and Crusade to the Holy Land from the Final Loss of Jerusalem to the Fall of Acre 1244–1291 // Studies in the History of Christian Thought. – Leiden: E.J.Brill, 1975. – Vol.11. – P.89.
 5. Le Goff J. Das Hochmittelalter // Fischer Weltgeschichte. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1984. – Bd.11. – S.141–145.;
 - Rousset P. Histoire d'une ideologie la Croisade. – Lausanne: L'age d'Homme, 1983. – P.21.;
 - Sachwörterbuch der Mediävistik / Hg. von Peter Dinzelbacher. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1992. – S.449.
 6. Erdmann C. Die Entstehung... – S.2–3.
 7. Turpat. – 4.lpp.
 8. Sachwörterbuch der Mediävistik. – S.65.
 9. Augustinus Aurelius. Vom Gottesstaat. – Zürich: Artemis Verlag, 1955. – S.545.
 10. Erdmann C. Die Entstehung... – S.16–17.
 11. Turpat. – 20.–21.lpp.
 12. Turpat. – 22lpp.
 13. Riley-Smith L.and J. The Crusades. Idea and Reality, 1095–1274 // Documents of Medieval History 4.– London: Edward Arnold. 1981. – P.7.
 14. Keen M. Das Rittertum. – Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch G m b H, 1991. – S.158.
 15. Russell F.H. The Just War in the Middle Ages // Cambridge Studies in

- Medieval Life and Thought. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – P.294.
16. Riley-Smith J. What were the Crusades? – London and Basingstoke: The Macmillan Press LTD, 1978. – P.25.
17. Meyer L. – S.75, 270.
18. Petri de Dusburg Chronica... – S.60.
19. Meyer L. – S.137. – 5966–5968.
20. Turpat. – S.138. – 5999.
21. Le Goff J. Die Geburt des Fegefeuers. Vom Wandel des Weltbildes im Mittelalter. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag G m b H & Co. Kg, 1990 – S.364.
22. Erdmann C. Die Entstehung... – S.317.
23. Christiansen E. The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980. – P.91.
24. Meyer L. – S.104. – 4516–4526.
25. Petri de Dusburg Chronica... – S.206–207.
26. Riley-Smith J. What were the Crusades... – P.25–28.
27. Higounet C. Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag G m b H & Co. Kg, 1990 – S.71.
28. Turpat. – 66.lpp.
29. Hellmann M. Die Anfänge christlicher Mission in den baltischen Ländern // Studien über die Anfänge der Mission in Livland / Hg. von Manfred Hellmann. – Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1989. – S.31.
30. Indriķa hronika / No latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns; Ē. Murgēviča priekšvārds un komentāri – R.: Zinātne, 1993. 12.–13.lpp.
31. Indriķa hronika... – 52.–53. un 344.lpp.
32. Siberry E. Missionaries and Crusaders, 1095–1274: Opponents or Allies? // The Church and War. – London: Basil Blackwell, 1983. – P.103–110.
33. Brooke R. and Ch. Popular Religion in the Middle Ages. Western Europe 1000–1300. – Leipzig: Interdruck, 1984. – P.97.
34. Sachwörterbuch der Mediävistik... – S.720.
35. Thüringische geschichtsquellen... – Quelle 259. – S.202.
36. Turpat. – Quelle 473. – S.407–408.
37. Hessisches Urkundenbuch... – Quelle 649. – S.486.
38. Sachwörterbuch der Mediävistik... – S.826.
39. Lyrique française medievale. Anthologie bilingue. – Moscov: Kniga, 1991. – 478 p.;
- Wentzlaff-Eggebert Fr.–W. Kreuzzugsdichtung des Mittelalters. Studien zu ihrer geschichtlichen und dichterischen Wirklichkeit. – Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1960. – S.218, 245;
40. Turpat. –295.lpp.

III NODAĻA

GARĪGO BRUŅINIEKU ORDEŅU SPECIFISKĀ IDEOĻĢIJA VĀCU ORDENĪ

Garīgo bruņinieku ordeņi bija viens no viduslaiku fenomeniem, kaut arī to ietekme, dažādi transformējoties, sniedzas līdz pat mūsdienām kā noslēgtu, noteiktiem mērķiem pakļautu korporāciju ideāls. Līdzās trīs lielākajiem bruņinieku ordeņiem: Templiešiem, Hospitāliešiem un Vācu ordenim, kuri izveidojās 12.gadsimtā, viduslaikos pastāvēja virkne citu mazāku ordeņu, piemēram, Santjago, Kalatravas un Alkantaras ordeņi Spānijā, Svētā Tomasa ordenis Anglijā, Dobrinas un Zobenbrāļu ordeņi kā Vācu ordeņa priekšteči Prūsijā un Livonijā. Visu šo ordeņu svarīgākā funkcija bija cīņa pret "nekristīgajiem" – pagāniem (atsevišķos gadījumos ķeceriem), tātad pret Romas baznīcas ienaidniekiem, kaut arī Templieši, Hospitālieši un Vācu ordenis izveidojās no Palestīnas hospitāļiem, kuri sākotnēji bija radīti vienīgi slimo svētceļotāju kopšanai un aizsargāšanai. Par garīgo bruņinieku idejisko tēvu uzskatāms Burgundijas cisterciešu mūks un Klervo klostera abats Bernhards no Klervo (1090.–1153.)¹. Savā traktātā «De laude novae militiae» («Jaunās bruņniecības slavinājums») (1128.g.), kas tika veltīts Templiešu ordenim, šis ievērojamām retora dāvanām apveltītais sprediķotājs un 2. krusta kara iniciators² arī vēršas pret laicīgās bruņniecības tieksmi uz ārējo reprezentāciju, kuras neatņemama sastāvdaļa bija turnīri un citas bruņinieku spēles³. Tā vietā Bernhards no Klervo deklarē pieticību un pazemību ikdienas dzīvē, bet varonību – cīņā pret "ticības ienaidniekiem"⁴. Šādas nostājas ietekme jūtama arī no templiešiem pārņemtajos Vācu ordeņa statūtos⁵, kur par ordeņbrāļu pienākumu izceltas tādas īpašības kā šķīstība, paklausība, nabadzība⁶ un lēnprātība⁷. Taču par "ticības ienaid-

niekiem" teikts, ka tie jāiznīcina ar "stingru roku"⁸. Paklausība, šķīstība un nabadzība bija visu garīgo ordeņu (arī mūku) zvērests. Tādējādi garīgie bruņinieku ordeņi simbolizēja jaunas bruņniecības radīšanu ar mūku dzīves elementiem. Par pilnīgu mūku un bruņinieku sintēzi šajā gadījumā runāt nevar, jo mūki aktīvā karadarbībā viduslaikos nepiedalījās, izņemot atsevišķus gadījumus, kad tie aizstāvēšanās nolūkā bija spiesti ķerties pie ieročiem. Iespējams, ka, pavadot Vācu ordeņa ekspedīcijas Livonijā, mūki bez dedzināšanām, par ko liecina «Atskaņu hronika», pielietoja arī citas metodes pret vietējiem iedzīvotājiem. Taču tie bija izņēmumi, nevis norma. Viduslaiku sabiedrības organizācijā mūki ieņēma "oratores", bet bruņinieki – "bellatores", tātad karotāju vietu, kas attiecas arī uz garīgajos ordeņos apvienoto bruņniecību. Cisterciešu mūkiem gan bija liela nozīme bruņinieku ordeņu radīšanā (Kalatravas, Templešu, Zobenbrāļu). Bernhards no Klevro mācībā savijas divas pretrunīgas tendences, kas liecina par viduslaiku un būtībā jebkuras reformu kustības neviennozīmīgo raksturu. No vienas puses, Bernhards kā kaismīgs Benediktīniešu ordeņa reformēšanas piekritējs⁹ aicināja atgriezties pie sākotnējiem kristietības principiem un stingrām mūku dzīves normām, kas bija specifisks mūku ideāls¹⁰. No otras puses, viņš atbalstīja agresīvu krusta karu ideoloģiju, cenšoties bruņniecību saistīt ar garīdzniecības institūtiem. Dzīves nogalē Bernhards no Klevro gan mainīja savus uzskatus un iestājās par pagānu kristīšanu mierīgiem līdzekļiem¹¹, taču izmaiņas Templešu garīgā tēva pasaules uzskatā vairs neietekmēja jau izveidojušos bruņinieku ordeņu ideoloģiju. Pacifistiskas tendences viduslaiku bruņniecībai gluži vienkārši nebija pieņemamas.

Garīgo bruņinieku ordeņu specifiskā ideoloģija Livonijas «Atskaņu hronikā» labi parādās ordeņmestru tēlojumos. Piemēram, Livonijas mestrs Otto no Luterbergas (1267.–1270.) raksturots kā tikumīgs, pazemīgs, uzticīgs un saderīgs vīrs, kurš vienlaikus bijis skarbs cīņās ar pagāniem un

izturējies kā izredzēts varonis:

7557 "... er was vil mancher tugende rich,
demuteclichen hielt er sich,
er was getruwe unde gut
und achte nicht uf ubermut.
er was ein vil gut suneman,
doch hielt er herteclichen an,
wa man bie vienden solde wesen.
er was ein helt uz erlesen,..."¹²

Līdzīgas īpašības piedēvētas arī ordeņbrāļiem. Piemēram, par Johanu no Ohtenhūzenas (1279.g. Kuldīgas fogts) hronists saka, ka viņa dzīve bijusi šķīsta un tikla ("kusch und zuchtec was sin leben"), taču viņš bijis arī vīrišķīgs karotājs un bieži sagādājis pagāniem ciešanas:

8954 "er was von manheit ein degem,
er tet den heiden dicke schaden,..."¹³

Ļoti grūti apgalvot vai šādas īpašības ordeņmestriem un bruņiniekiem tiešām piemetušas. Ņemot vērā, ka «Atskaņu hronikā» līdzīgā veidā atreferēti Vācu ordeņa nevainojamie statūti, kas ne vienmēr tika ievēroti, ticamība nav liela. Saskaņā ar Vācu ordeņa statūtiem, bruņiniekiem, iestājoties ordenī, bija jādod šķīstības, paklausības un nabadzības zvērests¹⁴. Respektīvi, ordeņbrāļi nedrīkstēja precēties un viņiem nevarēja būt īpašums. Aprakstot trīsdesmit karotāju ierašanos no Vācijas, lai iestātos ordenī, «Atskaņu hronikas» autors uzsver, ka viņi atteikušies no radiem, draugiem un īpašuma:

5568 "... sie wolden gote
endelichen dienstes pflengen,
wen sie hatten sich erwegen
vrunde, mage und eigenschaft"¹⁵.

Patiesībā bija sarežģītāk. Līdzīgi kā citi garīgie bruņinieku ordeņi, Vācu ordenis sastāvēja no bruņiniekiem, priesteriem un kalpotājiem. Taču ordeņa struktūra kopumā bija ļoti komplicēta. Tā aptvēra arī tādas kategorijas kā turkopolis (no vietējiem

iedzīvotājiem komplektētas karaspēka daļas), pusbrāļus, māsas, pusmāsas, brāļus, kas nedeva zvērestu, tādus, kas kalpoja "mīlestībā" ("in caritate") un tādus, kas kalpoja "par atalgojumu"¹⁶. Ļoti savdabīga bija kalpotāju kategorija, no kuras komplektējās gan vidēji un viegli apbruņoti karavīri, gan arī zemākie pārvaldes ierēdņi un amatnieki. Tāpat kā Zobenbrāļu ordenī, kurš bija pārņēmis Templiešu statūtus, arī Vācu ordenī kalpotāji dalījās divās grupās, no kurām viena kalpoja tikai par uzturu "Dieva mīlestībā", bet otra par atalgojumu – tātad algotņi, kuriem bija jādod mestram vienīgi uzticības zvērests¹⁷. Mūsdienās dažkārt garīgos bruņinieku ordeņus, izņemot varbūt leģendām apvītos Templiešus, iedomājas kā unificētu karavīru kopumu, kas cīnās kāda viena, noteikta mērķa vārdā. Šādu priekšstatu tie neapšaubāmi centās radīt, taču viņu neviendabīgā struktūra nevienam nebija noslēpums. Pāvests, aizstāvot Vācu ordeni pret ekskomunikācijas mēģinājumiem no garīdznieku puses, vienkārši runā par ordeņbrāļiem, no kuriem daži par velti, bet citi par atalgojumu kalpo: "..., quorum aliqui vobis gratis, aliqui vero ad solidos serviunt,..."¹⁸. Bez tam, līdzīgi kā Zobenbrāļu ordenī, Vācu ordenī pastāvēja arī tā sauktā "līdzbrāļu" ("Mitbrüder" – "confratres") kategorija, kas bija pielīdzināta bruņinieku statusam. Līdzbrāļi varēja būt precējušies, un viņiem bija īpašums, no kura vienu daļu pēc viņu nāves saņēma ordenis. Par līdzbrāļiem varēja kļūt kā ievērojami ordeņa "mecenāti" – firsti un ķēniņi, tā arī vienkārši vasaļi. Daļa Livonijas vasaļu arī bija Vācu ordeņa "līdzbrāļi"¹⁹. Visbeidzot, Vācu ordeņa karagājienos piedalījās arī viesu bruņinieki ("Gast Ritter") paši ar savu apbruņojumu. Bieži ordeņa karaspēkā atradās parasti laicīgie bruņinieki kā "krusta karotāji", kas rūpējās ne tikai par savas "dvēseles glābšanu" cīņās ar pagāniem, bet arī cerēja iegūt jaunas zemes šajās teritorijās, nonākot ordeņa vasaļu stāvoklī. Piemēram, jau burggrāfa Burharda no Magdeburgas karaspēkā, kas ieradās Kulmas zemē Prūsijā 1232.gadā, atradās daudzi, kuri šeit apmetās uz

pastāvīgu dzīvi²⁰. Vācu ordenis gan nebija ieinteresēts spēcīgas vasaļu kārtas radīšanā, tādēļ Livonijā tas labāk deva lēņus vietējo tautu karavīriem. Taču krīzes situācijās arī šeit tika radīti plaši kolonizācijas un laicīgās bruņniecības piesaistīšanas plāni, kas vēl vairāk padziļināja pretrunu starp ordeņa ideoloģiju un praksi, tomēr lielākoties palika tikai plānu līmenī. Piemēram, pēc neveiksmīgās Durbes kaujas 1260.gadā Vācu ordeņa Livonijas vicemestrs griezās pie Lībekas iedzīvotājiem ar paziņojumu par iespēju bruņiniekiem un zemniekiem iegūt zemi Livonijā. Citāts: "Bez tam Mēs Jums darām zināmu, ka Mēs, sekojot Mūsu brāļu padomam, esam nodomājuši uzņemt pie Mums vāciešus, ar kuru palīdzību Mēs varētu pilnā mērā izcīnīt Dieva cīņu; viņiem Mēs gribam dot lēni atstātās vietās, kur atkritušie kurši tika nogalināti vai citi bēgot atkāpās; kur viņiem ir pieejamas jūras ostas un viņi pēc sava prāta var labāk iekārtoties"²¹.

Mūkiem līdzīgais paklausības, šķīstības un nabadzības zvērests radīja grūtības visiem garīgajiem bruņinieku ordeņiem. Piemēram, Kalatravas ordenis Spānijā no savas pārvaldes apgabaliem guva tādus ienākumus, ka pārvaldnieki un ordeņa brāļi varēja dzīvot kā mazi prinči²². Protams, Prūsiju un Livoniju grūti salīdzināt ar Spāniju, un, izņemot 14.gadsimtā uzplaukušo Marienburgu, nekāda sevišķa greznība šeit nebija, taču Vācu ordeņa tieksme pēc ienākumiem un tā locekļu centieni pēc varas nebija mazāki.

Vācu ordenim bija noteikts izturēšanās kodekss kaujās²³. Tā statūtos pie pašiem smagākajiem noziegumiem pieskaitīta bailīga bēgšana no karoga vai karaspēka cīņas laikā. Speciāls likums ("Si de vexillo vel de exercitu tamquam formidolosus fugerit")²⁴ šajā sakarībā paredzēja izslēgšanu no ordeņa²⁵. Aprakstot lietuviešu iebrukumu Kurzemē, «Atskaņu hronikas» autors tēlo kādu ordeņbrāli Berneku no Harenas (+1259.), kurš brīdinājis pārējos karavīrus palikt cīņā pie karoga, jo tāds ir ordeņa noteikums:

2492 "... er sprach: "brudere, sit gemant
vil rechte waz der orden sie:
blibet uweren vanen bie!"²⁶

Iespējams, ka šis bija viens no nedaudzajiem ideoloģiskajiem momentiem, kam tiešām bija ārkārtīgi svarīga loma Vācu ordeņa praksē. Disciplinēta kaujas taktika bija visu garīgo ordeņu iezīme. Taču nevajadzētu to pārspilēt, apgalvojot līdzīgi amerikāņu vēsturniekam Viljamam Orbenam, ka Vācu ordenis, pateicoties savai disciplīnai, esot bijis daudz pārāks par Baltijas tautām, kuras it kā nespējušas cīnīties bezcerīgās situācijās²⁷. Prūšu, zemgaļu un lietuviešu cīņas gan liecina par pretējo. Iespējams, ka nevis ordeņbrāļu ārkārtīgā disciplinētība un varonība kaujās, bet gan labības sējumu dedzināšanas taktika un citu Baltijas tautu papildspēku izmantošana būs bijusi viņu panākumu atslēga. Smagās sakāves cīņās ar zemgaļiem, prūšiem, lietuviešiem un vēlāk ar Rīgas pilsētu nebūt neliecināja par Vācu ordeņa kaujas taktikas sevišķām priekšrocībām. To pašu analogiski var teikt par visiem garīgajiem bruņinieku ordeņiem attiecībā uz viņu cīņām Palestīnā, kuras 13.gs. beigās noslēdzās ar musulmaņu uzvaru. «Atskaņu hronika», kuras funkcijās ietilpa ordeņbrāļu bruņniecības piesaistīšana karagājieniem Livonijā, Vācu ordeni raksturo idealizētā veidā kā garīgu korporāciju ar noteiktu izturēšanās veidu un cēliem uzdevumiem. Hronists uzsver, ka "taisnīgā un godīgā" Vācu ordeņa locekļi nodarbojušies ar slimnieku kopšanu un esot "labi bruņinieki":

1849 "... einem orden geistlich,
der were gerecht und erlich,
zu dem dutschen huse irhaben,
daz sie die siechen solden laben
und ouch weren rittere gut"²⁸.

Šādu ordeņa raksturojumu var salīdzināt ar Dusburgas Pētera hronikā tēloto «Kristburgas brāļu dievbijīgo dzīvi» Prūsijā: "Šajā Kristburgas pilī dzīvoja brāļi, kuri, būdami Dievam uzticī-

gi un aprīnojami atturīgi, karsti iestājās par statūtu ievērošanu. Bez tam kara laikā tie bija braši cīnītāji, tā ka par viņiem tiešām varēja teikt, ka mājās tie dzīvoja mūkiem līdzīgu, bet kara laikā bruņniecisku dzīvi"²⁹. Vācu ordeņa statūtos tiešām bija noteikta stingra dzīvesveida reglamentācija, līdzīga klosteros praktizētajam režīmam. Ordeņbrāļiem bija aizliegts patvaļīgi uzturēties ārpus dzīvesvietas, sarunāties ar sievieti, skūpstīt viņu utt. Bez tam minēts, ka katru dienu tiem jāpiedalās reliģiskās ceremonijās un jāievēro stigrs ēdiena un apģērba limits³⁰. Statūtos bija stingri aizliegtas arī bruņinieku spēles³¹ un medības priekā pēc³². Zīmīgi, ka «Atskaņu hronikā» un Dusburgas Pētera vēstījumā par «Kristburgas brāļu dievbijīgo dzīvi» akcentēta Vācu ordeņa statūtu ievērošana. Būtībā tas bija viens no ordeņa ideoloģijas argumentiem kā 13., tā arī 14.gadsimtā. Pie tam 14.gadsimtā, kad tika sarakstīta Dusburgas Pētera hronika statūtu pārkāpumi Vācu ordenī jau bija kļuvuši par normu. Par to liecina daudzie statūtu papildinājumi. Jau 13. gadsimtā ordeņa statūtiem atbilstošu dzīvesveidu nevarēja sekmēt pāvesta Aleksandra IV (1254.–1261.) bulla, kas, sakarā ar virsmestra lūgumu, atļāva Vācu ordenī iestāties laicīgām un garīgām personām tūlīt bez noviciāta (pārbaudes laika)³³, kā rezultātā ordeņa rindās nonāca arī dažādi noziedznieki un avantūristi. Bulla bija rakstīta ar mērķi, lai vairotu ordeņbrāļu skaitu tieši Prūsijā, Livonijā un Palestīnā.

1. Boehm L. Geschichte Burgunds: Politik, Staatsbildung, Kultur. – Stuttgart et al.: Verlag W.Kohlhammer GmbH, 1979. – S.199.

2. Turpat.

3. Bernhard von Clairvaux. Sämtliche ... – S. 258, 283.

4. Turpat. – 258.lpp.

5. Boockmann H. Der Deutsche Orden ... – S.23.

6. Perlbach M. Die Statuten ... – S.27.

7. Volgger E. Theologie ... – S.53.

8. Perlbach M. Die Statuten ... – S.25.

9. Cistercieši ir reformēts Benediktīniešu ordeņa atzarojums.

10. Sachwörterbuch der Mediävistik ... – S.920.

11. Wentzlaff – Eggebert Fr. – W. Kreuzzugsdichtung ... – S.218.
12. Meyer L. – S.173.
13. Turpat. – 205.lpp. – 8941.
14. Perlbach M. Die Statuten ... – Regel 1. – S.29.
15. Meyer L. – S.128.
16. Platter B. Oblaten und Familiaren im Deutschen Orden // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart / Hg. von Ewald Volgger. – Lana b. Meran: Deutschordens – Verlag, 1985. – S.329.
17. Turpat;
Benninghoven Fr. Der Orden der Schwertbrüder. – Köln, Graz: Böhlau Verlag, 1965. – S.57.
18. LUB. – B.1. – Quelle CCCIII. – Sp.391–392.
19. Stavenhagen O. Die Mitbrüder des Deutschen Ordens in Livland und das von ihnen getragene Abzeichen der Ordens – Mitbrüderschaft // Separatdruck a.d. Sitzungsberichten der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands für das Jahr 1895. – Riga: Druck von W.F.Häcker, 1896. – 6 S.
20. Voigt J.Namen – Codex der Deutschen Ordens – Beamten, Hochmeister, Landmeister, Großgebietiger, Komthure, Vögte, Pfleger, Hochmeister – Kompane, Kreuzfahrer und Söldner – Hauptleute in Preußen. – Königsberg: In Commission bei den Gebrüdern Bornträger, 1843. – S.XVII.
21. LUB. – B.1. – Quelle CCCLXII. – Sp.460–462.
22. O'Callaghan I. F. The Spanish Military Order of Calatrava and its Affiliates. – London: Variorum Reprints, 1975. – P.286.
23. Šterns I. The Statutes ... – P.179.
24. Perlbach M. Die Statuten ... – Gesetz 39. – Nr.4. – S.86.
25. Turpat. – 86. –87.lpp.
26. Meyer L. – S.58.
27. Urban W. The Prussian Crusade. – Lanham: University Press of America, 1980. – P.143.
28. Meyer L. – S.43.
29. Petri de Dusburg Chronica ... – S.180–181.
30. Tümler M., Arnold U. Der Deutsche Orden ... – S.27.
31. Perlbach M. Die Statuten ... – Regel 28. – S.50.
32. Perlbach M. Die Statuten ... – Regel 23. – S.47.
33. Die Urkunden Deutsch- Ordens-Centralarchives ... – Quelle 296 (a 247). – S.79.

IV NODAĻA

VĀCU ORDEŅA IDEOLOĢIJAS UN MENTALITĀTES SAIKNE AR RIETUMEIROPAS BRUŅINIECĪBAS IDEĀLIEM 13.GADSIMTĀ «ATSKAŅU HRONIKAS» IZGAISMOJUMĀ

Vācu ordenis bija bruņinieku ordenis, un no šī viedokļa tam neapšaubāmi bija sakars ar Eiropas bruņniecības ideāliem. Kaut arī tā locekļi pārsvarā komplektējās no sākotnēji nebrīvajiem ministriāļiem un dažkārt pat zemnieku un pilsētnieku kārtu pārstāvjiem, tomēr šīs noslēgtās korporācijas ietvaros bruņinieku brāļi sevi uzskatīja par pilntiesīgiem "garīgajiem bruņiniekiem". Kā liecina avoti, ordeņbrāļu izturēšanās veidam lielākoties nebija nekā kopīga ar "bruņnieciskumu" ne mūsdienā, ne arī 12. un 13.gadsimta izpratnē. Tomēr, kā izriet no Vācu ordeņa hronikām, Rietumeiropas bruņinieku ideāli šeit nebija pilnīgi sveši, vismaz no literārās tradīcijas viedokļa hronikas autoriem. Kā "garīgam" ordenim Vācu ordenim bija savi specifiski ideāli, kas veidoja tā ideoloģijas dzelzs inventāru. Taču vienlaikus pastāvēja bruņinieku ideāli, kas visai Eiropas bruņniecībai bija kopīgi neatkarīgi no garīgā vai laicīgā statusa, dižciltības pakāpes, lēņa lieluma utt. Jau 12.gadsimtā sākās Dienvidfrancijas trubadūru, Ziemeļfrancijas truveru un vācu mīlestības dziesminieku ("Minnesänger") poēzijas uzplaukums¹. Trubadūru lirika cildināja piecus tikumus, kas kļuva par bruņniecības oficiālās ideoloģijas simbolu līdz pat tās norieta laikam. Šie tikumi bija drosmē ("prouesse"), vasaļa uzticība ("loyaute"), devīgums ("largesse"), kurtuāzija ("courtoisie") jeb galma dzīves normu ievērošana un, visbeidzot, nosvērta, brīva izturēšanās kā dižciltīgas izcelsmes un tikumības sintēzes liecība ("franchise")².

Attiecībā uz Livonijas materiālu būtiskākā liecība, no kuras var spriest par Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes saikni ar Rietumeiropas bruņniecības ideāliem, ir Vecākā Livonijas atskaņu hronika. Ļoti sarežģīts tomēr ir jautājums par hronikā tēloto bruņinieku ideālu patieso sakarību ar ordeņbrāļu mentalitāti. Iespējams, ka vairākos gadījumos šeit var runāt par neoficiālu Vācu ordeņa ideoloģiju, lai celtu tā prestižu Rietumeiropas krusta karotāju acīs, kuri piedalījās ordeņa karagājienos. Jāņem vērā, ka «Atskaņu hronika», tāpat kā, piemēram, Jerošina hronika, tika rakstīta arī Vācijas krusta karotāju vajadzībām, lai veidotu pozitīvu motivāciju viņu sadarbībai ar ordeni³. Atsevišķiem "bruņinieku ideāliem" bez tam var arī nebūt nekāda sakara ar Eiropas bruņniecības kultūru. Piemēram, hronikā cildinātā drosme nebija tikai bruņinieku tikums, bet arī ģermāņu karavīra augstākais tikums jau pirms bruņinieku kārtas izveidošanās. Analogiski tas ieņēma būtisku vietu arī Baltijas tautu un jebkuras citas tautas psiholoģijā laikmetā, kad zobens bija viens no galvenajiem sevis apliecināšanas argumentiem. Ņemot vērā citus avotus, kopumā jāatzīst, ka laicīgās bruņinieku kultūras elementi Vācu ordenī lielākā mērā iespiedās 14.gadsimtā. tādēļ «Atskaņu hronikā» tēlotie bruņinieku ideāli vairāk uzskatāmi par Vācu ordeņa ideoloģijas, nevis mentalitātes liecībām, izņemot jau minēto drosmes cildinājumu. Drosme uzsvēta gan bruņinieku personīgo īpašību, gan kauju ainu tēlojumos. Piemēram, Bernhards no Harenas raksturots kā "īsts karotājs" ("als ein degen zwaren")⁴. Glēvulība nosodīta, parādot ordeņbrāļu cīņu ar žemaišiem. Hronists uzsver, ka glēvie bēguši, bet drosmīgi bijuši spiesti peldēties asinīs:

4922 "do man die zagen vlihen sach
die kunen wurden uberladen.
des musten die in dem blute baden"⁵.

Aprakstot zemgaļu uzbrukumu aizcirtumā nokļuvušam ordeņa karaspēkam, hronists atzīmē, ka ordeņbrāļi bruņnieciski

palīdzējuši vācu vīriem:

7493 "...daz sie manchen dutschen man
hulfen ritterlichen dan"⁶.

Tāpat atzinīgi novērtēts devīgums attiecībā pret viesiem un sabiedrotajiem karā. Piemēram, par Dānijai piederošās Igaunijas karotāju uzņemšanu Rīgā hronists saka, ka ordeņmestrs viņus sagaidījis ļoti draudzīgi un labi kā pieklājas uzņemt viesus, un nekas neticis viņu dēļ taupīts:

5440 "nichtet nicht wart da gespart,
er pflac ir lieplich und wol,
als man werder geste sol"⁷.

Līdzīgi tēlots Vācu ordeņa karagājiens uz Zemgali 1281.gadā, kurā bez ordeņbrāļiem piedalīušies arī Dānijai piederošās Igaunijas karotāji, krustneši un kāds "kungs no Ruvenas" ("herre von Ruwen"), – acīmredzot laicīgs bruņinieks ar augstu prestižu, ordeņa viesis, kurš uz laiku devies krusta karotāju gaitās. Pēc Tērvetes kapitulācijas ordeņa karaspēks kopā ar viesiem atgriezās Rīgā, kur "goda un tikumības pilnais" ordeņmestrs viņus laipni uzņēmis un pēc tam ar pateicību izvadījis mājās:

9650 "... der meister die geste nam
und sagete in lieblichen danc.
meister Cunrat von Vuchtewanc
der was ere und tugende vol,
daz sach vil manich ritter wol:
lieblichen er die zu gaste bat"⁸.

Dīters Rīdebušs atzīmē, ka šajā ainā var saskatīt aizsākumu 14.gadsimta Lietuvas ekspedīcijām, kurās kā Vācu ordeņa viesi piedalījās arī laicīgie bruņinieki no visas Rietumeiropas⁹. Atsevišķos gadījumos «Atskaņu hronikā» cildināta arī godpilna, bruņniecībai atbilstošā izturēšanās. Tā par ordeņa virsmestru Gerhardu no Kacellenbogenas (-1280.) teikts, ka viņš bijis drosmīgs un ar labām manierēm ("...kune und wol gezogen")¹⁰. Savukārt Livonijas ordeņmestrs Konrads no Foihtvangelas

(1279.–1282.) raksturots kā "pilns goda un tikumības" ("...ere und tugende vol, ...")¹¹. Lielu hronista atzinību guvusi arī uzticība kaujas laukā¹².

Pēc Viļa Biļķina domām, laicīgās bruņinieku literatūras ietekme «Atskaņu hronikā» vislabāk redzama "kara skatu un kara tikumu tēlojumos"¹³. Kara ainu apraksti hronikā tiešām ir patosa pilni, taču izteiksmes līdzekļi diezgan nabadzīgi. Pie tam, aprakstot analogiskas situācijas, tie bieži atkārtojas stereotipu veidā. Kā piemēru var minēt hronista tēloto Livonijas ordeņmestra Andreja no Štirijas (1248.–1253.) rikoto karagājieni uz Lietuvu, par kuru viņš saka, ka ordeņbrāļi ar lielu prieku gaidījuši šo cīņu. Viņi lepņā pulkā ("mit vil stoltzer schar") devušies pie mestra, un bruņu cepures un vairogi laukā spīdējuši un bruņas mirdzējušas kā stikls:

3281 "man sach helme und schilde

glizen uf dem gevilde,

die brunjen blenken sam ein glas,..."¹⁴

Norberts Angermans uzsver, ka cīņu aprakstos «Atskaņu hronikas» autora bruņnieciskā ētika izpaudusies arī ordeņa pretinieku – nepakļauto Baltijas tautu un krievu kaujas spēju atzišanā¹⁵. Arī Hertmūts Kūglers norādījis, ka «Atskaņu hronikā» "kristieši un "pagāni" tēloti kā pilnīgi līdzvērtīgi pretinieki, pie tam arī attiecībā uz pagāniem lietots termins "varonis" ("helt")¹⁶. Viena no bruņinieku ētikas iezīmēm tiešām bija pretinieka vērtēšana atkarībā no viņa personīgajām īpašībām, sevišķi drosmes un cildenuma kaujas laukā. Jēdziens "cildenais pagāns" bija 12. un 13.gs. noformējušās bruņinieku ētikas produkts. Sevišķi izteikti tas parādās vācu bruņinieku literatūrā, kurā dažkārt risinātas komplicētas cilvēciskās esamības problēmas. Franču bruņinieku literatūra pamatā koncentrējās uz bruņniecības realitātes atspoguļošanu, bet vācu autori meklēja cilvēka ideālu, izceļot attiecības cilvēks – Dievs, pretstatā franču akcentētajai taisnei: bruņinieks – dāma – sāncenši¹⁷. Sevišķi tas attiecas uz Volframa fon Ešenbaha (ap 1170.–1220.) daiļradi,

kurā pagānu varoņi tika slavināti līdzīgi kā kristieši¹⁸. Viņa darbi mūsdienās guvuši ļoti augstu vērtējumu. Raksturojot Svētā Grāla simbolikas ētisko kontekstu eposā «Parcivals», Frīdrihs Hērs uztver Volframu fon Ešēnbahu kā ievērojamā viduslaiku mistiķa meistara Ekharda priekštecī¹⁹.

Grāmatas mērķis nav iedziļināties vācu viduslaiku poēzijā, kas tiek atzīta par viduslaiku daiļrades virsotni pirms Dantes «Dievišķās komēdijas» (sevišķi attiecībā uz Volframa fon Ešēnbaha un Strāsburgas Gotfrīda darbiem)²⁰. Taču atsevišķi autori, pētot Vācu ordeņa literatūru, minējuši Volframa fon Ešēnbaha eposu «Parcivals» kā vienu no Livonijas «Atskaņu hronikas» autora literārās izteiksmes avotiem²¹. Iedziļinoties «Atskaņu hronikas» vērtējumā, šādu sakarību gan ļoti grūti konstatēt, kaut arī, pēc V. Goltera domā, eposs «Parcivals» Vācu ordenī bijis diezgan populārs²². Ne filozofiska, ne teoloģiska un pat ētiska rakstura jautājumi šeit risināti netiek. Atsevišķi, diezgan virspusēji bruņinieku kultūras un ētikas elementi ir vienīgi plāna fasāde, kas aizsedz pilnīgi citu saturu. Visa hronika ir viens vienīgs karagājienu, sirojumu un ar tiem saistītās laupīšanas un dedzināšanas apraksts, pie tam, pretstatā, piemēram, «Indriķa hronikai» un krusta karu ideoloģijas caurstrāvotajām Dusburgas Pētera un Nikolaja Jerošina hronikām šeit centrā ir nevis iedalījums "kristīgie – pagāni", bet gan ordeņbrāļi un viņu cīņu biedri no vienas, un ienaidnieki, pret kuriem jācīnās, no otras puses. Abās grupās kā vienīgais no ētiskajiem tikumiem cildināta drosme. No augstākajiem ētiskiem ideāliem (tolerance pret citādi domājošo, spēja pārveidoties tikumīgas pilnveidošanās vārdā utt.), kuri raksturīgi vācu bruņinieku poēzijai²³, šeit neparādās nekas. Tikai vienā vietā hronikā cildināta augstsirdība pret neaizsargātu pretinieku, taču nevis kā bruņinieku tikums, bet gan vairāk kā izbrīnā par gadījumu, kurš neiekļaujas tradicionālo attiecību normās. Runa ir par zemgaļu augstsirdību pret ordeņa soģiem, kurus tie sacelšanās laikā nenogalināja, bet ļāva tiem brīvi aiziet²⁴. Kāds Šabis

(Schabe), pēc kura padoma tas noticis, nosaukts par varoni ("ein vromer helt")²⁵. Taču zīmīgi, ka šī rīcība apzīmēta nevis par "bruņniecisku", kam atbilstu termins "ritterliche", bet gan "ein teil hovelich", kas konkrētajā izteiksmes veidā nozīmē vienkārši "pieklājīgi"²⁶.

Hronikā tēlotajiem ordeņbrāļu karagājieniem ar neiztrūkstošo laupīšanu un dedzināšanu ("mit roub unde brant") bieži vien nav dots nekāds ideoloģisks pamatojums²⁷. Vajag tiešām ļoti daudz fantāzijas, lai saskatītu saikni starp «Atskaņu hroniku» un lielajiem viduslaiku Eiropas bruņniecības dziesminiekiem, izņemot dažas tūri formālas terminoloģijas iezīmes. Ausma Millere «Atskaņu hroniku» saista ar Austrumvācijas mīlestības dziesminieku (minezingeru) poēziju²⁸, kuri Anhaltes hercoga, Meisenes markgrāfa, Breslavas hercoga, Bohēmijas ķēniņa un Rīgenas fīrsta galmos, kā arī tikko kolonizētajos apgabalos ar mazāk veiksmīgiem mākslinieciskiem paņēmieniem centās turpināt Reinas un Švābijas minezingeru dzejas tradīcijas²⁹. Tomēr, šķiet, ka vairāk var piekrist Hartmūta Klūgera viedoklim, kurš «Atskaņu hroniku» saista nevis ar bruņniecības literatūru, bet gan ar senģermāņu episko tradīciju³⁰. Labākais apliecinājums tam ir paša hronikas autora atsaukšanās uz Ekes un Bernes Dītriha (vēst. Veronas Teodoriha, 455.–526.) varoņdarbiem vēstījumā par ordeņbrāļu un zemgaļu cīņām pie Heiligenbergas pils:

10171 "wen die Semegallen dar
quamen kein der bruder schar,
sie liefen so einander an:
hette ez er Ecke hie vor getan,
und von Berne er Ditterich,
sie weren von rechte lobes rich"³¹.

Iespējams, ka hronists šeit atsaucas uz t.s. «Ekes dziesmu»³², kas tāpat kā citi senvācu varoņepikas darbi pierakstīta Austrijā – Bavārijā³³. Vienlaikus jāņem vērā, ka dziesmas par Bernes Dītrihu bija plaši izplatītas tautā un tās bieži izpildīja arī zem-

nieki³⁴. Tādēļ nav nekāda pamata piekrist Vilim Biļķinam³⁵ un R. Klaustiņam³⁶, kuri uzsver ievērojamu "galma dzejas" un bruņinieku literatūras ietekmi «Atskaņu hronikā». Arī Ausmas Milleres minētā mīlestības dziesminieku daiļrades ietekme³⁷ ir diezgan problemātiska. Neskatoties uz atsevišķu bruņinieku tikumu izcelšanu ordeņmestru raksturojumos, kaut kādu citu, dziļāku saikni ar franču trubadūru, truveru un vācu minezingeru sacerējumiem šeit grūti saskatīt. Kaut arī žanra ziņā Livonijas «Atskaņu hronika» pilnībā atbilst savam nosaukumam un kā atskaņas sarakstīts vēsturisko notikumu vēstījums organiski iekļaujas Vācu ordeņa literatūrā³⁸, to nevar arī viennozīmīgi atvasināt arī no t.s. atskaņu hroniku literārās tradīcijas, kuru noteica poētiska bruņniecības vērtību idealizācija³⁹. Šeit turpretī galvenie akcenti likti vienīgi uz karagājienu un kritušo karavīru glorificēšanu, veidojot mirušo cīnītāju memoriālu⁴⁰.

Interesanti ka «Atskaņu hronikas» autors nerunā par Livoniju ("Livland"), bet aizstāj to ar nosaukumu "Nieflant", kam saskaņā ar ģermāņu mitoloģijas terminoloģiju lielāks sakars varētu būt ar teiksmaino Nibelungu (Niflungu) zemi⁴¹. Jāņem tomēr vērā, ka jēdziens "Niefland" nav tikai ideālas, abstraktas vietas apzīmējums vai arī sagrozīts Livonijas nosaukums. Tas lietots arī vēstures avotos⁴² un pat varoņeposā «Kudrūna» ar terminu "Niflant" saprasta tieši vēsturiskā Livonija (attiecībā uz Dānijai piederošo Livonijas daļu, no kuras nāk viens no eposa varoņiem – Morungs)⁴³. Līdzīgi H. Kūgleram nevajadzētu hronikā tēloto Livoniju reducētu vienīgi uz abstraktu lielumu, atsaucoties uz tās apzīmējumu "Nieflant"⁴⁴. Jāņem vērā, ka šeit parādīta arī Livonijas satversme, minēti vairāki ģeogrāfiskie nosaukumi, aprakstītas vietējās tautas un vēsturiskie notikumi, no kuriem lielāko daļu nav pamata uzskatīt par "izdomātiem"⁴⁵. Tas nebūt nerunā pretī episkajam žanram. Tieši otrādi, atšķirībā no tā sauktajiem "galma bruņinieku literatūras eposiem", pie kuriem pieder, piemēram, Kretjena de Truā (1140.–1191.?) un Volframa fon Ešēnbaha darbi, varoņeposam raksturīgs

fantastisko elementu izsmalcinātības trūkums. Būtībā tā arī ir uz vēsturiskiem notikumiem balstīta varoņdziesma, kurā, pirmkārt, atspoguļots karavīra ideāls⁴⁶.

No bruņinieku kultūras viedokļa Vācu ordeņa literatūra ne Livonijā un Prūsijā, ne arī Vācijas balejās neizcēlās ar augstiem sasniegumiem. Taču tas nebūt nav jāsaista ar laicīgās bruņinieku literatūras attīstības pakāpi reģionos, no kuriem komplektējās ordeņbrāļi. T.s. garīgie bruņinieku ordeņi vispār nenodarbojās ar kultūras veicināšanu viduslaiku izpratnē. Kā norāda Kaspars Elms, šajos ordeņos gan reliģiskā dzīve, gan slimnieku kopšana bija pakārtota militāriem uzdevumiem. Pie tam, pat priesteru vidū neatradās daudz cilvēku ar dziļām garīgajām interesēm, par ko liecina trūcīgais grāmatu klāsts ordeņu bibliotēkās⁴⁷. Tas attiecas ne tikai uz Vācu ordeni, bet uz visiem viduslaiku garīgajiem bruņinieku ordeņiem, ieskaitot Templešus un Hospitāliešus. Iepazīstoties ar Vācu ordeņa bibliotēku inventāra sarakstiem, skaidri redzama to ārkārtīgā nabadzība, salīdzinot ar klosteru bibliotēkām. Kēnigsbergas, Elbingas, Toruņas u.c. ordeņu piļu grāmatu saraksti aprobežojās ar "galda grāmatām" vācu valodā, tulkojumiem no Bībeles un poētiskiem atsevišķu Bībeles nodaļu pārstāstiem⁴⁸. Taču pilnīgi analogiska situācija redzama Templešu ordeņa bibliotēkās. Piemēram, Korbinas konventā (Aragonā) 1299.gadā reģistrēti tikai 16 sējumi, no kuriem lielākā daļa bija sprediķu grāmatas dievkalpojumu rituālam un atlikums – svēto dzīves apraksti⁴⁹. Ordeņa bruņinieku pamatsastāvs un viduslaiku bruņniecības lielākā daļa vispār bija analfabēti ne tikai iliterātu (latīņu valodas nepratēju), bet arī lasīt–un rakstīt nepratēju nozīmē⁵⁰. Tādēļ garīgo bruņinieku ordeņu literatūrai pamatā bija didaktiska, nevis laicīgi mākslinieciska vai teoloģiski filozofiska nozīme.

Arī Vācu ordeņa literatūra kalpoja noteiktam, stingri nospraustam mērķim. Šis mērķis bija ordeņbrāļu ideoloģiskā sagatavošana "cīņai ar pagāniem" un "Dieva bruņinieku misijai" iekarotajās teritorijās, resp. to pārvaldīšanai. Ne velti grāmatas,

kas atradās ordeņa bibliotēkās, sauca par "galda grāmatām" ("Tischbücher"). Pie tam, saskaņā ar ordeņa statūtiem, katrā konventā ēdienreizēs šīs grāmatas bija jālasa priekšā⁵¹. Pie šādām grāmatām piederēja arī «Atskaņu hronika». Tādēļ var pieņemt, ka, kalpojot "ideoloģiskajai audzināšanai", tā netieši ietekmēja arī ordeņbrāļu mentalitāti.

1. Chaytor H. J. From Script to Print. An Introduction to Medieval Literature. – Cambridge, 1945. – P.3.;
Wechsler E. Das Kulturproblem des Minnesangs. Studien zur Vorgeschichte der Renaissance // Minnesang und Christentum. – Halle: Niemeyer, 1909. – Bd. I. – 540 S.
2. Keen M. Das Rittertum... – S.9.
3. Kulger H. Die «Livländische Reimchronik»...
4. Meyer L. – S. 110. – 4775–4776.
5. Turpat. – 113.lpp.
6. Turpat. – 172.lpp.
7. Turpat. – 125.lpp.
8. Turpat. – 221.lpp.
9. Rüdebusch D. Der Anteil Niedersachsens an den Kreuzzügen und Heidenfahrten // Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens / Hg. vom Historischen Verein für Niedersachsen. – Hildesheim: August Lax Verlagsbuchhandlung, 1972. – Bd. 80. – S.164.
10. Meyer L. – S. 211. – 9206.
11. Meyer L. – S. 221. – 2653.
12. Biļķins V. Pētījums par Rimju hroniku... – 38.lpp.
13. Turpat. – 46.lpp.
14. Meyer L. – S. 75–76. – 3276–3286.
15. Angermann N. Die mittelalterliche Chronistik // Geschichte der deutsch–baltischen Geschichtsschreibung / Hg. von Georg von Rauch. – Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1986. – S.11.
16. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S 22–30.
17. Borst A. Das Rittertum im Hochmittelalter. Idee und Wirklichkeit // Das Rittertum im Mittelalter / Hg. von Arno Borst. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976. – S. 240.;
- Boor H. de Die höfische Literatur: Vorbereitung, Blüte, Ausklang; 1170–1250 // Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart / begr. von Helmut de Boor u. Richard Newald. – München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1979. – Bd.2. – S.64.
18. Kopitz H.J. Wolframs Religiosität. Beobachtungen über das Verhältnis

- Wolframs von Eschenbach zur religiösen Tradition des Mittelalters. – Bonn: H. Bauvier u. Co. Verlag, 1959. – S.189.
19. Heer Fr. The Intellectual History of Europe. From the Beginnings of Western Thought to Luter. – New York: Anchor Books Edition, 1968. – Vol. I. – P. 245.
20. Brooke Ch. The Twelfth Century Renaissance. – London, 1969. – P.19.
21. Eis G. Die Literatur im Deutschen Ritterorden und in seinen Einflußgebieten // Ostdeutsche Wissenschaft. Jahrbuch des Ostdeutschen Kulturrates / Hg. von Max Hildebert Böhm und Karl Kurt Klein. – München: Verlag R. Oldenbourg, 1962. – Bd.IX. – S.81.
22. Golther W. Parzival in der deutschen Literatur. – Berlin, Leipzig: Gruyter, 1929 – S.206–207.
23. Boor H. de Die höfische Literatur...
24. Meyer L. – S. 120–121. – 5239–5255.
25. Turpat.
26. Turpat.
27. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.24.
28. Muller A. R. J. The Rhyme Chronicle of Livonia. A Translation, with Introduction, of Major Parts of the Middle High German Livländische Reimchronik. – Ann Arbor, Michigan: University Microfilms, 1974. – P. 4.
29. Turpat.
30. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.23.
31. Meyer L. – S. 233. – 10171–10176.
32. Schneider H. Kleinere Schriften zur germanischen Heldensage und Literatur des Mittelalters. – Berlin: Wolter de Gruyter & Co, 1962 – S.65.
33. Sachwörterbuch der Mediävistik... – S.178.
34. Der Helden minne, triuwe und ére: Literaturgeschichte der mittelhochdeutschen Blütezeit // Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart / Hg. vom Kollektiv für Literaturgeschichte Volk und Wissen Berlin. – Berlin: Volk und Wissen, 1990. – Bd. 2. – S. 30.–31.
35. Biļķins V. Pētījums... – 7.lpp.
36. Klaustiņš R. Pretstati... – XV lpp.
37. Muller A. R. J. The Rhyme Chronicle... – P.4.
38. Arī Marburgas Vīganda un Bartolomeja Honekes hronikas sākotnēji bija sarakstītas atskaņu formā.
39. Ehrismann G. Geschichte der Deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters // Die mittelhochdeutsche Literatur. – München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1959. – T. 2. – S. 429.
40. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.25–27.
41. Mitoloģijas enciklopēdija. – Rīga: «Latvijas enciklopēdija», 1993. – 1. S. – 267.lpp.

42. Biļķins V. Pētījums... – 11.lpp.
43. Kudrun. Ein mittelalterliches... – S. 327.
44. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.25.
45. To uzsvēris vēsturnieks Teodors Zeids pēcvārdā Hartmūta Klūgera publikācijai.
46. Boor H. de Die höfische Literatur. – S. 145.
47. Elm K. Die Spiritualität der geistlichen Ritterorden des Mittelalters. Forschungsstand und Forschungsprobleme // Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalters / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1993. – S.7–44.
48. Das große Ämterbuch des Deutschen Ordens / Hg. von W. Ziesemer. –Wiesbaden, 1968. – S. XIX.
49. Forey A. J. The Templars in the Corona de Aragon. – London: Oxford University Press, 1973. –P. 281–282.
50. Elm K. Die Spiritualität...;
- Gorski K. Probleme der Christianisierung in Preußen, Livland und Litauen // Die Rolle der Ritterorden in der Christianisierung und Kolonisierung des Osteegebietes / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1983. – S.12.
51. Caliebe M. Hester. Eine poetische Paraphrase des Buches Esther aus dem Ordensland Preußen. – Marburg, 1985. – S. 321–322.

V N O D A Ļ A

VĀCU ORDENIS UN EIRPOAS BRUŅNICĪBA 14.GADSIMTA VĒSTURISKAJĀS NĒRISĒS

14.gadsimtā līdzās laicīgajai bruņniecībai turpināja pastāvēt arī garīgie bruņinieku ordeņi, no kuriem lielākie bija tempļieši, hospitālieši un Vācu ordenis. Taču šis laiks bija lūzuma periods visu garīgo bruņinieku ordeņu vēsturē. Būtiski mainījās arī Vācu ordeņa situācija, kas noveda pie izmaiņām tā ideoloģijā un mentalitātē. No vienas puses, 14.gadsimtu var uzskatīt par Vācu ordeņa augstāko uzplaukuma laiku, ko raksturo saimnieciskā varenība, lielle teritoriālie ieguvumi un prestižs Rietumeiropas bruņniecībā. Pietiek minēt tikai tādas faktus kā Pomerānijas¹ un Gotlandes² okupācija, Ziemeļigaunijas iegūšana 1346.gadā³ un Žemaitijas īslaicīga pievienošana ordeņa īpašumiem 1398.gada līguma rezultātā ar Lietuvas valdnieku Vitautu (1350.–1430.)⁴. Vācu ordeņa saimniecisko uzplaukumu nodrošināja laba pārvaldes sistēma, iedzīvotāju pieplūdums un augoša ārējā tirdzniecība⁵, sevišķi ar labību⁶, kā rezultātā tas veiksmīgi arī iekļāvās Hanzas tirdzniecības sistēmā⁷. Taču vienlaikus Vācu ordenis pārdzīvoja smagu krīzi, kas vēstures literatūrā tiek kvalificēta kā viņa norieta sākums⁸. Neskatoties uz lielo bagātību un ietekmi, 14.gadsimts bija garīgajiem bruņinieku ordeņiem nelabvēlīgs laiks. Zaudējot pēdējos īpašumus Palestīnā 1291.gadā, tie zaudēja arī savu sākotnējo uzdevumu – cīņu ar neticīgajiem Svētajā Zemē⁹. Tas neapšaubāmi bija liels trieciens ordeņu prestižam. Būtiski mainījies bija garīgo bruņinieku ordeņu nodarbošanās veids. Cīņu ar pagāniem aizvien vairāk aizstāja finansiālie darījumi, īpašuma iegūšanas centieni un tirdzniecība¹⁰. Vācu ordenis šai ziņā nebija izņēmums. Taču nevajadzētu domāt, ka tas nodarbojās vienīgi ar augsto diplomātiju un

tirdznieciskajiem darījumiem. Karš gan ideoloģiski, gan praktiski ieņēma ļoti nozīmīgu vietu ordeņbrāļu dzīvesveidā. Par to liecina Vācu ordeņa asiņainie kari ar Lietuvu un Rīgas pilsētu.

14.gadsimtā ļoti saasinājās bīskapu un bruņinieku attiecības¹¹. Ordeņi siksti pretojās jebkuriem reformu plāniem, kas varētu izmainīt to struktūru, saprotot, ka tādā gadījumā viņi būtu vienīgi zaudētāji¹². Tas izraisīja laicīgās un garīgās varas augošo nepatiku pret tempļiešiem, hospitāliešiem un Vācu ordeni. Francijas karalis Filips IV Skaistais (1268.–1314.) ar pāvesta akceptu¹³ lika arestēt un spīdzināt Tempļiešu ordeņa bruņiniekus, no kuriem daudzi tika publiski sadedzināti, bet pats ordenis 1312.gadā likvidēts¹⁴. Hospitālieši guva attaisnojumu savai eksistencei, apmetoties Roda salā un turpinot cīņu ar musulmaņiem¹⁵. Vācu ordeni no tempļiešu likteņa pasargāja viņa spēcīgā valsts Prūsijā un Livonijā¹⁶. Ne velti 1309.gadā virsmestra rezidence tika pārcelta no Venēcijas uz Marienburgu Prūsijā¹⁷. Tomēr Vācu ordenis piedzīvoja vairākus politiskus satricinājumus. Lielu uztraukumu ordenī izraisīja šķietamās Lietuvas valdnieka Ģedmina(1316.–1340.) vēstules pāvestam Jānim XXII 1223.gadā, kur tika izteikta doma par kristīšanās iespēju¹⁸. Kaut arī nekristītā Lietuva bija Vācu ordeņa objektīvais pretinieks, tomēr "cīņā ar pagāniem" bija arī tā pastāvēšanas pamatnosacījums un ordeņa bruņinieku ideoloģijas stūrakmens¹⁹. No šī viedokļa katrs Lietuvas mēģinājums kristīties ordenim draudēja ar nopietniem sarežģījumiem²⁰. Šai paradoksālajai situācijai punktu pielika 1368.gada Polijas un Lietuvas ūnija, kam sekojošā Lietuvas kristīšana²¹ pilnīgi iznīcināja Vācu ordeņa "pagānu apkarošanas" tradicionālās ideoloģijas pamatus. Grūts un asiņains ordenim bija karš ar Rīgas pilsētu, kas ilga no 1297. līdz 1330.gadam, jo rīdzinieki vienojās ar lietuviešiem par kopīgu karadarbību pret ordeni²². No politiskā viedokļa Vācu ordenim ļoti bīstams bija konflikts ar Rīgas arhibīskapu, kā rezultātā tas tika pat ekskomunicēts. Jau 1305.gadā Rīgas arhibīskaps Frīdrihs fon Pernšteins

(1304.–1341.) sūdzējās par ordeni pāvesta kūrījā, jo bija nonācis ar to konfliktā Daugavgrīvas klostera dēļ. Pret Vācu ordeni vērstās sūdzības 1311.gadā izmeklēja pāvesta kapelāns Francisks de Moliano²³. Kad ordeņa konfliktā ar Rīgas arhibīskapu Fromholdu fon Vifhūzenu (1348.–1370.) pāvesta kūrīja viennozīmīgi atbalstīja pēdējo, Vācu ordenis tika ekskomunicēts²⁴. Virsmestra Vinriha fonKniprodes (1352.–1382.) veiktie pasākumi nedeva gaidītos rezultātus²⁵, un ekskomunikācija palika spēkā²⁶. Situācija mainījās vienīgi 14.gadsimta beigās, kad pāvests Bonifācijs IX (1389.–1404.), pateicoties Vācu ordeņa naudas maksājumiem, atcēla visus baznīcas sodus, kas pret to bija vērsti²⁷. Visi 14.gadsimta politiskie satricinājumi objektīvi nostādīja Vācu ordeni jautājuma būt vai nebūt priekšā un prasīja ideoloģisku pamatojumu tā eksistencei.

Arvien lielāku nozīmi ordeņbrāļu pasaules uzskatā šai laikā guva laicīgās bruņniecības ideāli. Pēc Palestīnas zaudēšanas bruņinieki no visas Rietumeiropas devās uz Prūsiju, lai no turienes piedalītos sirojumos Lietuvā, motivējot tos kā cīņu pret pagāniem²⁸. Par Vācu ordeņa rīkoto pasākumu augsto prestižu Rietumeiropas bruņniecības aprindās liecina 14.gadsimta angļu dzejnieka Džefrija Čosera «Kenterberijas stāsti», kur minēts kāds vīrs, kurš:

"... bija, Aleksandrija kad krita,
Un neatradās Prūsijā vairs cita,
Ko pirmo sēdināt pie dzīru galda,..."²⁹

Tomēr arī šis prestižs nevarēja pasargāt Vācu ordeni no ideoloģiskas krīzes, jo bruņniecības ziedu laiki jau bija beigušies. Par to liecina šveiciešu zemnieku uzvaras pār austriešu bruņiniekiem pie Morgartenas (1315.) un Zempahas (1386.), kā arī kaujas pie Kresī (1346.) un Puatjē (1356.), kur angļu strēlnieki iznīcināja franču bruņniecības ziedu³⁰. Vācu ordeņa lielā sakāve pie Tannenbergas (1410.) bija šī procesa loģisks turpinājums. 14.gadsimts nebija labvēlīgs laiks ne laicīgajai bruņniecībai, ne garīgajiem bruņinieku ordeņiem, tai skaitā

Vācu ordenim. Tieši tas prasīja no viņa lielu ideoloģisku aktivitāti.

1. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S.146.
2. Dollinger Ph. Die Hanse. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1989. – S.114.
3. Hellmann M. Die Stellung des livländischen Ordenszweiges zur Gesamtpolitik des Deutschen Ordens vom 13. bis zum 16. Jahrhundert // Von Akkon bis Wien. Studien zur Deutschordensgeschichte vom 13. bis zum 20. Jahrhundert // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von Prof. Dr. Udo Arnold. – Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1978. – Bd. 20. – S. 6–13.
4. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S.174.
5. Maschke E. Domus Hospitalis Theutonicorum. Europäische Verbindungslinien der Deutschordensgeschichte // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von P. Dr. Klemens Wieser O. T. und Dr. Udo Arnold. – Bonn–Godesberg: Verlag Wissenschaftliches Archiv, 1970. – Bd. 10. – S. 47.
6. Higounet C. Die deutsche Ostsiedlung im Mittelaler. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag G m b H & Co. KG, 1990. – S.231.
7. Samsonowicz H. Der Deutsche Orden und die Hanse // Die geistlichen Ritterorden Europas / Hg. von Josef Fleckenstein u. Manfred Hellmann. – Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1980. – S. 317–328.
8. Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden... S. 46.
9. Hellmann M. Die Stellung... S. 10.
10. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden. Ihre Stellung zur kirchlichen, politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung des Mittelalters. Nachdruck der Originalausgabe Berlin 1908. – Berlin: Haude –Spensersche Verlagsbuchhandlung G m b H, 1977 – S. 455.
11. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden... – S. 454.
12. Turpat. – S. 455.
13. Christiansen E. The Northern Crusades... – P. 144.
14. Boockmann H. Der Deutsche Orden... –S. 148.
15. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden... – S. 455.
16. Turpat.
17. Hellmann M. Wolter von Plettenberg. Bedingungen und Beweggründe seines Handelns // Wolter von Plettenberg. Der grösste Ordensmeister Livlands / Hg. Von Norbert Angermann. – Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk, 1985. – S. 51.
18. Hellmann M. Grundzüge der Geschichte Litauens. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990. – S. 22.
19. Hellmann M. Wolter von Plettenberg... S. 51.

20. Zimmerling D. Der Deutsche Ritterorden. – Düsseldorf et al., 1991. – S.208.
21. Hellmann M. Grundzüge... – S.36.
22. Caune M. Rīgas pilsētas un Livonijas ordeņa karš 1297.–1330.gadā // Latvijas PSR ZA vēstis. – 1973. – Nr. 12. – 63.–74.lpp.
23. Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano...
24. Hellmann M. Livland und das Reich... S. 24.
25. Stavenhagen O. Der Kampf des Deutschen Ordens in Livland um den livländischen Eineitsstaat im 14 Jahrhundert // Baltische Monatsschrift.–Mitau, 1902. – Bd. 53. – Heft 3, 4. – S. 151.
26. Hellmann M. Livland und das Reich... S. 27.
27. Turpat. – 34.lpp.
28. Jakštas J. Das Baltikum in der Kreuzzugsbewegung des 14. Jhs. Die Nachrichten Philipps de Mézieres über die Baltischen Gebiete // Commentationes Balticae. – VI/VII. 3. – Bonn: Baltisches Forschungsinstitut, 1959. – S. 10.
29. Džefrijs Čosers. Kenterberijas stāsti... – 8.lpp.
30. Maschke E. Domus Hospitalis... – S. 47.

VI NODAĻA

RIETUMEIROPAS BRUŅINIEKU KULTŪRA UN VĀCU ORDENIS 14.GADSIMTĀ

14.gadsimtā savdabīgā veidā iezīmējas visciešākā Vācu ordeņa saikne ar Rietumeiropas bruņinieku kultūru visā viņa pastāvēšanas vēsturē. Jāpiezīmē, ka Vācu ordenis nebija oriģinālas bruņinieku kultūras radītājs un nenodarbojās ar tās ievērojamu veicināšanu, izņemot atsevišķas jomas reprezentācijas nolūkos. Toties tas veiksmīgi prata pieskaņoties Rietumeiropas bruņniecības vajadzībām, izmantojot svešzemju karotāju "dzīvo spēku" savās interesēs. 14.gadsimtā, neskatoties uz bruņinieku kārtas pakāpenisku norietu, un vēl 15.–16.gadsimtā Eiropā vērojams liels bruņinieku kultūras uzplaukums ar visu tradicionālo svētku un rituālu praktizēšanu, tos vēl vairāk attīstot (piemēram, Burgundijas galmā). Šo paradoksu varētu skaidrot ar noteiktu kultūras vērtību un sabiedriski ekonomisko attiecību atšķirīgu attīstības gaitu. Jau J. Heizinga savā darbā «Viduslaiku rudens»¹ parādīja, ka vēlajos viduslaikos (ieskaitot 15.gs.) Fancijā un Holandē pat turīgā pilsētnieku kārtā centās praktizēt dažādus bruņinieku rituālus, tādējādi akcentējot savu spēju piekopt "aristokrātisku dzīvesveidu". Acīmredzot nepieciešams noteikts laiks, lai kāda specifiska kultūras un ideoloģijas norise sasniegtu ikdienišķās apziņas līmeni. Franču trubadūru, truveru un vācu mīlestības dziesminieku poēzijas tapšanas laikā bruņinieku kultūra bija pazīstama vienīgi šauram cilvēku lokam, bet 14. un 15.gadsimtā ar zināmām izmaiņām tā bija nonākusi līdz pat augošā pilsētnieku slāņa apziņai. Šīs kultūras praktizēšanai, protams, bija visdažādākā motivācija. Arī šodien, tehnokrātiskās sabiedrības apstākļos, noteikti sabiedrības slāņi apmeklē tradicionālus kultūras pasākumus, piemēram, operas izrādes, lai pierādītu savu sociālo prestižu un

materiālās iespējas, nevis gūtu estētisku baudījumu no attiecīgajiem pasākumiem. Bez tam 14.gadsimtā un 15.gadsimta sākumā dona Kihota traģiskā disproporcija vēl pilnībā nebija iespējama. Bruņniecība vēl bija reāla vērtība, reāla kārtā, kura dzīvoja un cīnījās, uzspiežot laikmetam savu zīmogu. 14.gadsimta Rietumeiropas bruņniecībai arī radās ideāla iespēja sava prestiža apliecināšanai, piedaloties cīņās pret "istiem" pagāniem Lietuvā un "shizmatīkiem" krievu zemēs. Ne velti Vācu ordeņa organizētajos karagājienos uz Lietuvu piedalījās bruņinieki no Vācijas, Austrijas, Ungārijas, Čehijas, Anglijas, Francijas, Itālijas un pat Spānijas². Šos bruņniekus piesaistīja ar dažādu svētku, tradīciju un rituālu palīdzību, izsniedzot tiem bagātīgas dāvanas. Tika organizēta pienācīga viesu uzņemšana, izklaidējot tos ar muzikantu priekšnesumiem un rīkojot lepnas maltītes. Viesbruņinieki savukārt piedalījās svētceļojumos, spēlēja azartspēles, rīkoja medības utt. Pie tam neiztrūka līdzatvesto un uz vietas pirkto vīnu dzeršana. Bez tam virsmestram bija savs galms ar heroldiem, spēlmaņiem, vairākiem "kropļiem" un kalpotājiem, kuri nepiederēja pie garīdznieku kārtas³. Tomēr visu pasākumu kulmināciju veidoja tā sauktais "goda galds" ("Ehrentisch"), par kuru iespējamo aizsācēju tiek uzskatīts virsmestrs Vinrihs fon Kniprode (1352.–1382.)⁴. Pie "goda galda" drīkstēja sēdēt ierobežots skaits "labāko" bruņinieku, kurus izvēlēja heroldi. "Goda galds" atradās Kēnigsbergā vai arī tika ņemts līdzī sirojumos uz Lietuvas robežām. Tieši Kēnigsberga, nevis Marienburga, bija bruņniecisko aktivitāšu centrs⁵. Iebrukumi Lietuvā bieži vien izpaudās kā nelieli sirojumi ("Reise") ar tradicionālo "laupīšanu un dedzināšanu", kuras laikā daudzi Rietumeiropas karotāji par lielu godu uzskatīja savu uzņemšanu bruņinieku kārtā. "Goda galds" kā atsevišķs bruņniecības institūts jāsaieta ar 14.gadsimta otrajā pusē raksturīgo tendenci – dibināt laicīgos bruņinieku ordeņus (Anglijā, Francijā, Ungārijā, Kastīlijā)⁶. "Goda galdam" bija vairākas funkcijas. Tas bija gan bruņinieku drosmes, gan "ceļo-

jošā bruņinieka" simbols vienlaikus⁷. Rietumeiropas bruņinieku ekspedīcijas neapšaubāmi skāra ne tikai Prūsiju, bet arī Livoniju, kaut gan mazākā mērā. Livonijas ordeņmestra kapelāna Vartberges Hermana 14.gadsimtā sarakstītajā «Livonijas hronikā» minēts kāds Arnsbergas grāfs, kurš 1334.gadā piedalījies mestra Munheimas Eberharda vadītajā karagājienā uz "Plotzeke" (vieta nav precīzi identificējama): "post hec duxit copiosum exercitum versus Plotzeke, comite de Arnsberg existente in eadem expeditione"⁸. 1341.gadā Livonijā uzturējās kāds Loenas grāfs ar 36 karavīriem ("Anno 1341 comes de Loen fuit in Livonia cum XXXVI militibus")⁹. Savukārt 1372.gada karagājienā pret lietuviešiem kopā ar Austrijas hercogu Leopoldu un citiem augstmaņiem Prūsijā ieradās kāds Halsas grāfs ("comes de Hales"), kurš sakarā ar atkusni un karam sliktajiem laika apstākļiem kopā ar piecdesmit vīriem nonācis līdz pat Rīgai, bet pārtikas trūkuma dēļ atgriezies Prūsijā ("Comes de Hales pervenit cum aliis quibusdam L usque Rigam post dominicam Judica; sed ob defectum ciborum et pabulorum redierunt post Quasimodogeniti in Prussiam")¹⁰. Tās, protams, nebija vienīgās šāda veida ekspedīcijas Livonijā. Par atsevišķām ziņas sniedz citi literatūras pieminekļi. Taču, neatkarīgi no Rietumeiropas bruņinieku karagājienu daudzuma un maršrutiem, tos nevarēja apiet neviena 14.gadsimta Vācu ordeņa hronika, kas liecina par šo pasākumu nozīmi ordeņa pašapziņā. Piemēram, lielais "viesu" apmeklējums 1329.gadā, kurā ietilpa arī Bohēmijas karalis un dižciltīgie no Anglijas, minēts Dusburgas Pētera hronikā¹¹. Arī Bartolomeja Honekes Jaunākajā Livonijas atskaņu hronikā iekļauts vēstījums par Prūsijas virsmestra karagājienu uz Lietuvu 1348.gadā kopā ar Rietumeiropas augstmaņiem un bruņiniekiem: "Anno 1348 toch de hochmeister van Prussen Hinrich Dusemer mit graven Johan van Oldenborch, ock andern hern und knechten uth Wallandt und vam Rine, na Austeiten in Littouwen"¹². Par Rietumeiropas bruņinieku piedalīšanos ekspedīcijās uz Livoniju liecina arī

14.gadsimta vācu bruņinieku poēzija. Pirmajā vietā šeit var minēt heroldu Pēteri Zūhenvirtu – vairāku goda runu un bruņniecības cildinājumu autoru, kurš arī sarakstījis dzejojumu par Austrijas hercoga Alberta III ekspedīciju Prūsijā 1377.gadā¹³. Pēteris Zūhenvirts līdz pat 14.gadsimta beigām galvenokārt uzturējās Austrijā (Vīnē). Aprakstot bruņinieka Frīdriha fon Kroicpeka (Krebsbaha) ceļojumus, viņš atzīmē, ka tas no Prūsijas devies uz Livoniju ar "Iepniem varoņiem", lai tālāk cīnītos pie Izborskas Krievzemē:

"Von Preuzzen hin gen Eiflant
mit stolzen helden heuzzen.
Darnach gen Weizzen –Reuzzen
vur Eisenburk vur den geheuer,
da ein groze schumpfenteuer
geschach, da wol ist von ze reden"¹⁴.

Līdzīgi Pēteris Zūhenvirts tēlo ievērojama Austrijas dižciltīgā – Johana fon Trauna (u. – Ābensberga) došanos no Prūsijas uz Livoniju 1355.gadā, lai tālāk cīnītos Krievzemē:

"Da di rais ein ende het,
da rait er an derselben stet
gen Eiflant hin von Preuzzen
da man gen Weizzen–Reuzzen
raist mit stolzen helden frut"¹⁵.

Kā redzams, šajā dzejojumā arī neiztrūkst "Iepnie varoņi". Pats Johans fon Trauns cīnījies "bruņnieciski":

"So ritterleich er mit in vacht,
daz ich wil von im sagen..."¹⁶

Tomēr jāatzīst, ka herolda Pētera Zūhenvirta dzejas un citi literatūras pieminekļi, kuros minēti Livonijas un Prūsijas notikumi, liecina vienīgi par Vācu ordeņa uztveri Rietumeiropas bruņinieku vidē. Turpretī pats Vācu ordenis dzīvoja savu savdabīgo iekšējo dzīvi, kurā nebija daudz vietas "galma" sabiedrības ideāliem un bruņinieku kultūrai. Vienlaikus ārkārtīgi liela nozīme tā militārajā struktūrā bija vietējām Baltijas

tautām, kas ir atsevišķi aplūkojama tēma. Atliek vienīgi minēt Bartolomeja Honekes hronikā parādīto Latvijas un Igaunijas pamatiedzīvotāju lomu Vācu ordeņa rīkotajos karagājienos Krievzemē un Lietuvā, kā arī Marburgas Viģanda sniegtās ziņas par prūšu vitingu nozīmi Prūsijas ordeņzara organizētajās Lietuvas ekspedīcijās. Baltijas vietējo tautu izcelsmes ordeņa bruņinieki, kalpotāji, lēņa vīri un vietējā zemnieku militāri sabiedriskā organizācija ar savām tradīcijām un dzīvesveidu neapšaubāmi atstāja iespaidu uz Vācu ordeņa locekļu mentalitāti. Bruņniecības ideālus slavinošie literatūras sacerējumi par to nekā nesaka, un avotu materiāls sniedz vienīgi atsevišķus faktus, ar kuru palīdzību grūti restaurēt izdzisušo pagātnes ainu. Bieži vieglāk konstatēt to, kas nebija, nekā to, kas bija. Vācu ordenis 14.gadsimtā neapšaubāmi saglabāja savu militāro raksturu. Spriežot pēc rakstītajiem avotiem, pieauga arī bruņinieku kārtas apziņa to locekļu vidū. "Bruņnieka" jēdziens, kaut arī transformētā un virspusējā veidā, šajā laikā acīmredzot nonāca līdz ierindas ordeņbrāļu apziņai. Bijušajiem ministriāļiem izkristalizējoties par zemāko muižniecību, pieauga arī laicīgās motivācijas nozīme, iestājoties Vācu ordenī¹⁷. Jau 14.gadsimtā Vācu ordenis sāk kļūt par zemākās muižniecības patversmi¹⁸, kas pilnīgi nostabilizējās 15.gadsimtā¹⁹. Atšķirībā no 15.gadsimta par ordeņbrāļu dzīvi 14.gadsimtā ir ļoti maz materiāla. Nav arī pilnīgi zināms ordeņa disciplīnas stāvoklis utt. Iespējams, ka sakarā ar virsmestru stimulētajiem statūtu papildinājumiem un pastiprinātu krusta karu ideoloģijas propogandu ordeņa saglabāšanas nolūkos, bija vērojama zināma šīs korporācijas stabilizācija. Vienlaikus pieauga ordeņbrāļu interese par dažādiem bruņniecības atribūtiem. Šeit galvenokārt noderīgs ir Prūsijas materiāls. Piemēram, Nikolaja Jerošina hronika liecina par ordeņbrāļu aizraušanos ar medībām²⁰. Kāds 1387.gada norādījums pat aizliedza kalpotājiem apmeklēt turnīrus vai pašiem tajos piedalīties (tāpat arī nēsāt sudraba jostas)²¹, kas liecina par viņu pieaugošo interesi attiecībā uz

laicīgo bruņinieku kultūru. 14.gadsimtā pastiprinās centieni Vācu ordeni pārvērst par dižciltīgu korporāciju. Piemēram, no virsmestra Dītriha fon Altenburga laika (1335.–1341.) saglabājies kapitula lēmums statūtu pielikumā, kurā uzsvērts, ka neviens ordeņa brālis nevar saņemt balto (bruņinieka) mēteli, ja tam neatbilst viņa dzimums (ja tas nav "wirdig unde wol dazū geborn")²². Tas saskan ar citu kapitula lēmumu, kuru vēsturnieks Udo Arnolds attiecina uz 14.gadsimta sākumu vai vidu. Šeit uzsvērts, ka to, kurš nav cēlies no bruņinieku dzimtas, bez virsmestra atļaujas nevar uzņemt bruņinieku brāļos ("Der von ritteren nicht geborn ist, den sol man nicht zu ritterbruder enpfæen an des homeisters urloube")²³. Bruņniecības apziņa Vācu ordeņa ideoloģijā un mentalitātē 14.gadsimtā visspilgtāk parādās virsmestra ģērboņu herolda Marburgas Vīganda sarakstītajā atskaņu hronikā. Ļoti trāpīgu hronikas raksturojumu sniedzis Leonīds Arbuzovs: "Viņa darbs ir kara vēsture ar prūšiem un leišiem, kurā tas apraksta vairāk ārišķīgu bruņnieciskumu: karagājienus, kaujas, apcietinājumu aplenkšanu, pilskalnu ieņemšanu, karogu skaitu un ģērboņu krāsas, svētkus un bruņinieku goda galdus. Šāds viedoklis ļauj autoram arī simpatizēt arī pagāņu ienaidnieku varonībai, atšķirībā no Dusburgas Pētera kristīgā fanātisma. Bieži minēti toreizējās Livonijas vēstures notikumi"²⁴.

Uzskatāms ordeņa ideoloģijas piemērs ir Marburgas Vīganda hronikā aprakstītā 1338.gada sadursme ar lietuviešiem, par kuru latīņu valodas tulkojumā teikts, ka lietuvieši ar žemaišiem trīs dienas laupījuši ordeņa teritorijā, bet maršals, to zinādams, uzsācis ar pagāniem karu "Galekouken" laukā, pie tam nogalināti 1220 pagāni ("Marschalcus dictus huiusmodi cognoscens, bellum cum paganis iniit in vigilia assumptionis in campo Galekouken, et fit acre bellum, in quo 1220 pagani sunt occisi")²⁵. Tam sekojošā 16.gadsimta Prūsijas historiogrāfa K. Šīca vācu valodas norakstā bez gada norādes teikts, ka ordeņa rindās valdījis liels apjukums, bet maršals un kāds pfalcgrāfs

("Paltzgrave") kā vīrišķīgi bruņinieki visus uzmundrinājuši, lai tie cīnās ar pagāniem Dievmātei un kristietībai par godu, kā arī aizstāv paši savu godu, miesu un dzīvību un paliek kaujas laukā "ar godu un bruņnieciski": "... in der ehre der mutter gottes zu verfechtung des allgemeinen cristenthumbs, auch fur yhr selbst ehr, leib und leben streiten musten, und were weger, aldo auf dem platz ehrlich und ritterlich zu bleiben..."²⁶ Jozas Jakštas atzīmē, ka Marburgas Vīganda hronikā laicīgi bruņnieciskā motivācija izpaužas, tēlojot karus ar pagāniem vienīgi pašas cīņas un bruņinieku personīgā goda (miliciam exercere) dēļ²⁷. Tādēļ, pēc viņa domām, Marburgas Vīgandu varot salīdzināt ar simtgadu kara hronistu Frosāru (Froissart), kurš sevišķi izcēlis bruņniecības darbību²⁸. Livonijas materiālā Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes saikne ar Rietumeiropas bruņniecības ideāliem 14.gadsimtā diemžēl neparādās tik spilgti kā Prūsijā. Interesanti, ka šeit tika turpināta Vācu ordeņa atskaņu hroniku tradīcija, kas aizsākās jau ar Livonijas vecāko atskaņu hroniku. No 14.gadsimta saglabājusies Livonijas mestra kapelāna Bartolomeja Honekes t.s. «Jaunākā atskaņu hronika», diemžēl tikai prozā J. Rennera hronikas izvilumos no 16.gadsimta beigām. Saskaņā ar Konstantīna Hēlbauma viedokli, tā sarakstīta, lai turpinātu vecākajā Livonijas atskaņu hronikā aizsākto Vācu ordeņa vēstures tēlojumu²⁹. Bartolomeja Honekes hronika ir viens vienīgs kara notikumu apraksts, pie tam ar neiztrūkstošo sirošanas un laupīšanas slavinājumu. Laicīgā bruņinieku ideoloģija šeit parādās vienīgi atsevišķu ordeņmestru idealizētajos raksturojumos. Piemēram, Eberhards no Munheimas (1328.–1340.) raksturots kā dievbijīgs, pievilcīgs un drosmīgs vīrs: "Disse Evert was ein Got fruchtiger, finer (daudz noz.), dapper man..."³⁰. Arī par Burhardu no Dreinlevenes (1340.–1345.) teikts, ka tas bijis "...ein finer mann..."³¹. Nekādas atšķirības starp Vācu ordeņa ideoloģiju 13. un 14.gadsimtā šajā aspektā nav.

1. Huizinga J. Herbst des Mittelalters. Studien über Lebens – und Geistesformen des 14. und 15. Jahrhunderts in Frankreich und in den Niederlanden. – München: Drei Masken Verlag, 1924. – 522 S.
2. Pravicini W. Die Preußenreisen...
3. Turpat. – 266.lpp.
4. Turpat. – 328.lpp.
5. Turpat. – 323.lpp.
6. Turpat. – 326.lpp.
7. Keen M. Das Rittertum... – S. 273.
8. Hermanni de Wartberge Chronicon... – S.59.
9. Turpat. – 61.lpp.
10. Turpat. – 93.lpp.
11. Petri de Dusburg Chronica... – S. 543.
12. Die jüngere livländische Reimchronik... – S. 35.
13. Van D'Elden S. C. Peter Suchenwirt and Heraldic Poetry. – Wien: Verlag Karl M. Halosar, 1976. – P.123.
14. Hermanni de Wartberge Chronicon... – S.149. – Sk.: pielikumā.
15. Turpat. – 152.lpp. – Sk.: pielikumā.
16. Turpat.
17. Ritterbrüder im livländischen Zweig... – S. 55;
Scholz K. Beiträge... – S. 398.
18. Turpat. – 390.–391.lpp.
19. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S. 195.
20. Paravicini W. Die Preußenreisen... – S. 302.
21. Turpat. – 303.lpp.
22. Arnold U. Elisabeth und Georg als Pfarrpatrone im Deutschordensland Preußen. Zum Selbstverständnis des Deutschen Ordens // Elisabeth, der Deutsche Orden und ihre Kirche / Hg. von Udo Arnold u. Heinz Liebing // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von Prof. Dr Udo Arnold unter der Patronanz des Deutschen Ordens. – Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1983. – S. 168.
23. Turpat.
24. Arbusovs L. Marburgas Vīgands // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A. Gulbis, 1936. – 13.sējums – 25770.–25771.sl.
25. Die Chronik Wigands von Marburg... – S. 495.
26. Turpat. – 496.lpp.
27. Jakštas J. Das Baltikum... – S. 12.
28. Turpat. – 9.lpp.
29. Die jüngere livländische Reimchronik... – S.XXI. – Sk.: ievadā.
30. Die jüngere livländische Reimchronik... – S.3.
31. Turpat. – 8.lpp.

VII N O D A Ļ A

VĀCU ORDEŅA AIZSTĀVĒŠANAS TRAKTĀTS KĀ TĀ IDEOLOĢIJAS ATSPUGUĻOTĀJS

Vācu ordeņa ideoloģija 14.gadsimtā spilgti parādās ne tikai hronikās, bet arī citos avotos, piemēram, kādā traktātā, kur aizstāvēts Livonias ordeņzars pret Rīgas arhibīskapa sūdzībām pāvesta kūrījā. Attiecībā uz ordeņa pamatuzdevumu – cīņu ar pagāniem, traktāta autors tikai īsi pasaka, ka ordenis radīts, lai vērstos pret "svētā krusta un kristīgās ticības ienaidniekiem": "In ganzער warhait tzereden als offenlich und kunt ist so disser orden gefunden und gemacht ist Ritterschafft ze uben wid[er] des hailg[e]n cruczs veiende und och wider die veiende des cristenlichen gloub[e]n..."¹. Jēdziens "Ritterschafft ze uben" (Ritterschaft zu üben) drīzāk gan nozīmē bruņniecības tikumu jeb bruņnieciska dzīvesveida kopšanu un ir atbilstošs Vācu ordenim 14.gadsimtā², kad biežie karagājieni uz Lietuvu vairāk līdzinājās bruņinieku sporta pasākumiem, nevis nopietnam krusta karam³.

Autors ļoti labi pamato savu domu, balstoties uz Vācu ordeņa statūtiem, kuri viņam acīmredzot bija pieejami⁴. Viņš pat uzsver, ka šos statūtus nepieciešams "rūpīgi ievērot": "Darumb die Capittel⁵ und Regel⁶ die alle her nauch geschrib[e]n sint sol man mit vlijsse merke[n]..."⁷.

Salīdzinājumam interesants šajā sakarībā ir kāds Templeišu ordeņa aizstāvēšanai sarakstīts traktāts, kuru 1310.gada 7.aprīlī deviņi bruņinieki nodeva izskatīšanai komisijā, kas nodarbojas ar templeišu procesu⁸. Šeit minēts Templeišu ordeņa izveidošanas mērķis – cīņa pret "krusta ienaidniekiem un pagāniem"⁹. Notiek atsauce arī uz Templeišu ordeņa statūtiem, uzsverot tajos paredzēto paklausības, šķīstības un nabadzības solījumu¹⁰. Un tas viss laikā, kad Francijas karalis gatavojās pil-

nīgi likvidēt šo bagāto ordeni, kurš pagānu apkarošanas vietā bija sācis nodarboties ar grandiozām finansu operācijām¹¹. Ņemot vērā nopietnās sūdzības par Vācu ordeni pāvesta kūrījā, arī tam, līdzīgi templešiem, bija jāpamato savas eksistences nepieciešamība. Tāpēc abos traktātos redzama analogiska atsaukšanās uz garīgo bruņinieku ordeņu senajiem ideāliem, kuri savu sākotnējo nozīmi bija jau zaudējuši. Tomēr tas liecina par to svarīgo vietu, kādu tie ieņēma abu ordeņu ideoloģijā vēl 14.gadsimtā.

Vācu ordeņa traktātām sakarā ar tā polemisko raksturu atsevišķās vietās piemīt aizvainots aizstāvēšanās stils. Piemēram, tiek uzsvērts, ka no Vācu ordeņa "svētās savienības" tiks "nomazgāti visi netīrumi", ar kuriem to aplējusi pasaule: "... van d[] hailg[e]n sa[m]–pnunge (Vācu ordenis – K. K.) abegewasch[e]n wurt [] alle beflekkunge und unrat nekait boser ebenbilde die In zugefurt w[ur]de[n] von d[] weld"¹². Vēršoties pret Rīgas arhibīskapa sūdzībām, traktāta autors pavisam noteikti un asi formulē savu nostāju, apgalvojot, ka "svētais Vācu ordenis", pateicoties Dieva žēlastībai, līdzīgi kā Jeruzalemes pilsēta, ir apjosts ar stipru mūri, lai tiktu pasargāts no visiem garīdzniecības uzbrukumiem: "Aber als das hailge duitzsch hus (Vācu ordenis – K. K.) ist... gleichweis als ain iherrosolomitanische stat die h`abe von dem himmele komen ist von d[er] gnade gotes darumb gesaczt und gebuwet das sie wid[er] alle anvechtere der gaistlikait sich muge sich[er] machen"¹³. Tālāk viņš piemetina, ka ļaunie garīdznieku laupītāji vajā Vācu ordeni ar nepatiesām apsūdzībām: "... bosen raubere der gaistlikait die ir also nauchfolg[e]n mit falsche[n] anvechtung[e]n..."¹⁴.

Līdzīgi Rīgas arhibīskapa konflikts ar Livonijas ordeņzaru vērtēts arī 14.gadsimta Vācu ordeņa hronikās. Piemēram, Nikolajs Jerošins uzsver, ka arhibīskapa un Rīgas pilsētas sūdzības par ordeni bijušas melīgas ("in gemachtir lugge")¹⁵. Tomēr, lai pamatotu Vācu ordeņa pastāvēšanu, traktā-

ta autoram nepietika vienīgi ar polemiskām frāzēm. Bija nepieciešama daudz dziļāka argumentācija, par ko liecina ordeņa salīdzinājums ar Jeruzalemes pilsētu un Jāņa parādīšanās grāmatā minēto jauno Jeruzalemi, kurai saskaņā ar to jānāk no debesīm¹⁶: "... das hailgsz Duiczsch husz gaistlich[e]n gegleicht wurt d[] irdische[n] stat Iherusalem alsz zu sinen gesezen und statuten ouch w[urt] gegleicht..."¹⁷. "Nu hat man sinn und mut wie ma[n] sehe[n] merke[n] und saig[e]n wil mit der gross[e]n hulffe des almechtig[e]n gots all von des ordens gewonhait[e]n und gesetzc[e]n"¹⁸ nauch ain gleichnusze d[] stat iherusale[m] die gebuwet wurt von dem hailg[e]n gaiste und also gesaczt und bevest[e]net das sie scheinbar sey in d[] gleichnus z d[] selb[e]n stat Iherusalem"¹⁹. Šos salīdzinājumus traktāta autors izdara, atsaucoties uz Vācu ordeņa statūtiem, respektīvi "Ordeņa grāmatu"²⁰, kuras prologā var konstatēt zināmu saikni starp Jeruzalemi un Vācu ordeni. Latīņu valodā sarakstītāja tekstā teikts, ka jau Jāņa parādīšanās grāmatā paredzēta karojošās baznīcas kā jaunas Jeruzalemes nākšana no debesīm, lai apkartu baznīcas ienaidniekus: "Vidit namque Johannes ecclesiam militantem sub typo nove Jerusalem de celis triumphante descendere..."²¹. Šo uzdevumu savukārt pārņēma Vācu ordenis²². Franču valodas norakstā savukārt minēta bruņniecības kā jaunās Jeruzalemes nākšana no debesīm, atsaucoties uz Jāņa parādīšanās grāmatu: "... en chevalerie, sous la semblance de la nouvele Jherusalem dessendre des cieux..."²³ Nīderlandiešu, viduslejasvācu un vidusaugšvācu norakstos figurē tikai jaunas bruņniecības nākšana no debesīm²⁴. Tomēr ne "Ordeņa grāmatas" prologā, ne tajā iekļautajos statūtos Vācu ordenis tiešā veidā ar Jeruzalemes pilsētu un debesu Jeruzalemi salīdzināts nav. «Ordeņa grāmatas» prologā no debesīm nākusi bruņniecība tiek identificēta ar Vecās derības Mozu, Jozus un makabejiem, par kuru darbības turpinātāju gan atzīts Vācu ordenis²⁵. Viduslaikos tā oficiālais nosaukums bija "Fratres hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum Ierosolimitanorum", kas

tulkojumā nozīmē "Svētajai Marijai veltītā Jeruzalemes vācu hospitāļa brāļi" un norāda tikai uz viņa izveidošanās vietu un sākotnējām funkcijām²⁶. Acīmerdzot, balstoties uz konkrēto «Ordeņa grāmatas» materiālu, traktāta autors apzināti glorificē Vācu ordeni kā garīgu korporāciju, uzsverot tā līdzību Jeruzalemes pilsētai un debesu Jeruzalemei, vienlaikus norādot uz ordeņa statūtus paredzēto Dievam patīkamo dzīvesveidu un darbību. Šāda glorifikācija kļūst saprotama, ņemot vērā Vācu ordeņa ideoloģisko krīzi 14.gadsimtā. Viduslaiku cilvēku valoda bija daudznozīmīga, bagāta ar simboliem un salīdzinājumiem²⁷. Tāpēc Vācu ordeņa traktāta ārēji vienkāršajā domas formulējumā var meklēt daudz sarežģītāku saturu.

Vēl tālāk traktāta autors iet, salīdzinot Vācu ordeni ar paradīzi: "... disz paradeisz disse gaistliche gesellech[afft] des hailg[e]n deutzschen huses..."²⁸. Šādu argumentāciju var izprast, iedziļinoties viduslaiku cilvēka mentalitātē. Viduslaikos noteikta organizācija, amats utt. tika uztverti nevis kā cilvēka, bet gan kā Dieva gribas realizācija uz zemes²⁹. Šis uzskats spilgti manifestēts arī lielā 13.gadsimta sholastiķa Akvīnas Toma(1225./26.–1274.), filozofijā, kurš ne tikai baznīcu, bet arī valsti uzskatīja par dievišķu institūtu³⁰. Cilvēks solidarizējās ar noteiktu grupu, kurā tas atradās³¹. Sevišķi tas attiecas uz tik noslēgtām un disciplinētām korporācijām kā garīgie ordeņi. J. Heizinga uzsver, ka viduslaikos jēdzienam "ordenis" un "kārtā" kā dievišķās kārtības iemiesotājiem bija tikpat liela nozīme kā "debesu torņiem un eņģeļu hierarhijas spēkiem"³². Jāņem vērā, ka traktāta autors bija ordeņbrālis³³ un viņam bija jāaizstāv korporācija, kuras loceklis tas bija. Vācu ordeņa saikne ar dievišķo uzsvēta daudzos tā literatūras pieminekļos. "Ordeņa grāmatas" prologā Vācu ordenis tēlots kā Vecās derības apokrifos glorificēto makabeju cīnītāju tiešs pēcnācējs un darbības turpinātājs³⁴. 14.gadsimtā sarakstītajās Dusburgas Pētera un Nikolaja Jerošina hronikās tas parādīts nevien kā cilvēku, bet arī Dieva radīts institūts³⁵. Dusburgas Pēteris Vācu ordeni raksturo sekojoši:

"Hec reverenda milicia non solum in terra est ab hominibus confirmata, verum typo celi et terre multipharie prefigurata"³⁶. Pēc būtības šeit tiek izteikta doma, ka Vācu ordenis ("šī godājamā bruņniecība") ir nevien cilvēku izveidots, bet arī Dieva ("debesu") iepriekš apstiprināts, kam pilnībā atbilst Jerošina hronikā teiktais:

"Dise werde rittirschaft
der bestetigung craft
nicht allein intpfangin hat
uf erdin von der lute rat,
sundir got der riche
hat ouch in himelriche
si bestetigit und geprist
und an figuren vil bewist"³⁷.

Traktāts kā sava laika ordeņa spiritualitātes atspoguļotājs pilnībā iekļaujas 14.gadsimta Vācu ordeņa literārajā tradīcijā. Abu lielo hronistu – Dusburgas Pētera un Nikolaja Jerošina darbos Vācu ordenis attēlots atbilstoši krusta karu laikmeta priekšstatiem par garīgo bruņinieku ordeni³⁸, apelējot pie cīņas ar pagāniem³⁹, vācu ordeņa statūtiem⁴⁰ un senajiem krustnešu ideāliem. To objektīvi noteica sarežģītā situācija, kādā 14.gadsimtā atradās garīgie bruņinieku ordeņi⁴¹. Vācu ordenis varēja sekmīgi piedalīties ideoloģiskajā konfrontācijā vienīgi tik ilgi, kamēr tas vismaz formāli saglabāja krusta karu laikmeta ideālus, uz kuriem balstoties tas tika izveidots⁴². Ordeņbrāļi pamatoti baidījās no Vācu ordeņa transformācijas par laicīgu institūtu, kas to varētu novest pie pilnīgas likvidācijas⁴³. Taču šo transformāciju nebija iespējams novērst, jo laicīgās bruņniecības ideāli 14.gadsimtā arvien straujāk iespaidās Vācu ordeņa valstī⁴⁴.

Traktātā kā laicīgs arguments izmantots tā salīdzinājums ar paradīzi zemes virsū (zemes paradīzi). Autors apgalvo, ka Vācu ordeņa pazemīgo un tikumīgo savienību, balstoties uz tās statūtiem, var pielīdzināt paradīzei zemes virsū kā Dieva liksmības vietai: "... Darumb ists sint daz wir in den vordern

allen leren und buchern hab[e]n gemerket und ussgeleit mit der hulffe des almächtigt[e]n gots wie dise demutige sampnu[n]ge und gaistlikait disscz sitligis dutzschs husz ainthalb[e]n zu siner Regele und besonderbar gegleithet wurt dem irdischen paradeisz als ain stat der wollust gotes⁴⁵. "Zemes paradīze" ieņēma noteiktu vietu viduslaiku cilvēku pasaules uzskatā, sākot jau ar ķeltu leģendu ciklu par Brandanu⁴⁶. Interesanti, ka "zemes paradīze" kā politisks arguments izmantots arī lielā itāļu dzejnieka Dantes Aligjēri 1312.gadā sarakstītajā traktātā "De monarchia"⁴⁷, kurā viņš cildina universālu monarhiju cerībā, ka ķeizaram Henriham VII izdosies nostiprināties Itālijā⁴⁸. Savā traktātā Dante kā ķeizara atbalstītājs centās pierādīt, ka ķeizara vara nevar tikt vērtēta zemāk par pāvesta autoritāti, jo abām esot dievišķa izcelsme⁴⁹. Ar "zemes paradīzi" viņš saprata laicīgās dzīves pilnību, kuru cilvēks pats var sasniegt ar garīgu vai morāli politisku tikumu palīdzību⁵⁰, pretstatā "debesu paradīzei", kur nav iespējams iekļūt bez Dieva atbalsta⁵¹. Ja cilvēku tuvināšana "debesu paradīzei" ir pāvesta kompetencē, tad "zemes paradīzi", pēc Dantes vārdiem, var nodrošināt imperators, izveidojot universālu monarhiju un tādējādi nodrošinot mieru, kārtību un likumību⁵². Šķiet triviāli salīdzināt Vācu ordeņa traktātu ar Dantes idejām. Tācu šāds salīdzinājums liecina par zināmām kopīgām iezīmēm politiski ideoloģiskajā domāšanā 14.gadsimta Eiropā. Ja Dante centās pamatot ķeizara intereses pretstatā pāvestam, tad Vācu ordeņa traktāta autors – attaisnot paša ordeņa eksistences nepieciešamību pāvesta acīs. Abos gadījumos tiek atzīta zemes institūtu dievišķā izcelsme: Dantem – ķeizara varas, Vācu ordeņa traktāta autoram – paša ordeņa. Kaut arī abos traktātos "zemes paradīzes" jēdziens tiek izmantots kā politisks arguments, ordeņa traktāta autors to saprot nesalīdzināmi šaurāk nekā Dante. Ja Dantem "zemes paradīze" ir areāls, kurā cilvēks var garīgi un morāli pilnveidoties⁵³, tad ordeņa traktāta autoram tā ir jau esošais Vācu ordenis, kuru tas attēlo kā "zemes paradīzi", pateicoties viņa "laba-

jiem statūtiem" un "tikumīgajam dzīvesveidam" tajā, kā rezultātā, pēc traktāta autora domām, šī garīgā korporācija izpelnījies sevišķu Dieva žēlastību. Apstākļos, kad Vācu ordeņi garīdzniecības acīs bija sācis zaudēt savu "pagānu apkarotāja" prestižu⁵⁴, tam bija jāmobilizē visi savi ideoloģiskie argumenti savas eksistences pamatošanai. No tiem Vācu ordeņa salīdzināšana ar "zemes paradīzi" ir tautoloģisks mēģinājums nostādīt pāvestu status quo priekšā. Reliģiskās motivācijas svarīgo vietu traktātā var izskaidrot ar reliģiozitātes ievērojamo nozīmi viduslaiku cilvēka mentalitātē vispār⁵⁵. Biežā atsaukšanās uz statūtiem liecina par to, ka 14.gadsimtā Vācu ordeņa ideoloģijā liela nozīme bija garīgo bruņinieku ordeņu ideāliem, kuri sakņojās vēl krusta karu laikmetā. Atšķirībā no Vecākās Livonijas astkaņu hronikas⁵⁶ traktātā vairāk jūtama koncentrēšanās uz ordeņa kā garīgas korporācijas glorifikāciju, nevis uz tā aktīvās darbības izcelšanu. Traktāta mērķis, protams, nebija vēsturisko notikumu atainošana, kas spīdoši jau bija izdarīta 14.gadsimta Vācu ordeņa hronikās. Tomēr labvēlīgas politiskās konjunktūras apstākļos traktāta autors neapšaubāmi būtu galveno akcentu licis uz ordeņa nopelniem cīņā ar pagāniem. Acīmredzot šī ordeņa pamatuzdevuma pakāpenisks zudums un prestiža mazināšanās pāvesta kūrijā, ko vēl saasināja konflikts ar Rīgas ashībīskapu, traktāta autoram kā galveno ordeņa aizstāvēšanas argumentu izvirzīja nevis tā "pagānu apkarotājas misiju", bet pašu viņa pastāvēšanas faktu kā Dieva gribas realizāciju uz zemes. "Zemes paradīze" kā laicīgs arguments ordeņa eksistences pamatošanai, liecina par izmaiņām tā ideoloģijā 14.gadsimtā sakarā ar laicīgās bruņniecības ideālu nozīmes pieaugumu Vācu ordenī.

1. DOZA, Codex 787., 225 V.

2. Die Chronik Wigands von Marburg... - S. 447.

3. Ziesemer W. Die Literatur... - S. 116.

4. Forstreuter K. Ein Traktat... - S. 447.

5. Perlbach M. Die Statuten... - S. 14-21.

6. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft... – S. 28.
Ar "Regel" citātā apzīmēti Vācu ordeņa likumi – viena no statūtu sastāvdaļām, kas sevi ietver visiem garīgajiem ordeņiem kopīgus pamatus: mūka zvērestu, pienākumu kopt slimniekus un kopdzīves noteikumu ievērošanu.
7. DOZA, Codex 787., 223 V.
8. Charpentier J. Die Templar. – Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1955. – S. 207.
9. Turpat. – 209.lpp.
10. Turpat.
11. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden... – S. 451.
12. DOZA, Codex 787., 118 V.
13. Turpat. – 280 V.
14. Turpat.
15. Di Kronike von Pruzinlant... – S. 606.
16. Sv. Jāņa parādīšanās grāmata // Mūsu Kunga Jēzus Kristus Jauna Derība jeb Dieva svētie vārdi kas pēc tā kunga Jēzus Kristus piedzimšanas no tiem svētiem priecās – mācītājiem un apustuļiem ir sarakstīti. – Jelgavā: J. P. Steffenhagens un dēls, 1877. – 21.nod. – 300.lpp.
17. DOZA, Codex 787., 252 V.
18. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft... – S.28. Traktātā minētie "paradumi" ("gewonhait[e]n") un "likumi" ("gesetcz[e]n") ir 13.gs. sarakstīto Vācu ordeņa statūtu sastāvdaļas.
19. DOZA, Codex 787., 251 V.
20. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft... – S.28.
21. Perlbach M. Die Statuten... – S. 24.
22. Turpat.
23. Turpat.
24. Turpat.
25. Turpat. – 24.–25.lpp.
26. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S.34. Vācu ordeņa oficiālajam nosaukumam bija vairāki varianti, taču būtība tajos nemainījās.
27. Huizinga J. Herbst des Mittelalters... – S. 209.
28. DOZA, Codex 787., 239 V.
29. Ullmann W. Individuum und Gesellschaft im Mittelalter. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974. – S. 36–37.
30. Соколов В. В. Средневековая философия. – М.: Висш. Школа, 1979. – С.376.
31. Le Goff J. Kultur des europäischen Mittelalters. – München, Zürich: Droemersch Verlaganstalt Th. Knauer, 1970. – S. 527.
32. Huizinga J. Herbst... – S. 73.
33. Fostreuter K. Ein Traktat... – S. 446.
34. Perlbach M. Die Statuten... – S. 24.
35. Tumlner M. Der Deutsche Orden im Werden, Wachsen und Wirken bis

1400 mit einem Abriß der Geschichte des Ordens von 1400 bis zur neuesten Zeit. Wien: Panorama, 1955. – S. 510.

36. Petri de Dusburg Cronica... – S. 44.

37. Di Kronike von Pruzinlant...

38. Funk Ph. Zur Geschichte der Frömmigkeit und Mystik im Ordensland Preußen // Kultur und Universalgeschichte, Festschriftf. W. Goetz. – Leipzig, 1927. – S. 71.

39. Ziesemer W. Die Literatur... – S. 30.

40. Petri de Dusburg Chronica...; Di Kronike von Pruzinlant...

41. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden... – S. 454–455; Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden... – S. 47.

42. Bauer H. Peter von Dusburg und die Geschichtsschreibung des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert in Preußen. – Berlin: Verlag Dr. Emil Ebering, 1935. – S. 18.

43. Turpat.

44. Paravīcini W. Die Preußenreisen...

45. DOZA, Codex 787., 251 r.

46. Spekke A. Viduslaiku vizionari un Dante // Dante. Rakstu krājums 600 gadu nāves dienas piemiņai / Dantes svētku komitejas izdevums. – R.:Izglītības ministrijas apgādībā, 1921. – 87.lpp.

47. Kantorowicz E. H. Die zwei Körper des Königs. Ein Studie zur politischen Theologie des Mittelalters. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag G m b H & Co. KG, 1990. – S. 450.

48. Dišlers K. Dante kā politisks domātājs // Dante. Rakstu krājums. – 101–104.lpp.

49. Kantorowicz E. H. Die zwei Körper... – S. 451.

50. Turpat. – 460.lpp.

51. Turpat. – 450.lpp.

52. Голенищев–Кутузов. Примечания // Данте Алигьери. Малые произведения / Издание подготовил И. Н. Голенищев–Кутузов. – Москва, 1968. – С. 614.

53. Kantorowicz E. H. Die zwei Körper... – S. 426.

54. Boockmann H. Der Deutsche Orden... – S.196;
Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden... – S. 47.

55. Eco U. Kunst und Schönheit im Mittelalter. – München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1991. – S. 28;

Ullmann W. Individuum und Gesellschaft... – S. 13.

56. Meyer L. ...

VIII NODAĻA

VĀCU ORDEŅA BRĀĻU SOCIĀLĀS IZCELSMES IETEKME UZ VIŅU MENTALITĀTI

Vācu ordeņa brāļu sociālās izcelsmes izpēte sākās ļoti vēlu. Būtībā tikai pēc Otrā pasaules kara veikti nozīmīgi pētījumi šajā jomā līdz ar pastiprinātas intereses rašanos par viduslaiku sociālo vēsturi vispār. 18. un 19.gadsimtā zinātnieki lielākoties pievērsās politiskās vēstures izpētei, pie tam apgaismības racionālistiskā un 19.gadsimtam raksturīgā nacionālistiskā pieeja neveicināja komplicēto viduslaiku korporāciju sociālās uzbūves izpratni. Vecāko paaudžu baltvācu vēsturnieki Vācu ordeņa brāļus uztvēra kā klasiskus bruņiniekus no Valtera Skota romāniem, vienīgi ar to atšķirību, ka tie atstājuši laicīgās bruņinieku izpriecās un iestājušies garīgā bruņinieku ordenī, lai kalpotu augstākam ideālam – kultūras nešanai Baltijas tautām. Kā izņēmumu šeit var minēt Astafa fon Tranzē–Rozeneka pētījumu "Die ritterlichen Livlandfahrer des 13.Jahrhunderts"¹. Taču šeit galvenā uzmanība koncentrēta uz krustnešu un vasaļu nevis Vācu ordeņa reģionālo un sociālo izcelsmi. Bez tam motīvi, kas pamudināja šos cilvēkus doties uz Livoniju, tēloti ļoti idealizētā veidā. Neatkarīgajā Latvijā sociālā vēsture viduslaiku pētniecībā ieņēma ļoti būtisku vietu, jo bieži trūka citu avotu latviešu tautas vēstures pētniecībai, taču Vācu ordenis šādā griezienā gandrīz nemaz netika aplūkots. Varētu domāt, ka Maskavas uzspiestā vēstures zinātnes pārvērtēšana būtu veicinājusi Vācu ordeņa sociālā aspekta lielāku izpēti, jo marksisms nosaka sociāli ekonomiskās vēstures prioritāti. Taču nekas tamlīdzīgs nenotika, jo oficiālā vēstures zinātne faktiski tika ielikta lielkrievu nacionālisma prokrusta gultā, un pārlietu liela interese par "suņiem–bruņiniekiem" varēja izrādīties kaitīga. Faktiski līdz pat mūsdienām nevēsturnieku aprindās saglabājies

uzskats, ka Vācu ordeņa brāļi bijuši dižciltīgi bruņinieki ar visai agresīvu, taču būtībā viņu kārtai atbilstošu mentalitāti, tādējādi akceptējot 19.gadsimta vācu vēsturnieku un vēstures popularizētāju tēzes, kuras ļoti koncentrētā veidā parādās, piemēram, J.Pederzani-Vēbera grāmatā par Marienburgu². J.Pederzani-Vēbers Vācu ordeņa bruņinieku tēlo kā dižciltīgu vācu izcelsmes jaunekli ar labiem tikumiem un nevainojamu ģērboni³. Pretēju ainu rāda 13. un 14.gadsimta vēstures avoti, kuros ordeņbrāļi bieži apsūdzēti varaskārē, laicīgo interešu dominēšanā pār reliģisko misiju, kā arī nebruņnieciskā uzvedībā un dzīvesveidā. Lai labāk izprastu vēstures avotu un Vācu ordeņa ideoloģisko vērtējumu radīto pretrunu, jāaplūko tā mentalitātes saikne ar ordeņbrāļu sociālo izcelsmi, saistot to ar Svētās Romas impērijas bruņniecības vēsturi vispār. Saskaņā ar Klausa Milicera un Klausa Šolca pētījumiem, Vācu ordenis vienmēr ir bijis korporācija, kurā dominēja ministriāļi un vēlāk zemākā muižniecība⁴. 13. un 14.gadsimta pirmajā pusē – Livonijas atzarojumā tikai 12 no 75 sociāli idenficējamiem bruņinieku brāļiem (16%) piederēja grāfu un dižciltīgo dzimtām. Taču tās nebija saistītas ar lielajām valdnieku dzimtām. Vācu ordeņa Livonijas atzarojumā jau no paša sākuma vairāk bija pārstāvētas mazas, saimnieciski, sociāli un politiski vājas ģimenes. Arī lielākā daļa Livonijas ordeņmestru bija cēlusies no ministriāļiem⁵. Šķiet paradoksāli, bet ministriāļi nebija ne dižciltīgi, ne brīvi cilvēki. Tie bija Vācijas dižciltīgo firstu (karaļa, grāfu), kā arī bīskapu un abatu nebrīvie kalpotāji. Sv. Romas impērijā parasta parādība bija tā, ka dižciltīgie firsti atsevišķiem nebrīviem iedzīvotājiem, kuri dzīvoja to domēnēs, uzticēja svarīgākas funkcijas par zemes apstrādāšanu, piemēram, piedalīšanos karagājienos, domēņu pārvaldi, cietokšņu aizstāvēšanu utt. Šo nebrīvo kalpotāju (ministriāļu) karjera bija pilnīgi atkarīga no viņu kungu labvēlības pretstatā brīvajiem lēņa vīriem, kurus ar viņu senioru saitīja vienīgi lēņa attiecības⁶. Ministriāļu saikne ar bruņniecību ir specifiska

Vācijas feodālisma iezīme. Francijā, sākot ar 13.gadsimtu, katrs bruņinieks bija vienlaikus dižciltīgs un katrs dižciltīgais – bruņinieks, bet Sv. Romas impērijā katrs dižciltīgais gan bija bruņinieks, bet ne katrs bruņinieks – dižciltīgais⁷. Arī ministriālis varēja kalpot savam kungam kā bruņinieks (resp. attiecīgi apbruņots karavīrs), taču tas nebūt nenozīmēja izmaiņas viņa sociālajā statusā. Ar karadarbību un pārvaldi saistīta dzīvesveida praktizēšana, kā arī sevis pieskaitīšana bruņinieku kārtai veicināja ministriāļu pašapziņas augšanu⁸. Pakāpeniski lēņu tiesībām (Lehnrecht) iegūstot lielāku nozīmi pār kalpošanas tiesībām (Dienstrecht), ministriāļi tranformējās par zemāko muižniecību ar mantojama lēņa priēšnoteikumu⁹. Taču 13.gadsimtā šis process vēl nebija noslēdzies¹⁰ (tas noslēdzās tikai gadsimta beigās¹¹).

Neskatoties uz karavīra statusu un augstu dienesta amatu ieņemšanas iespēju, ministriāļu stāvoklis tomēr nebija spīdošs. Salīdzinot ar Franciju, kur nepastāvēja atšķirība starp nodarbošanās veidu un izcelsmi un katrs bruņinieks bija brīvs cilvēks, kurš ar savu senioru bija sastīts tikai ar goda vārdu un lēņa attiecībām¹², Vācijas ministriālis bija personiski nebrīvs cilvēks, kurš par kalpošanu varēja saņemt vienīgi dienesta lēni kā iztikas avotu uz kalpošanas laiku, bez brīva vasaļa tiesībām¹³. Bez tam ministriāļu kārtai bija raksturīgas arī vairākas citas nebrīvības iezīmes. Piemēram, tos varēja pārdot citam kungam un ministriāļi nedrīkstēja stāties laulībā bez kunga atļaujas. Sākotnēji tiem nevarēja būt arī īpašums¹⁴. Bez tam vēl jāņem vērā, ka ministriāļu tiesības ievērojami atšķirās atkarībā no tā, kas bija viņu kungs. Jau Eike fon Repgovs «Sakšu spoguļi» (13.gs.) uzsver kalpotāju (ministriāļu) tiesību lielo atšķirību, atzīmējot, ka katra bīskapa vai abata ministriāļiem ir citas tiesības¹⁵. Grūti pateikt, cik lielā mērā ministriāļi bija apmierināti vai neapmierināti ar savu stāvokli Vācijas viduslaiku sabiedrībā. Taču tikpat grūti to ir pateikt par jebkuru citu viduslaiku kārtu. Noteikti skaidrs, ka daudzi ministriāļi, kuri

pildīja bruņinieku funkcijas, ilgojās kļūt par brīviem lēņa vīriem. Labi zināmi ir slavenā dzejnieka Valtera fon der Fogelveides (ap 1170.–1230.) centieni iegūt pašam savu lēni. Personiskās atkarības negatīvās iezīmes bieži vēl pavairoja grūtā saimnieciskā situācija un lielā ekonomiskā atkarība no sava kunga¹⁶. Viduslaiku sabiedrība ilgu laiku tika uzskatīta par statisku, kurā cilvēki cīnās par sava stāvokļa uzlabošanu, nepārkāpjot (vai nespējot pārkāpt) savas kārtas sociālos ietvarus. Taču vairāki pētījumi liecina arī par pretējiem faktiem¹⁷. Tas kārtējo reizi liecina, cik bīstami ir nekritiski pieņemt kādu klišeju pāgātnes vērtējumā. Spilgts piemērs šai ziņā ir ministriāļu sociālā mobilitāte, sevišķi attiecībā uz Vācu ordeņa vēsturi. Ministriāļiem bija vairākas iespējas uzlabot savu sociālo un sabiedrisko stāvokli. Tie mēģināja iegūt dienesta lēņus no vairākiem kungiem vai rast atbalstu augošajās pilsētās¹⁸. Tie varēja aizbēgt no saviem kungiem un iegūt brīvas lēņa tiesības viņpus Elbas¹⁹. Zīmīgi, ka arī lielākā daļa Livonijas vasaļu 13.gadsimtā bija cēlušies no ministriāļiem²⁰.

Vācu ordeņa locekļu mentalitāte neapšaubāmi bija cieši saistīta ar motivāciju, kura pamudināja šos cilvēkus iestāties ordenī. Šeit jāņem vērā, ka iestāšanās Vācu ordenī bija viena no ministriāļu labākajām iespējām uzlabot savu sociālo un saimniecisko statusu. Tas nebija pārāk grūti izdarāms, jo 13.gadsimta vidū sarakstītajos ordeņa statūtos nav vēl minēti nekādi būtiski uzņemšanas ierobežojumi²¹. Vienīgais ierobežojums bija tas, ka nedrīkstēja uzņemt "nebruņiniekus" bez virsmestra atļaujas. Taču arī šeit bija vērojami izņēmumi²². 14.gadsimta pirmajā pusē virsmestrs Dītrihs fon Altenburgs noteica dižciltīgas izcelsmes nepieciešamību, lai uzņemtu bruņinieku brāļos, taču pieļāva arī izņēmumus²³. 14. un 15.gadsimtā ordenis padarīja grūtākus uzņemšanas noteikumus un beidzot 15.gs. beigās pieprasīja četru dižciltīgu priekšteču uzrādīšanu²⁴.

Iestājoties ordenī un iegūstot bruņinieku brāļa statusu, agrākais nebrīvais kalpotājs kļuva par pilvērtīgu garīgo

bruņinieku – līdzvērtīgu Tempiešu, Hospitāliešu u.c. ordeņu bruņiniekiem. Kādreizējo tiešo atkarību no agrākā kunga jaunajam ordeņbrālīm nomainīja pakļaušanās ordeņa disciplīnai ar tā sarežģīto vadības hierarhiju, taču vielaikus pavērās milzīgas karjeras iespējas. Kļūstot par konventa locekli, ordeņa bruņinieks ar laiku virzījās tālāk pa karjeras kāpnēm, ieņemot "mazā komtura" ("socius"), komtura, fogta vai pat landmaršala un mestra amatu²⁵. Tātad Vācu ordeņa bruņiniekam pavērās iespēja kļūt par kungu pār zemi un cilvēkiem. Ļoti grūti noteikt, kādi motīvi vairāk mudināja ministriāļus iestāties Vācu ordenī – reliģiskie vai laicīgie. Būtu kļūdaini 13. un 14.gadsimta ordeņbrāļu mentalitāti vērtēt no mūsdienu cilvēka ārkārtīgi mobilā sociālā stāvokļa pozīcijām. Tomēr, spriežot pēc vēstures avotiem, šķiet, ka jau 13.gadsimtā viņu diezgan savdabīgā un no kristīgās ticības pamatprincipiem ievērojami atšķirīgā reliģiozitāte būs bijusi cieši saistīta ar izteikti laicīgu motivāciju – centieniem pēc sociālā stāvokļa uzlabošanas un varas iekarotajās Baltijas zemēs. Pētot Vācu ordeņa locekļu sociālās izcelmes ietekmi uz viņu mentalitāti, priekšplānā objektīvi izvirzās ordeņbrāļu mentalitātes laicīgo elementu aplūkošana. Bez tam avotu materiāls, izņemot hronikas, gandrīz nemaz nedot iespēju ielūkoties ordeņbrāļu reliģiskajos motīvos. Šeit vienaikus jāņem vērā, ka lielāko avotu daļu par minēto tēmu veido dažādas pret Vācu ordeni vērtsas sūdzības ar tendenciozu raksturu vai arī pāvesta bullas, kurās veikta attiecīgo sūdzību analīze un doti norādījumi ordenim un tā pretiniekiem. Tādēļ šie avoti jāvērtē ļoti kritiski. Tomēr, balstoties uz tiem, zināmus secinājumus par Vācu ordeņa mentalitāti var izdarīt. Jau ļoti agri – 13.gs. pirmajā pusē – Vācu ordenī līdzīgi, piemēram, Tempiešu ordenim bija raksturīgi dažādi statūtu pārkāpumi un garīgās bruņniecības oficiālajām normām nepiemērota dzīvesveida piekļūšana. Vēstures avoti nesaskan ar mītu par garīgo bruņinieku ordeņu "sākotnējo šķīstību". Piemēram, jau 1221.gadā (tādā pirms Vācu ordeņa apvienošanās ar Zobenbrāļiem) pāvests Honorijus III uzdod

bīskapiem un prelātiem ekskomunicēt atkritušos un laulībā stājušos ordeņbrāļus²⁶. 1227.gadā pāvests Gregors IX visai baznīcai aizliedz uzņemt Vācu ordeņa brāļus, kuri bez atļaujas pametuši ordeni²⁷. Par sankcijām pret nepaklausīgiem un izbēgušiem ordeņbrāļiem raksta vēl pāvests Inocents IV 1224.gadā²⁸ un pāvests Aleksandrs IV 1257.gadā²⁹. Tāpat netrūkst ziņu arī par dažādiem ekscesiem ordeņbrāļu personīgajā sadzīvē. Piemēram, ar 1257.gada 11.jūlija bullu pāvests Aleksandrs IV atļauj Vācu ordeņa priesterbrāļiem attaisnot ordeņbrāļus, kas izraisījuši kautiņus līdz zināmai smaguma pakāpei, kurā vēl var iztikt bez tiešas apelēšanas pie pāvesta palīdzības: "... et excessus, ut praedictum est, adeo gravis existat, quod super eo apostolicae provisionis auxilium debeat implolari fratribus vestris absolutionis beneficium per fratres presbyteros vestri ordinis impendatur"³⁰. Par ordeņbrāļu agresīvu izturēšanos pret garīdzniekiem, pieļaujot pat fizisku izrēķināšanos, uzzinām no kādas citas pāvesta Inocenta IV bulļas, kurā tas atļauj Vācu ordeņa priesterbrāļiem piešķirt absolūcijas žēlastību tiem ordeņa locekļiem, kuri varmācīgi izturējušies pret garīdzniekiem un tādēļ pakļauti ekskomunikācijai – tiklīdz nodarījums ir pienācīgi atlīdzināts: "... qui pro violenta iniectione manuum in religiosas personas et clericos seculares excommunicationis incurrerunt sententiam vel incurrerent, dummodo passis iniuriam satisfaciant competenter, possint iuxta formam ecclesiae absolutionis beneficium impertiri;..."³¹ Mūsdienu cilvēku var pārsteigt šādas mentalitātes nesaskaņas ar tradicionālo priekšstatu par viduslaiku bruņinieku ar tam raksturīgajiem tikumiem. Šāds dzīvesveids nesaskan arī ar garīgās bruņniecības oficiālo izturēšanās kodeksu. Piemēram, Vācu ordeņa statūtos rakstīts, ka ordeņbrāļiem aizliegts sist kristītiem cilvēkiem vai pielietot pret tiem citas varmārcības³². Taču šeit spilgti izpaužas Vācu ordeņa locekļu mentalitātes saikne ar viņu sociālo izcelsmi. Kaut arī no ministriāļiem bija cēlušies tādi izcili dzejnieki kā, piemēram, Volframs fon Ešenbahs un Valters

fon der Fogelveide, lielākā Vācijas ministriāju daļa tomēr atradās ļoti tālu no viduslaiku bruņinieku kultūras un līdz ar to arī "bruņnieciskās mentalitātes" šī termina tradicionālajā nozīmē. Trūcīgie materiālie apstākļi, kas izraisīja problēmas ar apģērba, zirgu un militārā apbruņojuma iegādi, brutālās sadzīves manieres, kurās neiztrūka slepkavības, un dzīves pelēcība drūmajās mūra pilīs uzspieda ministriāju kārtai savu zīmogu³³, kurš nezuda arī, iestājoties Vācu ordeņa rindās. Ļoti spilgti Vācu ordeņa mentalitātes atkarība no tā locekļu sociālās izcelsmes parādās dažādās sūdzībās par Vācu ordeni attiecībā uz viņa konfliktu ar Rīgas arhibīskapu un Rīgas pilsētu 13.gs. otrajā pusē. Daudz vairāk nekā citi garīgie bruņinieku ordeņi Vācu ordenis bija saistīts ar milzīgu teritoriju iekarošanu, pakļaušanu, pārvaldīšanu un kolonizācijas veicināšanu. Šai ziņā bijušajiem kalpotājiem, kļūstot par plašu teritoriju kungiem un pārvaldniekiem, bez formālas "pagānu kristīšanas" daudz aktuālāka bija cita rīcības motivācija, ko savā pētījumā objektīvi atzīmē Georgs Ratlefs: ienaidnieku (un konkurentu) apkarošana, pakļauto iedzīvotāju pārvaldīšana, ka arī iegūtās varas un materiālo labumu baudīšana³⁴. Vispirms tas attiecas uz Vācu ordeni kā korporāciju kopumā. 13.gs. otrajā pusē un 14.gadsimtā ordeņa darbību bez cīņas pret Baltijas tautām raksturo arī cīņa par varu Livonijā. Prūsijā ordenis bija pilnīgs zemes kungs, taču Livonijā viņa stāvoklis bija sarežģītāks. Šeit tas pārņēma bijušā Zobeņbrāļu ordeņa statusu, formāli nonākot Rīgas arhibīskapa un viņa sufraganu tiesas varā un saņemot Livonijas īpašumus no Rīgas arhibīskapa un viņa pakļautajiem bīskapiem kā lēni³⁵. Jau 13.gadsimtā varaskāro ordeni šāda situācija neapmierināja. Konfliktā ar Rīgas arhibīskapiem tas nebija izvēlīgs rīcības metodēs. Par to liecina arhibīskapa Alberta Suerbēra (1254.–1273.) nolaupīšana 1268.gadā, ordeņbrāļiem iebrūkot Mihaela kapellā Rīgā³⁶. Vienlaikus 13.gadsimta nogalē ordenis sāka asiņainu un ilgu karu ar Rīgas pilsētu, kas ilga no 1297. līdz 1330.gadam³⁷. Ļoti zīmīgi Vācu ordeņa patiesā nostāja pret

Rīgas pilsētu parādās kāda komtura ironiskajā piezīmē, ka viņš labāk gribētu no rīdzinieku rokām mirt, nekā tikt no pagāniem nokauts: "Ibi de vestris mallem mori manibus, quam succumbere de paganis"³⁸. Netiešais rīdzinieku un pagānu salīdzinājums liecina arī par ordeņbrāļu attieksmi pret savu "misijas uzdevumu". Būtisks avots, kurā atspoguļojas ordeņbrāļu mentalitāte, ir 1299.gadā³⁹ sastādītais Rīgas pilsētas memorands pret Vācu ordeni⁴⁰. Šeit sniegtas visdažādākās apsūdzības. Minēts, ka ordeņbrāļi viscietsirdīgākajā veidā uzbrukuši Rīgas pilsētai, izmantojot mašīnas, bultas, šķēpus, akmeņus un cīņai pie mūriem domātas aizsardzības ierīces⁴¹. Pie tam ordeņbrāļi saukuši: "kur tagad ir jūsu pāvests!" (...Ubi est nunc papa vester!), tādējādi izrādot nicināšanu par rīdzinieku cerībām uz pāvesta atbalstu. Atsevišķās sūdzībās ļoti interesanti parādās Vācu ordeņa tieksme iespējamo politiskā pretinieka (šajā gadījumā Rīgas pilsētas) sakāvi racionāli izmantot savās saimnieciskajās interesēs. Piemēram, ordeņbrāļi Rīgas pilsoņiem draudējuši, ka tos pakāršot pie karātāvām, bet viņu sievas nordarbināšot malšanas darbos savās dzirnavās: "...civibus comminantes continue eisdem, quod ipsos patibulo suspenderent, ac quod uxores eorum molis suis seu molendinis ad molendum manualiter adaptarent"⁴². Rīgas pilsētas memorandā tiek arī visai tendenciozi uzsvērts, ka ordenis slēdzot tirdzniecības darījumus ar pagāniem par ļaunumu visai Livonijai⁴³. Nav domājams, ka Rīgas pilsēta no šādiem darījumiem būtu vairāk atteikusies. Tomēr Vācu ordeņa brāļu mentalitātes lielo atšķirību no 13.gadsimta priēstatiem par bruņniecību būs pamanījuši arī Rīgas pilsoņi. Rīgas pilsētas memorandā atzīmēts, ka "...minētie mestrs un brāļi, lai gan arī gribot būt cienījami bruņinieki, pretēji bruņniecības pieklājības normām [veic] visus tirdzniecības darījumus, pat gluži kā sīktirgotāji visnicināmāko (zemāko) tirdzniecības darījuma veidu piekopj, augļus, kāpostus, rutkus, sīpolus un citus tiem līdzīgus [produktus – K.K.] pārdodami": "Item ponitur quod dicti magis-

ter et fratres, cum milites reputari et esse velint, contra militarem docentiam mercationes omnes, immo tanquam penestici (reventores) vilissimum genus mercationis exercent, poma, caules, raphanum, cepe et alis his similia vendentes"⁴⁴. Ordeņbrāļu materiālās un militāras vajadzības, kā arī izteikti laicīgie motīvi viņu rīcībā, ko vēl pastiprināja Vācu ordeņa nesaudzīgā konkurence ar Livonijas bīskapiem, noteica viņu bieži vien niciošo attieksmi pret oficiālo baznīcas kultu kā tādu. Uzskatāmu, kaut arī iespējams pārspīlētu, liecību par to sniedz Sāmsalas bīskapa un viņa kapitula memorands pret ordeni no 1299.gada augusta⁴⁵. Šeit minēts, ka mestrs un ordeņbrāļi Sāmsalas bīskapijas diocēzē sagrāvuši vairākas baznīcas, izlaupijuši altārus, iznīcinājuši Dieva un Sv.Marijas attēlus, nodedzinājuši hospitāļus un praktizējuši lielāku tīrāniju kā neticīgie: "Item quod dicti magister et fratres in illa terra plures ecclesias destruxerunt manu armata et destrui fecerunt, altaria spoliarunt, imagines Dei et b.Mariae confregerunt, hospitalia seu xenodochia combusserunt, et ibidem tyramnidem exercere praesumerunt maiorem, quam facerent infideles"⁴⁶. Savukārt Sāmsalas bīskapa katedrāli, kur piekoptas baznīcas ceremonijas un noturēti dievkalpojumi, tie pārvērtuši par cietoksni, nostiprinot to ar jauniem nocietinājumiem, no kurienes viņi daudz ļaunus briesmu darbus izdarījuši: "Idem de ecclesia cathedrali Osiliensi, in qua Divinus cultus et Divinum officium consuevit, castrum fecerant, et novis propugnaculis firmaverant, de quo multa mala immania commiserunt et committunt..."⁴⁷ Jau 19.gadsimtā uz laicīgu motivāciju ordeņbrāļu rīcībā norādīja Georgs Ratlefs⁴⁸. Pēc Otrā pasaules kara, kad beidzās izteikti politizētā pieeja Vācu ordeņa vēstures izpētei, to atzinuši vairāki autori, sevišķi attiecībā uz 14.gadsimtu, atzīmējot, ka šajā laikā Vācu ordenis kļuvis par "zemākās muižniecības patversmi". Taču būtiski, ka iestāšanās Vācu ordenī dažkārt bija atkarīga no visai pragmatiskiem aprēķiniem jau 13.gadsimtā, par to liecina pāvesta Aleksandra IV bulla 1258.gada 22.novembrī, kur teikts, ka Vācu ordeņa

priesteri ordeņbrāļiem ar zināmiem nosacījumiem var atlaist simonijas grēku⁴⁹. Daži vācu vēsturnieki, kuri atzīst sociālā statusa uzlabošanas tieksmes, ģimeņu sakarus u.tml. motīvus kā iestāšanās iemeslus Vācu ordenī, vienlaikus uzsver arī reliģisko motivāciju ordeņbrāļu rīcībā (cerību saņemt grēku atlaidi utt.)⁵⁰. Ļoti grūts uzdevums ir reliģiskās un laicīgās motivācijas proporcijas noskaidrošana ordeņbrāļu rīcībā. Atgriezies 13. vai 14.gadsimtā un pilnībā iejusties ministeriāļu mentalitātē mūsdienai cilvēkam vairs nav iespējams. Pašpārliecinātu secinājumu izdarīšana šādā jautājumā tikai kārtējo reizi beigtos ar jaunu klišeju radišanu attiecībā uz viduslaiku vēsturi. Vienlaikus nav pieņemams arī baltvācu vēsturnieku un publicistu radītais "apzinīgo Dieva karavīru" tēls, kuru vēlāk nekritiski akceptēja pat liela latviešu sabiedrības daļa, atzīstot, ka ordeņbrāļu galvenais mērķis esot bijis "svešās ticības atnešana".

Lasot «Atskaņu hroniku» un vienlaikus daudzās sūdzības par ordeņbrāļiem, rodas pilnīgi atšķirīgi Vācu ordeņa vērtējumi. Tas pats attiecas uz 14.gadsimtu, salīdzinot Dusburgas Pētera hroniku un Vācu ordeņa statūtu pielikumus. Dusburgas Pētera hronikā uzsvērtā ordeņbrāļu reliģiskā pārliecība par cīņas mērķi un minēti dažādi piemēri no "dievbijīgo brāļu" dzīves. Turpretī statūtu pielikumi liecina par ordeņbrāļu karjeristiskajām tieksmēm, neuzticību, varaskāri, personīgajām ambīcijām utt. Pie tam šeit var skaidri saskatīt zemākās muižniecības sociāli noteikto motivāciju viņu rīcībā. Piemēram, ordeņmestra Braunšveigas Lutera likumos (1331.–1335.) rakstīts:

"4. Mēs arī nosakām, ka neuzticīgie brāļi, kuri piesavinājušies ordeņa īpašumu, tik ilgi nedrīkst tikt pieņemti ordenī, kamēr tie ordeņa īpašumu atkal atdod"⁵¹.

Savukārt Altenburgas Dītriha likumos (1335.–1341.) lasām:

"2. Mēs arī nosakām, ka turpmāk nevienam brālim nedrīkst piešķirt balto apmetni, ja viņš nav tā cienīgs vai arī tam

neatbilst viņa izcelsme⁵².

"3. Mēs arī nosakām, ka brāļiem, kuri negrib pildīt dienestu amatā, kurā tie ir uzņemti, ko viņi bija svinīgi solījuši, jādod ūdens un maize (resp. jātur pie ūdens un maizes – K.K.) pēc ordeņa paraduma tik ilgi, kamēr tie pilda savu pienākumu saskaņā ar viņu priekšnieku un brāļu vēlēšanos..."⁵³

"4. Mēs arī nosakām, ka šie ordeņa neuzticamie brāļi balejās, kurās tie atrodas, ir jāķer un jāliek cietumā..."⁵⁴

14.gs. otrajā pusē sarakstītajos Kniprodes Vinriha likumos jau atspoguļojas slepenu savienību veidošana ordeņbrāļu starpā un pavisam nemaskēta tiekšanās pēc ordeņa amatiem:

"1. Ka neviens brālis nedrīkst ar kādu citu noslēgt savienību, ne ar zvērestu, ne solījumu, ne kādā citā veidā. Ka tie nedrīkst savstarpēji ielaisties nevienā lietā. Ja tiek atklāts, ka kāds to ir darījis, tas pēc ordeņa paraduma jāiesloga cietumā līdz lielajam kapitulam⁵⁵.

2. neviens brālis arī nedrīkst pats vai kopā ar saviem draugiem, vai pēc priekšnieka ("heren", "herren") lūguma (pavēles) ("bede" "bete") uz kāda amata ieņemšanu pastāvēt vai pēc kāda amata tīkot. Ja tiek atklāts, ka kāds tā ir rīkojies, tam nedrīkst vairāk uzticēt nekādu amatu un tas ir jānosūta tālu prom no viņa draugiem, lai tam vairs nebūtu nepieciešamība līdzīgi rīkoties. Sekojošais stingri jāievēro visos laikos un jāieraksta statūtos pie likumiem⁵⁶. Nekāda reliģiska motivācija šādā ordeņbrāļu rīcībā nav pamanāma. Sekojošais avotu materiāls arī neliecina par reliģiozitātes dominēšanu viņu mentalitātē. Fakts, ka sankcijas pret minētajiem pārkāpumiem tika noformulētas atsevišķos likumos, liek domāt, ka šādi pārkāpumi bija plaši izplatīti. Ar ko tādā gadījumā izskaidrot ordeņbrāļu ideāli reliģiskā dzīvesveida cildinājumu Vācu ordeņa hronikās, kurš, pie tam, izpušķots ar dažādiem piemēriem? Jāņem vērā, ka Vācu ordeņa hroniku rakstītāji bija paši ordeņa locekļi un viņu mērķis bija radīt ideoloģisku pamatojumu Vācu ordeņa darbībai. Bez tam atsevišķas hronikas, kā, piemēram, «Atskaņu hronika» un

«Jerošina hronika» kalpoja regulārai priekšālasīšanai ordeņbrāļu ēdienreizēs cīņas gara veicināšanai⁵⁷. No šī viedokļa hronikās tēlotais ordeņbrāļu dzīvesveids un rakstura īpašības galvenokārt jāuztver kā viņu ideoloģijas, nevis mentalitātes liecība, kur izmantojams cita rakstura avota materiāls. Tas, protams, nenozīmē, ka Vācu ordeņa locekļiem vispār nepiemita reliģiozitāte vai reliģiska pārlicība. Tāpat kā jebkuram citam cilvēkam tiem bija savi priekšstati par esamību, kuros reliģija noteikti ieņēma zināmu vietu. Taču šī reliģiozitāte acimredzot vairāk lidzinājās ģermāņu mitoloģisko priekšstatu un Vecās Derības Makabeju kareivīgo ideālu sinkrētismam, nevis "kristīgajai ticībai", par ko to bieži vien apzīmē vēsturnieki. Bez tam ministriāļiem (un vēlāk zemākai muižniecībai) raksturīgā sociālā ambiciozitāte un brutalitāte neliecina arī par viduslaiku bruņniecības ideālu realizāciju Vācu ordeņa praksē. Hronikās paustajā ideoloģijā tie gan ieņem noteiktu vietu. Zināmā mērā tie parādās arī vietējo Baltijas tautu kaujasspēju un varonības atziņā⁵⁸. Taču Vācu ordeņa bruņniecības "cēlo īpašību" cildinājums redzams vienīgi pašu ordeņa locekļu sarakstītajos darbos. Tikpat kā nekad tas neparādās Livonijas un Prūsijas bīskapu un pilsētu sastādītajos dokumentos. Atsevišķos gadījumos Vācu ordeni cildinājuši pāvesti savās bullās, taču šeit ir runa vienīgi par šo korporāciju kopumā sakarā ar Romas baznīcas centieni atbalstīšanu. Vienlaikus gan jāatzīmē, ka Vācu ordenis šai ziņā nebija izņēmums. Bruņinieku ideāli tīrā veidā ne tikai Baltijā, bet arī visā Eiropā, palika vienīgi ideālu līmenī. Tas attiecas arī uz garīgajos ordeņos apvienoto bruņniecību. Ar izņēmumiem, protams, jāreķinās. Zīmīgi, ka tieši no Vācijas ministriāļu vidus, kuriem bruņinieku ideālus praksē bija daudz grūtāk realizēt nekā viņu franču amata brāļiem, nāca viskonsekventākie un teoloģiski dziļākie bruņinieku ideālu pamatotāji⁵⁹, kas droši vien izskaidrojams arī ar viņu opozīciju pastāvošajai realitātei. Taču kopumā bruņinieku ideāli palika nesasniedzami, tāpat ka Svētais Grāls, ar kura meklēšanu nodar-

bojās franču trubadūri, truveri un vācu mīlestības dziesminieki.

1. Transehe-Roseneck A.v. Die ritterlichen Livlandfahrer des 13.Jahrhunderts. Eine genealogische Untersuchung / Hg. von W.Lenz. – Würzburg: Holzner-Verlag, 1960. – 120 S.
2. Pederzani-Weber J. Die Marienburg. Deutschlands erste Kulturstätte im Osten. – Berlin: Verlag von Wilhelm Friedrich Nacht, 1886. – 147 S.
3. Turpat. –30.lpp.
4. Milicers K. Bruņinieki Vācu ordeņa Livonijas atzarā: 1237–1562 // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1994. –Nr.3. – 52.lpp.;
Scholz K. Beiträge...
5. Ritterbrüder im livländischen Zweig...
6. Winter J.M. Rittertum, Ideal und Wirklichkeit. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1979. – S.10.
7. Turpat. – 9.lpp.
8. Borst A. Das Rittertum im Hochmittelalter. Idee und Wirklichkeit // Das Rittertum im Mittelalter / Hg. von Arno Borst // Wege der Forschung. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976. – Bd.349. –S. 230.
9. Bosl K. Frühformen der Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. – München, Wien: R.Oldenburg Verlag, 1964.– S.315.
10. Borst A. Das Rittertum... –S.230.
11. Fleckenstein J. Die Entstehung des niederen Adels und das Rittertum // Herrschaft und Stand. Untersuchungen zur Sozialgeschichte im 13. Jahrhundert / Hg. von Josef Fleckenstein. –Göttingen:Vadenhoeck & Ruprecht, 1977. – S.37.
12. Borst A. Das Rittertum... –S.227.
13. Bosl K. Frühformen... – S.312.
14. Turpat;
Mortimer R. Knights and Knighthood in Germany in the Central Middle Ages // The Ideals and Practice of Medieval Knighthood: Papers From the First and Second Strawberry Hill Conferences / Ed. by Harper-Bill Ch. and Harvey R. – Suffolk: The Boydell Press, 1986. –P.93.
15. Eike von Reggow. Der Sachsenspiegel / Hg. von Clausdieter Schott. – Zürich: Manesse Verlag, 1984. – S.312.
16. Borst A. Das Rittertum... –S.231.
17. Bosl K. Frühformen...
18. Fleckenstein J. Die Entstehung... – S.37.
19. Borst A. Das Rittertum... –S.231.
20. Transehe-Roseneck A.v. Die ritterlichen... – S.9.
21. Milicers K. Bruņinieki... – 47.lpp.;
Perlbach M. Die Statuten...

22. Scholz K. Beiträge... – S.393.
23. Milicers K. Bruņinieki... – 47.llp
24. Turpat.
25. Dragendorff E. Über die Beamten des Deutschen Ordens In Livland während des 13.Jahrhunderts. – Berlin: Goedecke & Gallinek, 1894. – 103 S.; Klocke Fr.v. Westfalen und Nordosteuropa. – Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1964. – S.30.–31.
26. Die Urkunden des Deutsch- Ordens- Centralarchives...– Quelle 61 / (a 53). – S.20.
27. Turpat. – Quelle 114 / (a 92). – S.34.
28. Turpat. – Quelle 181 / (a 148). – S.52.
29. Turpat. – Quelle 304 / (a 254). – S.80.
30. LUB. – B.1. – Quelle CCCVII. – Sp. 394.
31. LUB. – B.1. – Quelle CCCXXXV. – Sp. 424.
32. Perbach M. Die Statuten...
33. Arnold B. German Knighthood... – P.99.
34. Rathlef G. Das Verhältniss des livländischen Ordens zu den Landesbischöfen und zur Stadt Riga im dreizehnten und in der ersten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts. – Dorpat: Druck u. Verlag von Schnakenburg's litho- u. typogr. Anstalt, 1975. – S.143–144.
35. Transehe-Roseneck A.v. Zur Geschichte des Lehnwesens in Livland. Theil I. Das Mannlehen // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est-und Kurlands. – Riga, 1903. – Bd.18. – S.7.
36. Goetze P.v. Albert Suerbeer, Erzbischof von Preußen, Livland und Ehstland. – St. Petersburg: Buchhandlung von W.Graff. – S.105.
37. Caune M. Rīgas pilsētas ...
38. LUB. – B.1. – Quelle DLXVII. – Sp. 709.
39. Memoranda sarakstīšanas laiks nav precīzi zināms.
40. LUB. – B.1. – Quelle DLXXXV. – Sp. 744–750.
41. Turpat. – Sp.749.
42. Turpat.
43. Turpat. – Sp.750.
44. Turpat.
45. LUB. – B.1. – Quelle DLXXXVI. – Sp. 750–755.
46. Turpat. – Sp.753.
47. Turpat. – Sp.754.
48. Rathlef G. Das Verhältniss... – S.143.
49. Die Urkunden des Deutsch- Ordens- Centralarchives...– Quelle 792/ (a 686). – S.206.
50. Rüdebusch D. Der Anteil Niedersachsens... –S.237–238;
Scholz K. Beiträge... – S.396–397.

51. Perbach M. Die Statuten...– S.148.
52. Turpat. –149.lpp.
53. Turpat.
54. Turpat.
55. Turpat. –153.lpp.
56. Turpat.
57. Būtībā tas attiecas uz Vācu ordeņa literatūras liekāko daļu. Sk.: Caliebe M.Hester...–VII llp.
58. Piemēram, «Atskaņu hronikā» un Marburgas Vīganda hronikā.
59. Kā piemēru var minēt Volframa fon Ešēnbaha eposu «Parcivals».

IX NODAĻA

PAGĀNISMA ELEMENTI VĀCU ORDEŅA MENTALITĀTĒ

Pētot Vācu ordeņa mentalitāti, noteikti jāņem vērā tai raksturīgie pagānisma elementi. Vispirms jājautā, kāpēc vēstures zinātnē šis jautājums tik maz aplūkots? Varbūt to var izskaidrot ar kristīgās ticības un baznīcas oficālā kristīšanas rituāla identificēšanu. Šādā skatījumā ordeņbrāļi tiešām nebija "pagāni", tāpat kā vietējās Baltijas tautas, kuras "kristījās" 13.gadsimtā. Kādēļ tad daudzi zinātnieki norādījuši uz Baltijas tautu, piemēram, latviešu pagānisma paliekām pēc oficālās kristīšanās?

Raugoties uz pāgātņi caur katra attiecīgā laikmeta ideoloģiju, klišeju un aizspriedumu prizmu, vēsturniekiem bija grūti iedziļināties kādas viduslaiku kārtas vai institūta komplicētajā pasaules izjūtā. Vecāko paaudžu baltvācu vēsturnieki nemaz nedomāja meklēt pagānisma elementus "kultūras un kristietības nesējos". Latviešu vēsturnieki un publicististi savukārt, protestējot pret kultūrtrēģisma teoriju, bieži vien nekritiski pārņēma baltvācu zinātnieku vēstures interpretāciju, uzsverot «svešās ticības» varmācīgo ieviešanu, bet neiedziļinoties pašu "ticības nesēju" pasaules uzskatā. Pēc Otrā pasaules kara Maskavas diktētais Baltijas reģiona pagātnes traktējums arī neveicināja "suņu-bruņinieku" vēstures pētniecību. Neskatoties uz minētajām grūtībām, mūsdienų vēsturnieku rīcībā ir liels avotu un pētījumu klāsts par Vācu ordeni, kas ļauj dziļāk ielūkoties šīs garīgi militārās korporācijas mentalitātē.

Ļoti interesantas liecības par Vācu ordeņa locekļu savdabīgi pagānisko reliģiozitāti sniedz Vecākā Livonijas atskaņu hronika¹. Šai ziņā tā ir unikāls vēstures piemineklis arī

tad, ja autors šeit pauž vienīgi savu individuālo pasaules izjūtu, jo hronika bija domāta publiskai lasīšanai un viņas saturs acīmredzot tika akceptēts. Hronikā, piemēram, lasām, ka pēc sekmīga sirojuma Lietuvā ordeņbrāļi ziedojuši Dievam zirgus un ieročus² pateicībā par panākto uzvaru:

2669 "des wart gelobet Jhesus Crist,
der al der werlde ein loser ist:
er was wol der eren wart.
beide wapen unde pfert
die teilte man gliche.
gote in himelriche
wart sin teil behalden"³.

Tas pats teikts arī par kādu citu ordeņbrāļu sirojumu Lietuvā (Žemaitijā) kopā ar krustnešiem. Pēc laimīgas atgriešanās no sirojuma daļa no bagātīgā laupījuma tiek novēlēta Dievam:

3400 "... der meister gab vil drate
des roubes unserm herren teil,
wen er hatte in gegeben heil.
sines teiles was er wert:
man gab im wapen unde pfert"⁴.

Acīmredzamas ir paralēles ar paša «Atskaņu hronikas» autora aprakstītajām vietējo Baltijas tautu (piemēram, žemaišu) parašām. Citējot kādu šķietamu žemaišu priesteru runu, hronists atzīmē, ka tas ieteicis ziedot dieviem bruņas, zirgus un vīrus, tos sadedzinot:

4697 "die gote die sint wol wert,
daz man brunjen und pfert
und ouch rische man da mite
burne nach unser site"⁵.

Par to, ka ordeņbrāļi līdzīgi žemaišiem būtu likuši cilvēkus Dieva upursārtā, «Atskaņu hronikā» nav nekādu ziņu. Tādu interesantu liecību par kāda ordeņbrāļa sadedzināšanas mēģinājumu sniedz Franciska de Moliano nopratināšanas

protokoli (1312.g.). Saskaņā ar šo avotu, Livonijā klīdušas valodas, ka ordeņbrāļi gribējuši sadedzināt kādā kaujā smagi ievainoto brāli Gotfrīdu. Taču, pateicoties kāda noviciāta brāļa un citu ordeņa locekļu lūgumiem, tas novērsts, un pēc izveseļošanās Gotfrīds vēlāk kļuvis par Livonijas mestru: "...quod, cum frater Gotthifredus, qui(a) postea fuit factus magister fratrum in Lyuonia, fuisset in quodam conflictu vulneratus, confratres sui eum voluerunt comburere..."⁶ Iespējams, ka šeit domāts Gotfrīds no Rogas (Gotfrid von Rogga), kurš bija Livonijas mestrs 14.gs. sākumā⁷. Varbūt ordeņbrāļi šādā brutālā veidā gribēja atbrīvoties no ievainotā biedra dziedināšanas pienākuma. Tomēr tādā gadījumā tie varēja viņu vienkārši nogalināt. Kādēļ vajadzēja to dzīvu sadedzināt?

Kaut arī par šo gadījumu no citiem avotiem nekas nav zināms⁸, tomēr tas nav vienīgais aizrādījums uz ordeņbrāļu piekopto pagānismu, par ko liecina 14.gadsimta avoti, kas radušies Livonijas mestru un Rīgas arhibīskapu konfrontācijas rezultātā. Piemēram, pāvesta Klemensa V 1310. gada 19.jūnija bullā, saskaņā ar kuru Brēmenes arhibīskapam Johanam, Ravennas domkungam un pāvesta kapelānam Milānas Albertam bija jāveic izmeklēšana attiecībā uz Vācu ordeni, minēts, ka ordeņbrāļi, sekojot pagānu rituālam, sadedzinājuši savus ievainotos karabiedrus, iekams tie paspējuši nomirt: "Pessimum etiam ritum eorundem paganorum sectantes cofratres suos, si quos contingit interdum in hostili congressu vel conflictu aliquo vulneribus sauciari, contra morem eiusdem fidei orthodoxe prius quam expirent, impietate quadam sevissime feritatis extinguunt eorum corpora flammaram incendio concremando"⁹. Arī Vartberges Hermaņa Livonijas hronika sniedz ziņas par ordeņbrāļu piekopto kritušo karavīru sadedzināšanu. Livonijas landmaršala Robina fon Elcena organizētā karagājiena laikā uz Lietuvu lietuvieši nogalinājuši 25 ordeņbrāļus, kurus paši ordeņa locekļi pēc tam kaujas laukā sadedzināja: "Mane facto lantmarscalcus /cum suis/ invenerunt corpora cesa nuda spolia-

ta, que conflagrarunt ulterius procedentes"¹⁰. Jāņem vērā, ka, saskaņā ar mācību par miesas augšāmcelšanos, baznīca asi vērsās pret mirušo sadedzināšanu. Šīs atšķirības apbedīšanā pat tika uztvertas kā būtiska ūdensšķirtne starp "kristietību" un "pagānismu"¹¹. Bez tam ievainoto un mirušo sadedzināšana bija pretrunā ar Vācu ordeņa statūtiem, kur vienozīmīgi teikts, ka slimie ordeņbrāļi jākopj un mirušie jāapglabā: "Die in disen spitalen, zu welcher cit ez ist, in dem tage vor vespere sterbent, die mac man zuhant begraben, ob ez den pflegeren gevellet, die aber nach vespere sterbent, die beheltet man uber nacht nach der prime des anderen tages zu begrabene..."¹²

Kaut arī Vācu ordenis stingri noraidīja visus apvainojumus pagānismā, tomēr Franciska de Moliano veiktās nopratināšanas laikā tās daļēji apstiprināja izmeklēšanas liecinieki, un sūdzības palika spēkā. 1324. un 1336.gadā tika dota stingra pāvesta pavēle nesadedzināt ievainotos biedrus un vēlāk apbedīt tos baznīcu kapsetās, kā arī nepieņemt pareģošanas un vārdošanas: "Ceterum ne fratres vestros in conflictu vulneratos, antequam expirent, interimatis, nec eorum corpora concrematis sub poenis, in talia exercentes a canone promulgatis et quod auguria et sortilegia seu divinationes non exerceatis, sed haec per statuta, in vestris capitulis – tacienda, fieri prohibeatis"¹³.

Ziņas par ordeņbrāļu piekoptajiem pareģošanas rituāliem sniedz Franciska de Moliano nopratināšanas protokoli. Piemēram, cisterciešu mūks Jakobs no Vestfāles apgalvo, ka dzirdējis stāstām kādu ordeņbrāli, kurš, apskatīdams sivēna lāpstas kaulu, pareģojis citiem ordeņbrāļiem nākotni un tos interesējis šīs zilēšanas iznākums: "...dixit, quod audivit dici, quod quidam frater de ordine eorundem fratrum hospitalis respiciens in osse scapule cuiusdam porci pradixit fratribus aliis quedam futura, que postmodum contigerunt, ut ille frater predixerat"¹⁴. «Atskaņu hronikā» tēlota lietuviešu valdnieka Lengevīna zilēšana ar lāpstas kaula palīdzību. Zīmīgi, ka pats hronists akceptē Lengevīna zilēšanas spēju un tic tai:

3027 "daz bein hat manchem sint gelogen.

Lengewin was doch unbetrogen..."¹⁵

Aprakstot ordeņbrāļu un kuršu apvienoto karagājienu uz Griezes pili, «Atskaņu hronikas» autors uzsver, ka karaspēks jau iepriekš nojautis šī uzbrukuma veiksmīgo noslēgumu, jo sakaņā ar ticējumu, tiem laimi pareģojusi putna dziesma:

7229 "sie waren algemeine vro

und ir mut der stunt also,

daz ez in solde wol ergan.

in viel vil dicke wol ir span,

ir vogel in vil wol sanc:

so pruveten sie, daz in gelanc"¹⁶.

Kā var secināt no šī vēstījuma, putna dziesmā ieklausījušies ne tikai sabiedrotie kuršu karavīri, bet ordeņa karaspēks kopumā¹⁷.

Vilhelms Mannharts sūdzības par Vācu ordeņa piekoptajiem pagāniskajiem rituāliem Baltijā atzīst par visumā pamatotām. Pēc viņa domām, Vācu ordeņa robuste kalpotāji daudz ko varēja pārņemt no vietējām Baltijas tautām, ņemot vērā, ka arī ordeņa karaspēku veidojošie libiešu, latgaļu un igauņu pulki vēl ilgi saglabājuši savas tradīcijas¹⁸. Nav šaubu, ka vācu ienācēju un vietējo Baltijas tautu sabiedrības modeļu kompresijas rezultātā vairākas kultūras iezīmes tika abpusēji pārņemtas. Iespējams, ka sākotnēji tas daudz lielākā mērā attiecās uz ienācējiem, kuri pieskaņojās vietējam saimniekošanas veidam, teritoriālam iedalījumam un aizsardzības sistēmai, tos būtībā neizmēģinot¹⁹. Vietējās Baltijas tautas vēl ilgi saglabāja savu tradicionālo sabiedrību un kultūru, ieskaitot pagānisko reliģiju, kura atsetvišķos momentos neatšķīrās no ordeņbrāļu reliģiskās mentalitātes. Jau Indriķa un Atskaņu hronikas sniedz ziņas par vietējo tautu lielo nozīmi biskapa un ordeņa karaspēkā. Bartolomeja Honekes hronika sniedz informāciju par patstāvīgām vietējo karavīru akcijām 14.gadsimtā²⁰. Nevācu karavīri piedalījās nevien ordeņa sirojumos ārpus Livonijas, bet atradās ordeņa piļu garnizonos, pie tam pierobežas garnizonos

tie bija pārsvarā pār ordeņbrāļiem²¹. Vietējo tautu pārstāvji devās izlūku un ziņnešu gaitās (t.s. lauksargi – "wartlude"²²). Bez tam arī nevācu vasaļu un brīvnieku obligāts pienākums bija piedalīties ordeņa kara gaitās²³. Vismaz 13.gadsimtā vietējo tautu pārstāvjiem bija noteikti iespējams iegūt arī ordeņa bruņinieku statusu. Šādā gadījumā tie varēja nomainīt savus iepriekšējos vārdus pret citiem. Tādēļ, lasot avotos vāciskus bruņinieku vārdus bez raksturīgās dzimtas norādes, mēs vēl nebūt nevaram izdarīt secinājumus par šo bruņinieku vācisko izcelsmi. Vēl joprojām turpinās diskusija par kādu Ikemele (13.gs.) un Johana Koninga (15.gs.) vietējo izcelsmi (abi bija ordeņa bruņinieki). Vācu ordeņa kalpotāju vidū Baltijas vietējo tautu procents varēja būt diezgan augsts. Par to liecina pēckara izrakumi Livonijas ordeņzara pilīs, kur blakus dažādiem izstrādājumiem no Rietumu zemēm atrod diezgan daudz tādu senlietu, kas raksturīgas tieši vietējiem iedzīvotājiem (darba rīki, ieroči, rotas, sadzīves priekšmeti)²⁴. Par vietējo kalpotāju dzīvi ordeņa pilīs netieši liecina arī apbedījumi, kas atsegti pie vidus laiku pilīm esošajās kapsētās²⁵.

Ļoti savdabīga situācija bija arī senajā Prūsijā. Šeit noteiktu statusu ordeņa hierarhijā ieņēma tā sauktie vitingi (senprūšu lēņa vīri un sacelšanās laikā uzticīgie prūši), kuri kļuva par dažādiem ordeņa ierēdņiem. Cietokšņos, kuru garnizonus tie veidoja, atradās pat speciāls "vitingu galds", pie kura, tie ēda kopā ar citiem ordeņa kalpotājiem. Vitingiem bija arī speciāls apģērbs²⁶.

Protams, ka vietējie Baltijas tautu pārstāvji pilnībā neatteicās no savām tradīcijām un pasaules uzskata, iekļaujoties dažādās ordeņa struktūrās. Saglabājot savas īpatnības, tie neapšaubāmi ietekmēja arī citu Vācu ordeņa locekļu mentalitāti. Zīmīgi, ka pat krusta karu ideoloģijas piesātinātā Dusburgas Pētera hronika sniedz ziņas par kāda senprūšu karavīra (ordeņa dienestā) veikto kara pareģojumu ar Poliju, kuru pats hronikas autors akceptē. Šajā pareģojumā jūtams senprūšu mentalitātes

un viduslaiku katolicisma sinkrētisms. 1329.gadā kāds prūšu izcelsmes sargs Gerdavas pilī pieredzējis pārkonu un zibeni, pēc tam ieraugot gaisā neskaitāmus vīrus ar zobeniem. Vēlāk pamanījis ļoti spožu gaismu četrās debess pusēs, kuras vidū atradies mirdzošs krusts utt.: "...audivit tonitrua et coruscaciones et posthec vidit in aere innumeros viros enses evaginos vibrare; deinde vidit lucem maximam in quatuor plagis terre et in medio lucis crucem fulgidam..."²⁷

Daudz dziļāk pagāniskie elementi Vācu ordeņa mentalitātē izpaužas šķietami reliģiskajos atribūtos: veidā, kādā tiek cildināti Dievs un Svētā Marija. «Atskaņu hronika» šeit atkal ir uzskatāms piemērs. Ēriks Kristiansens atzīmē, ka «Atskaņu hronikā» Dievs parādās kā bargs kungs, kuru interesē militārās lietas, bet Svētā Marija ieņem kara dievietes vietu²⁸. Līdzīgu domu savā publikācijā izteicis arī Harmūts Kūglers²⁹. No vienas puses, šeit var saskatīt paralēles ar viduslaiku bruņniecības pasaules uzskatu, kur Dievs tika uztverts kā debesu ķēniņš un sabiedrības hierarhiskās struktūras augstākais loceklis – augstākais lēņa un kara kungs³⁰. Taču Vācu ordeņa specifiskā attieksme pret nekristīto Baltijas tautu reliģiskajiem priekšstatiem liek domāt par daudz arhaiskāka senģermāņu pasaules uzskata nozīmi ordeņbrāļu mentalitātē. «Atskaņu hronikā» Vācu ordeņa un nekristīto Baltijas tautu cīņa tēlota kā līdzvērtīgu pretinieku sadursme, atzīstot gan Dieva un Svētā Marijas, gan "pagānu dievu" spēju ietekmēt notikumu gaitu. Piemēram, aprakstot lietuviešu sirojumu Sāmsalā, hronikas autors tic Pērkona sniegtajai palīdzībai sirotājiem, atzīstot, ka tas veicinājis jūras aizsalšanu:

1434 "zu Swurben vuren sie ubir se,

daz ist ganant daz Osterhap,

als ez Perkune ir apgot gap

daz nimmer so hart gevros"³¹.

Līdzīgi arī kristiešu Dievs ordeņbrāļiem visādi palīdz karā un sirojumos. Šāda spiritualitāte cieši saistīta ar senģer-

māņu uzskatu par dievu tiešo iejaukšanos kara gaitā. Tas labi redzams vēl skandināvu sāgās. Taču arī pēc oficiālā kristietības rituāla ieviešanas viduslaiku cilvēks neatteicās no tradicionālās reliģijas izpratnes. Piemēram, "Sāgā par Sverriru", kura veltīta 12.gs. un 13.gs. sākuma notikumiem Norvēģijā, tēlota epizode, kurā konungs Sverrirs pateicas Dievam, Svētajai Marijai un Svētajam Olafam par kaujā iegūto uzvaru³². Savukārt senvācu eposā «Kudrūna» vecais karavīrs – varonis Vate apgalvo, ka arī Dievs neatsakās no spēka pielietošanas, ja tas ir nepieciešams³³. Eposā arī uzsvērts, ka grūti klājas kaujā tiem, kurus Dievs atstājis³⁴. Turpretī varonīgiem cīnītājiem Dievs var piešķirt slavu un godu³⁵. «Nibelungu dziesmā» Bernes Dītrihs pēc savu karavīru nogalināšanas gaužas, ka Dievs ir viņu aizmirsis³⁶ utt. «Atskaņu hronikā» bruņinieki pateicas Dievam pēc veiksmīgi nobeigtas kaujas³⁷ un pat pēc asiņainas soda ekspedīcijas³⁸. Arī pirms cīņas tie lūdz Svētā Marijas palīdzību: "helf uns Sancta Maria zu vromen!"³⁹ Šādā karadarbības tēlojumā grūti saskatīt pat Vecajam Testamentam raksturīgo didaktisko nostāju vai Aurēlija Augustīna duālismu par Dieva bērniem un velna kalpiem, kas tik ļoti ietekmēja viduslaiku eiropieša pasaule uzskatu. Šai ziņā «Atskaņu hronika» būtiski atšķiras, piemēram, no «Indriķa hronikas». Te vairāk varētu runāt par "kara demokrātijas" laika mentalitāti.

Senajiem ģermāņiem Dievs (dievi), pirmkārt, bija vēstures gaitas un sevišķi karadarbības ietekmētājs, nevis tikumisko principu noteicējs⁴⁰. Pie tam savu saikni ar Dievu senie ģermāņi uztvēra kā karadraudzes locekļu attiecības ar tās vadoni. Katra ģermāņu cilts zvērēja uzticību kādam dievam. Ar to netika noliegta citu dievu eksistence, taču tiešu personīgu saistību uztvēra vienīgi ar cilts izraudzīto dievu⁴¹. Ja karā vairs nesmaidīja laime, uzticības zvērestu varēja lauzt un izraudzīties citu – stiprāku dievu. Šādi motīvi lielākoties pamudināja kristīties senos ģermāņu valdniekus⁴². Te var saskatīt paralēles ar Vācu ordeņa mentalitāti. Ēriks Kristiansens uzsver, ka «Atskaņu

hronikā» tēlotā ordeņbrāļu cīņa ar nekristītajām Baltijas tautām uztverta arī kā divu kara dievu nometņu cīņa⁴³.

Tā vien šķiet, ka «Atskaņu hronikā» tēlotajos ordeņbrāļu sirojumos parādās ģermāņu tradicionālās karadraudzes pasaules uzskats. Pilnīgi analogiski aprakstīti arī vietējo Baltijas tautu karagājieni. Iespējams, ka acimredzamā Vācu ordeņa un Baltijas tautu mentalitātes līdzība, nevis bruņinieku poēzijas ietekme⁴⁴, būs bijusi pamatā "pagānu" varonības atzišanai, kas redzama hronikā. Nekur «Atskaņu hronikā» Dieva sods vai palīdzība netiek vērtēta kā ordeņbrāļu ētiskās rīcības konsekvence. Dievs, resp. Kristus, vienkārši palīdz karavīriem, un viņam par godu ordeņbrāļi izcīna savas asiņainās cīņas ar tādu vai citādu rezultātu. Tas pilnībā saskan ar senģermāņu priekšstatiem par to, ka dievi neietekmē cilvēku (karavīru) rīcības morālo izvēli⁴⁵. Līdzība ar varoņepiku redzama arī to kauju patētiskajā aprakstā, kurās ordeņbrāļi cieta sakāvi. Jāņem vērā, ka no pirmskristietības laikiem nākošajos ģermāņu – un tāpat arī senvācu – varoņepikas motīvos tēlotās personas neorientējās uz "viņpasauli" viduslaiku kristietībai raksturīgajā garā, bet gan cilvēka dzīves mērķis un varonība tika saprasta kā viņa spēja vīrišķīgi izturēt likteņa triecienus un pat "varonīga bojāeja"⁴⁶, kas saskanēja ar priekšstatu par visu lietu ciklisku atkārtošanos. Ļoti spilgti tas parādās islandiešu sāgās⁴⁷ un «Nībelungu dziesmā». Piemēram, «Nībelungu dziesmas» traģiskajā nobeigumā sacīts, ka miruši visi, kuriem bija nolemts mirt, un prieki galu galā vienmēr beidzas ar sērām⁴⁸. «Atskaņu hronikā» ar lielu patosu tēlota mestra Vilekina (1282.–1287.) vadītā ekspedīcija pret zemgaļiem, kas beidzās ar ordeņa karaspēka un tā sabiedroto pilnīgu sakāvi. Jau pirms cīņas mestrs uzsver, ka karavīru uzdevums ir vai nu zemgaļus iedzīt postā, vai arī visiem krist šajā kaujā:

10470 "meister Willekin also sprach:

"ich bringe die Semegallen in not
oder wir bliben alle tot"⁴⁹.

Turklāt šī varonīgā runa patikusi ordeņbrāļiem:

104473 "ez was der brudere wille gar,
die mit dem meistere waren dar
daz er so ellenthaften sprach..."⁵⁰

Tālāk seko patētisks kaujas apraksts, kurā ordeņa kalpotāji un papildspēki neiztur zemgaļu spiedienu, bet paši bruņinieku brāļi varonīgi cīnās līdz galam. Beigās vēl hronists piemetina, ka zemgaļi bijuši priecīgi par cīņas iznākumu un pateikušies saviem dieviem. Augustīna dualisms šādā kontekstā parādās vienīgi kā virspusēja fasādes sastāvdaļa, nevis būtisks satura elements. Interesanta ir arī šajā kaujas aprakstā paustā hronikas autora attieksme pret Svēto Mariju. Hronists saka, ka pie viņas ("bie siner lieben muter vanen") cīņā ar zemgaļiem kritis mestrs Vilekins⁵¹. Viņš uzsver, ka jālūdž Svētā Marija ("mūsu kundze"), lai tā ir žēlīga visiem kritušajiem ordeņbrāļiem, jo tie lējuši asinis viņas bērna dēļ:

10682 "nu sulle wir unse vrowe manen,
daz sie in allen genedic sie,
wan ir ist so vil tugende bie,
daz sie ez willeclichen tut:
sie guzzen durch ir kint ir blut"⁵².

Šajā piemērā Kristus parādīts vienīgi kā līdzeklis Svētās Marijas labvēlības iegūšanai. Tas liecina par viņas kulta lielo nozīmi Vācu ordeņa ideoloģijā. 13.gadsimts, kad tika sarakstīta «Atskaņu hronika», bija sevišķs Marijas kulta pacēluma laiks⁵³, un Svētā Marija skaitījās Livonijas patronese⁵⁴. Pētnieks, kurš «Atskaņu hronikā» cenšas saskatīt Rietumeiropas bruņinieku "galma lirikas" ietekmi, varētu iebilst, ka šeit franču trubadūru un vācu mīlestības dziesmimieku apdziedātā kalpošana daļajai dāmai aizstāta ar kalpošanu Svētajai Marijai, jo daudzi mīlestības dziesminieku sacerējumi līdzinājās veltījumam kādai svētajai, kā rezultātā tos bez sevišķām izmaiņām varēja attiecināt arī uz Svēto Mariju⁵⁵. Tomēr, iedziļinoties Marijas tēlojumā, nevar piekrist arī šādam traktējumam. Šķiet, ka pirms

asiņainas kaujas vai sirojuma pielūgtā Marija «Atskaņu hronikā» vairāk atgādina senvācu varoņeposiem raksturīgo sievieti – karotāju un atriebēju –kā Brūnhildi un Krīmhildi «Nibelungu dziesmā»⁵⁶, nevis maīgu debesu daiļavu, kurai ordeņbrāļi kalpotu saskaņā ar zināmām kurtuāzijas tradīcijām. Nebūtu arī gluži pareizi Sv.Mariju «Atskaņu hronikas» tēlojumā salīdzināt ar senlatviešu likteņa dievību Laimu, kā to dara Hartmūts Kūglers⁵⁷.

Varoņeposu motīviem raksturīgais maskētais senģermāņu pagānisms Vācu ordeņa mentalitātē varēja saglabāties, pateicoties tā aktualitātei viduslaiku bruņniecības apziņā⁵⁸. Bruņniecība kā kārtā ar noteiktu vērtību sistēmu Vācijā izveidojās samērā vēlu. Francijā par bruņniecību var runāt jau 9.gadsimtā, taču Vācijā pirms 12.gadsimta nepastāvēja ne bruņinieki, ne bruņniecība. Šeit bruņinieku kārtas pilnīgas izveidošanās laiks bija 12.gadsimts un vēl 13.gadsimta lielākā daļa⁵⁹, tātad arī laiks, kurā tika sacerēta «Atskaņu hronika». Kaut arī bruņinieku ideālus ātri uztvēra un ievērojami padziļināja talantīgākie vācu "mīlestības dziesminieki", tomēr ierindas karavīri – ministriāļi, zemnieki un pat liela bruņinieku daļa vēl ilgi neateicās no tradicionāliem tautas kultūras elementiem⁶⁰. Par to liecina, piemēram, kāda nezināma Elzasas dzejnieka ap 1300.gadu sacerētā leģenda par Štaufenbergas bruņinieku, kurā, neskatoties uz Svētās Marijas cildinājumu, jūtama ticība feju burvestībām⁶¹.

Vairāki autori garīgo bruņinieku ordeņu izveidi motivējuši kā ģermāņu kareivīguma un krusta karu teoloģijas doktrīnas sintēzi⁶². Pie tam šajā sintēzes procesā Kristus karavīru apziņā daļēji pārņēma Vodana (Odina), bet Paradīze – Valhallas funkcijas⁶³. Vienlaikus garīgo bruņinieku ordeņu izveidošanos nevar izskaidrot tikai kā mūku disciplīnas un karam pakārtota dzīvesveida apvienojumu, balstoties vienīgi uz 12. un 13.gadsimta norisēm. Iespējams, ka jau kara demokrātijas apstākļos ģermāņu sabiedrībā veidojās stingri disciplinētas un askētiskas

vīriešu apvienības, kuras par savu cīņu mērķi uzskatīja kalpošanu dieviem⁶⁴.

1. Meyer L.
2. Šo savdabīgo ordeņbrāļu paradumu akcentējuši jau Roberts Klaustiņš un Hartmūts Kūglers.
3. Meyer L. – S.62. – 2669–2675.
4. Turpat. – 78.lpp. – 3400.–3404.
5. Turpat. – 108.lpp. – 4697.–4700.
6. Das Zeugenverhör des Fraciscus de Moliano... –Teil VII. – S.27–28.
7. Chronologie der Ordenmeister über Livland, der Erzbischöfe von Riga und der Bischöfe von Leal, Oesel–Wiek, Reval und Dorpat // Est– und Livländische Brieflade / Aus dem Nachlasse von Baron Robert von Toll hg. von Dr. Philipp Schwartz. – Riga et al.: Commissions–Verlag von J.Deubner, 1897. – T.3. – S.32–34.
8. Das Zeugenverhör des Fraciscus de Moliano... – S.209. – Sk.: piezīmes.
9. Turpat. – Beil.V. – S.170; Mannhardt W. Letto–Preussische... –S.78.
10. Hermanni de Wartberge Chronicon... – S.101.
11. Turpat. – Sk.: piezīmes.
12. Perlbach M. Die Statuten... – Regel 6. – S.33.
13. LUB. – Bd.2. – Quelle DCCLXXVIII. –Sp.303. Attiecas uz 1336.gadu. Savukārt uz 1324.gadu attiecas virkne pāvesta Johana XXII rīkojumi sakarā ar sūdizibām par Vācu ordeni, kuru vidū ir arī sūdiziba par ordeņbrāļu piekopto ievainoto biedru nogalināšanu un sadedzināšanu: "Praemissis etiam fuit adiectum, quandocunque aliquos de confratribus suis in conflictu vulnerari contingit, ipsos priusquam exirent, interimunt et eorum corpora flammaram incendio cremant..." Sk.: LUB. – Bd.2. – Quelle DCC. – Sp.168.
14. Das Zeugenverhör des Fraciscus de Moliano... –Teil VIII. – S.57.
15. Meyer L. – S.70. – 3027–3028.
16. Turpat. – 7229–7234.
17. Mannhardt W. Letto–Preussische... –S.78.
18. Turpat. – 80.lpp.
19. Strods H. Latvijas lauksaimniecības vēsture. – R.: Zvaigzne, 1992. – 41.–58.lpp.
Šterns I. Senlatvijas sociālā un militāri–politiskā iekārta // Akadēmiskā Dzīve. –1985.– Nr.27. –46.–65.lpp.
20. Die jüngere livländische Reimchronik... –S.37.
21. Šterns I. Latvijas aizsardzība un latviešu karavīri viduslaikos // Archivs. Humanitāro rakstu krājums. – Sidneja: Austrālijas latviešu centrālais arhivs, 1962. – Nr.III. – 7.–42.lpp.
22. Turpat. – 21.lpp.

23. Šterns I. Lēņa tiesības un nevācu vasaļi Latvijā // Archīvs. Humanitāro rakstu krājums. – Sidneja: Austrālijas latviešu centrālais arhīvs, 1961. – Nr. II. – 47.–92.lpp.;
- Švābe A. Kuršu ķoniņi un novadnieki // Švābe A. Straumes un avoti. – R: A. Gulbis, 1938. – 1.sēj. –115.–348.lpp.
24. Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskās liecības...
25. Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskās liecības...;
- Mugurēvičs Ē. Latvijas viduslaiku piļu...
26. Die Chronik Wigands von Marburg... – S.454–455. – Sk.:piezīmēs.
27. Petri de Dusburg Chronica... – S.544.
28. Christiansen E. The Northern Crusades... – P.91.
29. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.25.
30. Naumann H. Deutsche Kultur im Zeitalter des Rittertums // Handbuch der Kulturgeschichte / Hg. von Dr. Heinz Kindermann. – Potsdam: Athenaion, 1983. –S.173.
31. Meyer L. – S.33. – 1434–1437.
32. Сага о Сверрире / Издание подготовили М.И.Стеблин- Каменский и др. – М.: Наука. 1988. –С.19.
33. Kudrun... –S.157.
34. Turpat. – 273.lpp.
35. Turpat. – 131.lpp.
36. Das Nibelungenlied... – S.351.
37. Meyer L. – S.226. – 9894–9898.
38. Turpat. – 137.-138.lpp. – 5896.–5999.
39. Turpat. – 273 .lpp. – 11947.
40. Schmidt K. D. Germanische und germanisch–christliche Geschichtsheologie // Geschichtsdenken und Geschichtsbild im Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959 / Hg.von Walther Lammers // Wege der Forschung. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1959. – Bd.XXI. –S.76.
41. Turpat. – 79.lpp.
42. Turpat. – 82.–83.lpp.
43. Christiansen E. The Northern Crusades... – P.93.
44. Vietējo Baltijas tautu karavīru varonības atzišanu «Atskaņu hronikā» Vilis Biļķins skaidro ar "galma dzejas" ietekmi. Sk.: Biļķins V. Pētījums... – 47.lpp.
45. Boor H. de Die höfische Literatur...S.147.
46. Turpat.
47. Исландские саги....
48. Das Nibelungenlied... – S.360.
49. Meyer L. – S.239. – 10470–10472.
50. Turpat. – 239.lpp.
51. Turpat. – 244.lpp. –10681.

52. Turpat. – 10682.–10686.
53. Wechsler E. Das Kulturproblem... S.302.
54. Līdzīgi Sv.Pēteris skaitījās Prūsijas patrons.
55. Wechsler E. Das Kulturproblem... S.270.
56. Das Nibelungenlied...
57. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik»... – S.25.
58. Boor H. de Die höfische Literatur...S.146.
59. Goetz M.P. The Concept of Nobility in German Didactic Literature of the Thirteenth Century. – New York:Ams Press, 1970. – P.35.
60. Grunewald E. "Der tufel in der helle ist eiver schlaf geselle". Heidnischer Elbenglaube und christliches Weltverständnis im «Ritter von Staufenberg» // Volksreligion im hohen und späten Mitteralter / Hg. von Peter Dinzelbacher u. Dieter R.Bauer // Quellen und Forschungen aus dem Gebiet der Geschichte / Hg. im Auftrag der Görres-Gesellschaft von Laetitia Boehm u.a. Neue Folge. – Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 1990. – Heft 13. –S.129–144.
61. Turpat.
62. Benninghoven F. Der Orden... –S.1;
Seward D.The Monks of the War. The Military Religious Orders. – London: Eyre Methuen, 1972. – P.4.
63. Turpat.
64. Turpat. 11.lpp. Par šādu iespēju liecina piemēram, Jomsvikingu savienība, kuru izveidoja Skandināvijas vikingi.

NOBEIGUMS

Vācu ordeņa ideoloģijas un mentalitātes analīze dod iespēju ievērojami paplašināt ordeņa vēstures procesa problemātiku, tajā pašā laikā pakļaujot efektīvai kritikai vairākus līdzšinējā traktējuma stereotipus.

Vācu ordeņa ideoloģijā 13. un 14. gadsimtā ļoti svarīgu vietu ieņem agresīvā krusta karu ideoloģija, kurai nav nekā kopīga ar kristietību kā reliģiski ētisku mācību. Neskatoties uz to, ka 14. gadsimtā krusta karu laiks jau sen bija beidzies, šī ideoloģija bija nepieciešama Vācu ordeņa eksistences attaisnošanai, ņemot vērā tā pamatuzdevuma – "cīņas ar pagāniem" pakāpenisku zudumu un garīgo bruņinieku ordeņu vispārējo krīzi, kura spilgti izpaudās arī Livonijas ordeņzara konfliktā ar Rīgas arhibīskapu. Bez tam šajā laikā izdarītie statūtu pielikumi liek domāt par laicīgās motivācijas ievērojamo nozīmi ordeņbrāļu rīcībā, kas nesaskanēja ar garīgo bruņinieku ordeņu specifiskās ideoloģijas prasībām.

Ļoti komplicēta un savdabīga ir Rietumeiropas bruņinieku kultūras vieta Vācu ordeņa ideoloģijā un mentalitātē. Atsevišķu bruņinieku ideālu cildināšana 13. gadsimta notikumiem veltītajā «Atskaņu hronikā» ir vienīgi plāna fasāde, aiz kuras parādās ciešāka saikne ar senvācu varoņepiku. Acīmredzot, no tautas kultūras izaugušajos senvācu varoņepikas motīvos Vācu ordeņa locekļi guva lielāku emocionālo gandarījumu savai darbībai Baltijā, nekā no Rietumeiropas bruņinieku poēzijas franču trubadūru, truveru un vācu "mīlestības dziesminieku" izpratnē.

Lielāka Rietumeiropas bruņinieku kultūras ietekme Vācu ordeņa ideoloģijā un mentalitātē vērojama 14. gadsimtā. Šajā laikā pieaug "bruņniecības" jēdziena un laicīgo motīvu nozīme Vācu ordeņa literatūrā. Vienlaikus notiek Rietumeiropas bruņinieku aktīva iesaistīšanās Vācu ordeņa rīkotajos

karagājienos, kuru atspoguļojums sniegts arī Livonijas hronikās. Paradoksāli, ka šādas norises sakrīt ar bruņniecības norieta laiku. **Vācu ordenis** tomēr nav uzskatāms par oriģinālas bruņinieku kultūras radītāju vai veicinātāju.

Vācu ordeņa mentalitātei 13. un 14. gadsimtā raksturīga tās atkarība no ordeņbrāļu sociālās izcelsmes. Ordeņa ietvaros redzama **Svētās Romas** impērijas ministriāļu un vēlāk zemākās muižniecības brutālo sadzīves manieru praktizēšana, kā arī tieksme **pēc varas pār zemi un cilvēkiem**.

Kā **būtiska** Vācu ordeņa mentalitātes iezīme parādās dažādu **pagānisku** rituālu (zīlēšana, kritušo ordeņbrāļu sadedzināšana) **piekopšana**, ko varētu izskaidrot ar vietējo Baltijas tautu **ietekmi**. Savukārt ordeņbrāļu spiritualitātē jūtama cieša **saikne ar senģermāņu** reliģiskajiem priēstatiem. Par to liecina **Dieva un Svētās Marijas** saistīšana vienīgi ar militārām norisēm, **bez jebkāda** ētiski didaktiska konteksta. Par zināmu līdzību **ar vietējo** Baltijas tautu tradīcijām var spriest arī pēc ordeņbrāļu **veiktās** materiālo labumu ziedošanas Dievam. Kā **apstiprinājums** Vācu ordeņa un Baltijas tautu ciešākas savstarpējas **ietekmes** iespējamībai minami arheoloģisko izrakumu rezultāti **Livonijas ordeņzara** pilīs.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

I AVOTI

a) Nepublicētie avoti.

1. Deutschordens Zentralarchiv, Codex 787.

a) Publicētie avoti.

1. Bernhard von Clairvaux. Sämtliche Werke. – Innsbruck: Tyrolia-Verlag, 1990. Bd.1. – S.258–326.

2. Čosers Dž. Kenterberijas stāsti. – R.: Liesma, 1991. – 413.lpp.

3. Das Nibelungenlied. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1941. – 360 S.

4. Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312) / Bearbeitet von August Seraphim // Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. – Königsberg i. Pr.: Verlag von Thomas Oppermann, 1912. – 229 S.

5. Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus v.Jeroschin // Scriptores rerum Prussicarum. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1861. – Bd.1. – S.291–624.

6. Die Chronik Wigands von Marburg // Scriptores rerum Prussicarum. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1863. – Bd.2. – S.429–662.

7. Die jüngere livländische Reimchronik des Bartholomäus Hoeneke 1315–1348 / Hg. von Dr. Höhlbaum. – Leipzig: Verlag Duncker & Humboldt, 1872. – 37 S.

8. Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien / Hg. von Ed. Gaston Graf von Pettenegg. – Prag: F.Tempsky; Leipzig: G Freytag, 1887. – Bd.1 (1170–1809). – 742 S.

9. Eike von Regow. Der Sachsenspiegel / Hg. von Clausdieter Schott. – Zürich: Manesse Verlag, 1984. – 416 S.

10. Hermani de Wartberge Chronicon Livoniae / Hg. von Ernst Strehlke. – Leipzig: Verlag von S.Hirzel, 1863. – 172 S.

11. Hessisches Urkundenbuch. Erste Abteilung // Urkundenbuch des Deutschordens – Ballei Hessen von Arthur Wyss. Neudruck der Ausgabe 1879. – Osnabrück: Otto Zeller, 1965. – Bd.1 (von 1207–1299). – 575 S.

12. Indriķa hronika / No latīņu valodas tukkojis Ā.Feldhūns; Ē. Mugarēviča priekšvārds un komentāri. – R.: Zinātne, 1993. – 453.lpp.

13. Kudrun. Ein mittelalterliches Heldenepos. – Berlin: Verlag der Nation, 1971. – 343 S.

14. Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten / Hg. von Dr. Friedrich Georg von Bunge. – Reval: Druck von Heinr. Laakmann in

Dorpat. Bd.1.: (1093–1300). – 1853. – 810 Sp.; Bd.2.: (1301–1367). – 1855. – 830 Sp.

15. Livländische Reimchronik mit Anmerkungen. Namenverzeichniss und Glossar / Hg. von Leo Meyer. – Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1876. – 416 S.

16. Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskās liecības par Livonijas ordeņa piļu attīstību Latvijas teritorijā // Arheoloģija un etnogrāfija. – 1994. – Nr.16. – 93.–109.lpp.

17. Mugurēvičs Ē. Latvijas viduslaiku piļu klasifikācijas un arheoloģijas izpētes jautājumi // Arheoloģija un etnogrāfija. – 1983. – Nr.14. – 3.–13.lpp.

18. Perlbach M. Die Statuten des Deutschen Ordens nach den ältesten Handschriften. – Hildesheim, New York:Georg Olms Verlag, 1975. – 354 S.

19. Petri de Dusburg Chronica terre Prussie // Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters / übers. u. erl. von Klaus Scholz u. Dieter Wojtecki. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1984. – Bd.25. – 558 S.

20. Thüringische Geschichtsquellen / Neue Folge. – Bd.7. // Urkundenbuch der Deutschordensballei Thüringen / Hg. von Karl H.Lampe. – Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1936. – Bd.1. – 808 S.

21. Исландские саги / Редакция, вступительная статья и примечания М.И.Стеблин–Каменского. – Москва: Гос. Изд. художественной литературы, 1956. – 783 С.

22. Сага о Сьеррире / Издание подготовили М.И.Стеблин–Каменский и др. – Москва: Наука, 1988. – 273 С.

II LITERATŪRA

1. 800 Jahre Deutscher Orden. Ausstellung des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg in Zusammenarbeit mit der Internationalen Historischen Kommission zur Erforschung des Deutschen Ordens / Red. Udo Arnold u.a. – Gütersloh, München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1990. – 592 S.

2. Angermann N. Die mittelalterliche Chronistik // Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung / Hg. von Georg von Rauch. – Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1986. – S.3–20.

3. Arbusow L. Die mittelalterliche Schriftüberlieferung als Quelle für die Frühgeschichte der ostbaltischen Völker // Baltische Lande / Hg. von Brackmann und Carl Engel. – Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1939. – S.167–203.

4. Arbūzovs L. Marburgas Vigands // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A.Gulbis, 1935. – 13.sēj. – 25770.– 25771.sl.

5. Arbūzovs L. Rīmju chronikas // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A.Gulbis, 1938. – 18.sēj. – 36251.– 36264.sl.
6. Arnold B. German Knighthood. 1050–1300. – Oxford: Clarendon Press, 1985. – 308 P.
7. Arnold U. Elisabeth und Georg als Pfarrpatrone im Deutschordensland Preußen. Zum Selbstverständnis des Deutschen Ordens // Elisabeth, der Deutsche Orden und ihre Kirche / Hg. von Udo Arnold u. Heinz Liebing // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von Prof. Udo Arnold unter Patronanz des Deutschen Ordens. – Marburg: N.G.Elwert Verlag, 1983. – S.163–185.
8. Augustinus Aurelius: Vom Gottesstaat. – Zürich: Artemis Verlag, 1955. – Bd.2. – 870 S.
9. Bauer H. Peter von Dusburg und die Geschichtsschreibung des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert in Preußen. – Berlin: Verlag Dr.Emil Ebering, 1935. – 104 S.
10. Benninghoven F. Der Orden der Schwertbrüder. – Kön, Graz: Böhlau Verlag, 1965. – 525 S.
11. Biļķins V. Die Autoren der Kreuzzugszeit und das Milieu Livlands und Preußens // Acta Baltica. – XIV 1974. – Königstein im Taunus, 1975. – S.231–254.
12. Biļķins V. Pētījums par Rīmju hroniku. – R.: Autora izdevumā, 1935. – 38.lpp.
13. Biskup M. Über quellenkundliche Fragen und einige Forschungsaspekte der Geschichte des Deutschen Ordens. Ein Beitrag zu den Werkstattproblemen des heutigen Forschers // Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden. Quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1987. – S.7–18.
14. Boehm L. Geschichte Burgunds: Politik, Staatsbildung, Kultur. – Stuttgart et al: Verlag W.Kohlhammer GmbH, 1979. – 300 S.
15. Boockmann H. Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte. – München: Verlag C.H. Beck, 1989. – 319 S.
16. Boor H. de Die höfische Literatur: Vorbepeitung, Blüte, Ausklang; 1170–1250 // Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart / begr. von Helmut de Boor u. Richard Newald. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1979. – Bd.2. – 511 S.
17. Borst A. Das Rittertum im Hochmittelalter. Idee und Wirklichkeit // Das Rittertum im Mittelalter / Hg. von Arno Borst // Wege der Forschung. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976. – Bd.349. – S.212–246.
18. Bosl K. Frühformen der Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. – München, Wien: R.Oldenbourg Verlag, 1964. – 520 S.
19. Brooke Ch. The Twelfth Century Renaissance. – London, 1969.

20. Brooke R. and Ch. Popular Religion in the Middle Ages. Western Europe 1000–1300. –Leipzig: Interdruck, 1984. – 176 P.
21. Caliebe M.Hester. Eine poetische Paraphrase des Buches Esther aus dem Ordensland Preußen. – Marburg, 1985. – 344 S.
22. Caune M. Rīgas pilsētas un Livonijas ordeņa karš 1279. –1330.gadā // Latvijas PSR ZA Vēstis. – 1973. –Nr. 12. – 63. –74.lpp.
23. Charpentier J. Die Templer. – Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1965. –210 S.
24. Chaytor H.J. From Script to Print. An Introduction to Medieval Literature. – Cambridge, 1945. –156 P.
25. Christiansen E. The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980. – 273 P.
26. Chronologie der Ordensmeister über Livland, der Erzbischöfe von Riga und der Bischöfe von Leal, Oesel–Wiek, Reval und Dorpat // Est– und Livländische Brieflade / Aus dem Nachlasse von Baron Robert von Toll hg. von Dr. Philipp Schwartz. – Riga et al.: Commissions–Verlag von J.Deubner, 1879. – T.3. –382 S.
27. Das große Ämterbuch des Deutschen Ordens / Hg. von W. Ziesemer. –Wiesbaden, 1968. –991 S.
28. Der Helden minne, triuve und ère: Literaturgeschichte der mittelhochdeutschen Blütezeit // Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart / Hg. vom Kollektiv für Literaturgeschichte Volk und Wissen Berlin : Volk und Wissen, 1990. – Bd.2. – 921 S.
29. Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter / Hg. von Zenon Hubert Nowak. –Torun : Universitas Nicolai Copernici, 1993. – 295 S.
30. Dišlers K. Dante kā politisks domātājs // Dante. Rakstu krājums 600 gadu nāves dienas piemiņai / Dantes svētku komitejas izdevums. – R.: Izglītības ministrijas apgādībā, 1921. – 101.–104.lpp.
31. Dollinger Ph. Die Hanse. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1989. – 630 S.
32. Dragendorff E. Über die Beamten des Deutschen Ordens in Livland während des 13.Jahrhunderts. Berlin: Goedecke & Gallinek, 1894. – 103 S.
33. Eco U. Kunst und Schönheit im Mittelalter. – München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1991. – 248 S.
34. Ehrismann G. Geschichte der Deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters // Die mittelhochdeutsche Literatur. – München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1959. – T.2. –699 S.
35. Eis G. Die Literatur im Deutschen Ritterorden und in Seinen Einflußgebieten // Ostdeutsche Wissenschaft. Jahrbuch des Ostdeutschen Kulturrates / Hg. von Max Hildebert Böhm und Karl Kurt Klein. – München: Verlag R.Oldenbourg, 1962. – Bd. IX.– S.56–101.
36. Elm K. Die Spiritualität der geistlichen Ritterorden des Mittelalters.

- Forschungsstand und Forschungsprobleme // Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter. / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun : Universitas Nicolai Copernici, 1993. – S.7–44.
37. Erdmann C Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980. – 420 S.
38. Fleckenstein J. Die Entstehung des niederen Adels und das Rittertum // Herrschaft und Stand. Untersuchungen zur Sozialgeschichte im 13.Jahrhundert /Hg. von Josef Fleckenstein. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. – 328 S.
39. Forey A.J. The Templars in the Corona de Aragón. – London: Oxford University Press, 1973. – 498 P.
40. Forstreuter K. Ein Traktat des Deutschen Ordens aus dem 14.Jahrhundert // Recht im Dienste der Menschenwürde. Festschrift für Herbert Kraus. – Würzburg: Holzner-Verlag, 1964. – S.445–462.
41. Funk Ph. Zur Geschichte der Frömmigkeit und Mystik im Ordensland Preußen // Kultur und Universalgeschichte, Festschrift f. W.Goetz. – Leipzig, 1927. –S.67–90.
42. Goetze P.v. Albert Suerbeer, Erzbischof von Preußen, Livland un Ehtland. – St.Petersburg: Buchhandlung von W.Graff. – 224 S.
43. Goetz M.P. The Concept of Nobility in German Didactic Literature of the Thirteenth Century. – New York: Ams Press, 1970. – 138 P.
44. Golther W. Parzival in der deutschen Literatur. – Berlin, Leipzig: Gruyter, 1927.
45. Górski K. Probleme der Christianisierung in Preußen, Livland und Litauen // Die Rolle der Ritterorden in der Christianisierung und Kolonisierung des Ostseegebietes / Hg. von Zenon Hubert Nowak. – Torun: Universitas Nicolai Copernici, 1983. – S.9–34.
46. Handbuch der Kulturgeschichte / Hg. von Dr. Heinz Kindermann. – Potsdam: Athenaion, 1983. –204 S.
47. Heer F. The Intellectual History of Europe. From the Beginnings of Western Thought to Luther. – New York: Anchor Books Ed., 1968. – Vol.I.
48. Hellmann M. Die Anfänge christlicher Mission in den baltischen Ländern // Studien über die Anfänge der Mission in Livland / Hg. von Manfred Hellmann. – Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1989. – S.7–36.
49. Hellmann M. Die Stellung des livländischen Ordenszweiges zur Gesamtpolitik des Deutschen Ordens vom 13. bis zum 16.Jahrhundert // Von Akkon bis Wien. Studien zur Deutschordengeschichte vom 13. bis zum 20. Jahrhundert // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von Prof. Dr. Udo Arnold. – Marburg: N.G.Elwert Verlag, 1978. – Bd.20. – S.6–13.
50. Hellmann M. Grundzüge der Geschichte Litauens. – Darmstadt:

- Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990. – 179 S.
51. Hellmann M. Livland und das Reich. Das Problem ihrer gegenseitigen Beziehungen // Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1989. – München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1989. – Heft 6. – 35.S.
52. Hellmann M. Wolter von Plettenberg. Bedingungen und Beweggründe seines Handelns // Wolter von Plettenberg. Der größte Ordensmeister Livlands / Hg. von Norbert Amgermann. – Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk, 1985. – S.47–70.
53. Higounet C. Die deutsche Ostiedlung im Mittelalter. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1990. –453 S.
54. Huizinga J. Herbst des Mittelalters. Studien über Lebens- und Geistesformen des 14. Und 15. Jahrhunderts in Frankreich und in den Niederlanden. – München: Drei Masken Verlag, 1924. –522 S.
55. Jakštas J. Das Baltikum in der Kreuzzugsbewegung des 14.Jhs. Die Nachrichten Philipps de Mezières über die baltischen Gebiete // Commentationes Balticae. – VI / VII. 3. – Bonn: Baltisches Forschungsinstitut, 1959. – S.3 –21.
56. Kantorowicz E.H. Die zwei Körper des Königs. Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1990. – 563 S.
57. Keen M. Das Rittertum. – Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch GmbH, 1991. – 450 S.
58. Klaustiņš R. Pretstati mūsu hronikās // Atskaņu chronika. Ditleba Alnpeķes «Rīmju chronika». – R.: Valters un Rapa, 1936. – III–XX lpp.
59. Klišāns V. Vācu ordenis Livonijā 13.–15.gs. – R.: valsts uzņēmums «Agroinformācija», 1991. –55 lpp.
60. Klocke F. v. Westfalen und Nordosteuropa. – Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1964. –175 S.
61. Koppitz H.J. Wolframs Religiosität. Beobachtungen über das Verhältnis Wolframs von Eschenbach zur religiösen Tradition des Mittelalters. – Bonn: H.Bouvier u. Co.Verlag, 1959. –488 S.
62. Kugler H. Die «Livländische Reimchronik» des 13.Jahrhunderts // Latvijas ZA Vēstis. – 1993. – Nr.9 –A daļa: (1.–48.lpp.): humanitārās zinātnes. – 22.–30.lpp.
63. Le Goff J. Das Hochmittelalter // Fischer Weltgeschichte. –Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1984. – Bd.11. – 350 S.
64. Le Goff J. Die Geburt des Fegefeuers. Vom Wandel des Weltbildes im Mittelalter. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1990. – 462 S.
65. Le Goff J. Kultur des europäischen Mittelalters. – München, Zürich:

- Droemersch Verlaganstalt Th.Knaur, 1970. – 867 S.
66. Lyrique française médiévale. Anthologie bilingue. – Mosca: Kniga, 1991. – 478 P.
67. Mannhardt W. Letto-Preussische Götterlehre / Hg. von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. – R.: W.F.Häcker, 1936. – 674 S.
68. Manselli R. La religion populaire au moyen âge. Problèmes de méthode et d'histoire. – Montréal: Institut d'études médiévales Albert-le-Grand, 1975. – 234 P.
69. Maschke E. Domus Hospitalis Theutonicorum. Europäische Verbindungslinien der Deutschordensgeschichte // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens / Hg. von P. Dr. Klemens Wieser O.T. und Dr. Udo Arnold. – Bonn-Godesberg: Verlag Wissenschaftliches Archiv, 1970. – Bd. 10. – 228 S.
70. Mentalitäten – Geschichte / Hg. von Ulrich Raulff. – Berlin: Verlag Klaus Wagenbach, 1989. – 185 S.
71. Milicers K. Bruņinieki Vācu ordeņa Livonijas atzarā: 1237.–1562. // Latvijas Vēsture Institūta Žurnāls. – 1994. – Nr.3. – 47.–55.lpp.
72. Mitoloģijas enciklopēdija. – R.: Latvijas enciklopēdija, 1993. – 1.s. – 316lpp.
73. Mortimer R. Knights and Knighthood in Germany in the Central Middle Ages // The Ideals and Practice of Medieval Knighthood: Papers from the First and Second Strawberry Hill Conferences / Ed. by Harper – Bill Ch. and Harvey R. – Suffolk: The Boydell Press, 1986. – P.86–103.
74. Mönchtum, Orden, Klöster von den Anfängen bis zur Gegenwart / Hg. von Georg Schwaiger. – München: Verlag C.H.Beck, 1993. – 483 S.
75. Muller A.R.J. The Rhyme Chronicle of Livonia. A Translation, with Introduction, of Major Parts of the Middle High German Livländische Reimchronik. – Ann Arbor, Michigan: University Microfilms, 1974. – 200 P.
76. Müller G. Jerusalem oder Akkon? Über den Anfang des Deutschen Ordens nach dem gegenwärtigen Stand der Forschung. – Bad Münstereifel: Verlag Prof. Dr. Udo Arnold, 1989. – 32 S.
77. O'Callaghan J.F. The Spanish Military Order of Calatrava and its Affiliates. – London: Variorum Reprints, 1975. – 300 P.
78. Paravicini W. : Die Preußenreisen des europäischen Adels. – Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1989. – 351 S.
79. Pederzani –Weber J. Die Marienburg. Deutschlands erste Kulturstätte im Osten. – Berlin: Verlag von Wilhelm Friedrich Nacht, 1886. – 147 S.
80. Platter B. Oblaten und Familiaren im Deutschen Orden // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart / Hg. von Ewald Volgger. – Lana b. Meran: Deutschordens-Verlag, 1985. – S.328–336.
81. Prutz H. Die Geistlichen Ritterorden. Ihre Stellung zur kirchlichen, poli-

- tischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung des Mittelalters. Nachdruck der Originalausgabe Berlin 1908. – Berlin: Haude–Spenersche Verlagsbuchhandlung GmbH, 1977. – 549 S.
82. Purcell M. Papal Crusading Policy. The Chief Instruments of Papal Crusading Policy and Crusade to the Holy Land from the Final Loss of Jerusalem to the Fall of Acre 1244–1291 // *Studies in the History of Christian Thought*. –Leiden: E.J.Brill, 1975. – Vol.11. – 326 P.
83. Purs L. Degošais pilskalns. – R.: Liesma, 1972.–1986. – 1015 llp.
84. Rathlef G. Das Verhältnis des livländischen Ordens zu den Landesbischöfen und zur Stadt Riga im dreizehnten und in der ersten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts. – Dorpat: Druck u. Verlag von Schnakenburg's litho- u. typogr. Anstalt, 1875. – 153 S.
85. Riley-Smith J. What were the Crusades? – London and Basingstoke: The Macmillan Press LTP, 1978. – 92 P.
86. Riley-Smith L. and J. The Crusades. Idea and Reality, 1095–1274 // *Documents of Medieval History* 4. – London: Edward Arnold, 1981. – 191 P.
87. Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens / Hg. von Lutz Fenske u. Klaus Militzer // *Quellen und Studien zur baltischen Geschichte*. –Kön, Weimar, Wien: Böhlau Verlag. – Bd.12. – 956 S.
88. Rousset P. Histoire d'une idéologie la Croisade. –Lausanne: L'Age d'Homme, 1983. – 216 P.
89. Rüdebusch D. Der Anteil Niedersachsens an den Kreuzzügen und Heidenfahrten // *Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens* / Hg. vom Historischen Verein für Niedersachsen. – Hildesheim: August Lax Verlagsbuchhandlung, 1972. –Bd.80. –272 S.
90. Russell F.H. The Just War in the Middle Ages // *Cambridge Studies in Medieval Life and Thought*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. –332 P.
91. Sachwörterbuch der Mediävistik / Hg. von Peter Dinzelbacher. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1992. – 941 S.
92. Samsonovicz H. Der Deutsche Orden und die Hanse // *Die geistlichen Ritterorden Europas* / Hg. von Josef Fleckenstein u. Manfred Hellmann. – Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1980. – S.317–328.
93. Schmidt K.D. Germanische und germanisch–christliche Geschichtstheologie // *Geschichtsdenken und Geschichtsbild im Mittelalter*. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959 / Hg. von Walter Lammers // *Wege der Forschung*. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1959. –Bd. XXI. –S. 76–90.
94. Schneider H. Kleinere Schriften zur germanischen Heldensage und Literatur des Mittelalters. – Berlin: Wolter de Gruyter &Co, 1962.
95. Scholz K. Beiträge zur Personengeschichte des Deutschen Ordens in der

- ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Untersuchungen zur Herkunft livländischer und preußischer Deutschordensbrüder / Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philos. Fakultät der Westf. Wilhelms-Universität zu Münster (Westf.). – Münster, 1969. – 425 S.
96. Seward D. The Monks of the War. The Military Religious Orders. – London: Eyre Methuen, 1972.
97. Siberry E. Missionaries and Crusaders, 1095–1274: Opponents or Allies? // The Church and War. – London: Basil Blackwell, 1983. – P.103–110.
98. Spekke A. Vidus laiku vizionari un Dante // Dante. Rakstu krājums 600 gadu nāves dienas piemiņai / Dantes svētku komitejas izdevums. – R.: Izglītības ministrijas apgādībā, 1921. – 75.–89.lpp.
99. Stavenhagen O. Der Kampf des Deutschen Ordens in Livland um den livländischen Einheitsstaat im 14. Jahrhundert // Baltische Monatsschrift. – Mitau, 1902. – Bd. 53. – Heft 3, 4. – S. 145–159; 209–228.
100. Stavenhagen O. Die Mitbrüder des Deutschen Ordens in Livland und das von ihnen getragene Abzeichen der Ordens- Mitbrüderschaft // Separatdruck a. d. Sitzungsberichten der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands für das Jahr 1895. – Riga: Druck von W.F.Häcker, 1896. – 6 S.
101. Strods H. Latvijas lauksaimniecības vēsture. – R.: Zvaigzne, 1992. – 287lp.
102. Sv.Jāņa parādīšanās grāmata // Mūsu Kunga Jēzus Kristus Jauna Derība jeb Dieva svētie vārdi, kas pēc tā piedzimšanas no tiem Svētiem priecās-mācītājiem un apustuļiem ir sarakstīti. – Jelgavā: J.F.Steffenhagens un dēls, 1877. – 21.nod.–330.lpp.
103. Šterns I. Latvijas aizsardzība un latviešu karavīri viduslaikos // Archīvs. Humanitāro rakstu krājums. – Sidneja: Austrālijas latviešu centrālais arhīvs, 1962. – Nr. III. – 7.–42.lpp.
104. Šterns I. Lēņa tiesības un nevācu vasaļi Latvijā // Archīvs. Humanitāro rakstu krājums. – Sidneja: Austrālijas latviešu centrālais arhīvs, 1961. – Nr. II. – 47.–92.lpp.
105. Šterns I. Senlatvijas sociālā un militāri –politiskā iekārta // Akadēmiskā Dzīve. – 1985. – Nr.27. – 46.–65.lpp.
106. Šterns I. The Statutes of the Teutonic Knights. A Study of Religious Chivalry. – University of Pennsylvania: University Microfilms, 1969. – 329 P.
107. Švābe A. Kuršu ķoniņi un novadnieki // Švābe A. Straumes un avoti. – R.: A. Gulbis, 1938. – 1. sēj.– 115.–348.lpp.
108. Trasehe-Roseneck A.v. Die ritterlichen Livlandfahrer des 13.Jahrhunderts. Eine genealogische Untersuchung / Hg. von W.Lenz.– Würzburg: Holzner-Verlag, 1960. – 120 S.
109. Transehe-Roseneck A.v. Zur Geschichte des Lehnwesens in Livland.

Theil I. Das Mannlehen // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. – Riga: 1903. – Bd.18.

110. Tumler M., Arnold U. Der Deutsche Orden. Von seinem Ursprung bis zur Gegenwart. – Bad Münstereifel: Verlag Prof. Dr.Udo Arnold, 1986. – 109 S.

111. Tumler M. Der Deutsche Orden im Werden, Wachsen und Wirken bis 1400 mit einem Abriß der Geschichte des Ordens von 1400 bis zur neuesten Zeit. – Wien: Panorama, 1955. – 510 S.

112. Ullmann W. Individuum und Gesellschaft im Mittelalter. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1974. – 143 S.

113. Urban W. The Prussian Crusade. – Lanham: University Press of America, 1980. – 459 P.

114. Van D' Elden S.C. Peter Suchenwirt and Heraldic Poetry. – Wien: Verlag Karl M. Halosar, 1976. – 299 P.

115. Voigt J. Namen – Codex der Deutschen Ordens-Beamten, Hochmeister, Landmeister, Großgebietiger, Komthure, Vögte, Pfleger, Hochmeister – Kompane, Kreuzfahrer und Söldner-Hauptleute in Preußen. – Königsberg: In Commission bei den Gebrüdern Bornträger, 1843. –138 S.

116. Volgger E. Entstehung, Aufbau, Mitgliedschaft und Hierarchie im Deutschen Orden unter Berücksichtigung des Gesamtphänomens der geistlichen Ritterorden // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart / Hg. von Ewald Volgger. – Lana b.Meran: Deutschordens-Verlag, 1985. – S.11–35.

117. Volgger E. Theologie und Spiritualität der Deutschordensstatuten (des "Ordensbuches") aus dem 13.Jahrhundert // Die Regeln des Deutschen Ordens in Geschichte und Gegenwart Hg. von Ewald Volgger. – Lana b.Meran: Deutschordens-Verlag. 1985. – S.36–59.

118. Volksreligion im hohem und spätem Mittelalter /Hg. von Peter Dinzelbacher u. Dieter R.Bauer // Quellen und Forschungen aus dem Gebiet der Geschichte / Hg. im Auftrag der Görres-Gesellschaft von Laetitia Boehm u. a. Neue Folge. – Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 1990. – Heft.13. –493 S.

119. Wechssler E. Das Kulturproblem des Minnesangs. Studien zur Vorgeschichte der Renaissance // Minnesang und Christentum. –Halle: Niemeyer, 1909. – Bd.1. –504 S.

120. Wentzlaff-Eggebert F.-W. Kreuzzugsdichtung des Mittelalters. Studien zu ihrer geschichtlichen und dichterischen Wirklichkeit. – Berlin: Walter de Gruyter &Co, 1960. – 404 S.

121. Winter J.M.v. Rittertum, Ideal und Wirklichkeit. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1979. – 107 S.

122. Wippermann W. Der Ordensstaat als Ideologie. Das Bild des Deutschen Ordens in der deutschen Geschichtsschreibung und Publizistik. – Berlin:

Colloquium Verlag, 1979. – 456 S.

123. Wörterbuch der Mystik / Hg. von Peter Dinzelbacher. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1989. – 530 S.

124. Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. – R.: Zvaigzne, 1992. – 216 lpp.

125. Ziesemer W. Die Literatur des Deutschen Ordens in Preußen. – Breslau: Verlag Hirt, 1928. – 128 S.

126. Zimmerling D. Der Deutsche Ritterorden. – Düsseldorf et al., 1991. – 350 S.

127. Данте Алигьери. Малые произведения / Издание подготовил И.Н.Голенищев-Кутузов. – Москва, 1968. – 651 С.

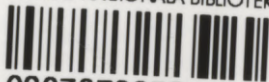
128. Соколов В.В. Средневековая философия. – М.: Высшая школа, 1979. – 376 С.

Autora redakcija un korektūra

**Ofsetiespiedums. Apgāds Garā pupa,
reģ. # 2 – 0687**

[1-]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307070072

2001-3
L 61

Dr. hist. Kaspars Kļaviņš nodarbojas ar Baltijas un Rietumeiropas viduslaiku vēstures izpēti, kā arī ar vēstures interpretācijām 18. un 19. gadsimtā.

Grāmatu rakstīt pamudināja pēdējā laikā pieaugusi interese par Baltijas viduslaiku vēsturi un reliģijas jautājumiem. Autors pierāda, ka Vācu ordeņa veiktajai ekspansijai un politikai Baltijā 13. un 14. gadsimtā nebija nekā kopīga ar «kristietības nešanu un nostiprināšanu», ka tā sakņojās agresīvajā krusta karu ideoloģijā. Vienlaikus autors parāda Vācu ordeņa locekļu sociālās izcelsmes ietekmi uz viņu mentalitāti un pagānisma elementus pašu Vācu ordeņa brāļu pasaules uzskatā. Grāmata domāta plašam lasītāju lokam, kas interesējas par Baltijas viduslaiku vēsturi.